

GA - 13

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

ВЪВЕДЕНИЕ

В

ТАЙНАТА НАУКА

ЧАСТ II

превод от немски: ДИМО ДАСКАЛОВ

и

ДИМИТЪР ДИМЧЕВ

изготвил: ПЕТЪР ИВАНОВ РАЙЧЕВ – сканиран от книга

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

часть II

СТР.

1. Познанието на висшите светове (Посвещението) ..	48
2. Настояще и бъдеще в развитието на света и на човечеството.....	104
3. Подробности от областта на Духовната Наука	116
4. Етерното тяло на човека.....	116
5. Астралният свят.....	118
6. За живота на човека след смъртта.....	118
7. Фазите на човешкия живот	120
8. Висшите области на духовния свят	121
8. Съставните части на човека	122
10. Сънуването.....	122
11. За постигането на свръхсетивни познания	123
12. Наблюдения върху особени събития и Същества в духовния свят.....	123

След като описаното Лунно развитие приключва, всички Същества и сили, за които стана дума, преминават в една по-духовна форма на съществуване. Тя заема съвършено различна степен от тази на Лунната епоха, както и от тази на бъдещата Земя. Едно същество, което би притежавало достатъчно развити познавателни способности, за да наблюдава всички подробности от Лунното и Земно развитие, все пак не би било в състояние да вижда и това, което става между тези развития. За подобно същество, в края на Лунната епоха Съществата и силите просто биха изчезнали като в едно нищо, за да се появят отново след известно време от мрака на мировото лоно. Само едно същество с още по-висши способности би могло да проследи духовните факти, които се проявяват в междинния период.

В края на междинния период Съществата, които участваха в еволюционните процеси на Сатурн, Слънцето и Луната, се явяват с нови способности. Стоящите над човека Същества - благодарение на своите предишни дейности - бяха постигнали способността да го тласнат още по-напред в неговото развитие. А цел на това развитие е: през Земната епоха, която идва след Лунната епоха, да се развие нов вид съзнание, издигащо се с една степен над характерното за Луната образно съзнание. Само че преди това човекът трябваше да се подготви за всичко, което щеше да получи. По време на Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие той беше включил в себе си физическото, етерното и астралното тяло. Обаче тези съставни части съдържаха само онези способности и сили, които позволяваха функционирането на образното съзнание; на тях им липсваха предпоставките и органите, чрез които те биха могли да възприемат един свят от външно-сетивни предмети, който е характерен за Земната степен. Както новото растение развива само това, което е вложено в семето от старото растение, така и в началото на новата еволюционна степен трите съставни части на човешката природа се явяват в такива органи и форми, с каквито те могат да проявят единствено образното съзнание. За навлизане в една по-висока степен на съзнание, те трябва да бъдат предварително подготвени.

Тази подготовка минава през три степени. В хода на първата степен, физическото тяло се издига до такава висота, че вече може да приеме необходимото преобразяване, лежащо в основата на едно обективно, „предметно“ съзнание. Тази предварителна степен от развитието на Земята е като едно повторение на Сатурновия период, само че на по-високо равнище. Защото сега, както и през Сатурновия период, висшите Същества работят само върху физическото тяло. След като то е достатъчно напреднало в своето развитие, всички Същества трябва отново да преминат

в една по-висша форма на битие, преди етерното тяло да осъществи напредък в своята еволюция, физическото тяло трябва да бъде един вид претопено, за да може през следващата епоха да приеме в себе си напредна лото етерно тяло. След този междинен период, посветен на една по-висша форма на съществуване, настъпва известно повторение на Слънчевото развитие, само че на по-високо равнище. То цели усъвършенстване на етерно то тяло. След нов промеждутък от време, същото става и с астралното тяло в едно повторение на Лунния период.

Сега да насочим поглед върху събитията след приключването на третото от описаните повторения. Всички Същества и сили отново се намират в едно чисто духовно състояние. Те се издигат в по-висшите светове. А най-низшият от световите, в който може да се възприеме нещо от тях по време на това чисто духовно състояние, е този, в който съвременният човек пребивава между смъртта и едно ново раждане. Това са области от царството на Духа. После Съществата отново слизат в по-низшите светове. Преди да започне физическото Земно развитие, те са слезли вече толкова ниско, че техните най-низши проявления могат да бъдат виждани в астралния или душевен свят.

Всичко, което съществува от човека през този период, се намира още в астрална форма. За да вникнем в тогавашното състояние на човечеството, трябва да обърнем внимание на факта, че макар и човек да притежава физическо, етерно и астрално тяло, физическото и етерното тяло не са съответно във физическа и етерна, а в астрална форма. Това, което придава физическа характеристика на физическото тяло е не физическата форма, а фактът, че наред с астралните си качества, то съдържа в себе си и физическите закони. В случая става дума за физически закономерности в душевна форма. Същото се отнася и за етерното тяло.

Пред духовния поглед тази степен от развитието на Земята се представя най-вече като едно небесно тяло от душа и Дух; едно тяло, в което физическите и етерни сили се проявяват в чисто душевни измерения. Тази мирова или небесна формация съдържа заложите на всичко онова, което по-късно ще метаморфозира в създанията на физическата Земя. Тя свети, обаче нейната светлина е такава, че физическите очи - дори и да съществуваха там - не биха могли да я възприемат. Тя свети само в една душевна светлина, която може да различи единствено ясновидецът.

Сега в тази небесна формация става нещо, което може да се нарече съгъстяване. Резултатът от него е, че след известно време сред душевната формация се появява една огнена форма, наподобяваща Сатурн в неговото най-гъсто състояние. Тази огнена форма е пронизана от действията на различни Същества, които участват в развитието. Взаимодействието между тези Същества и небесното тяло може да бъде сравнено с пота

пяне на Съществата в Земната огнена сфера. Ето защо Земната огнена сфера не представлява някаква еднородна субстанция, а един душевен и одухотворен организъм. Онези Същества, чието предназначение е да станат земни човеци в съвременния смисъл на думата, почти не вземат участие в потопяването на силите и Съществата в огненото тяло. Те все още са в лоното на по-висшите духовни светове. На тази степен от своето развитие те докосват огнената Земя само с една точка от душевната си форма и това води дотам, че топлината сгъстява една част от тяхната астрална форма. По този начин в тях се възпламенява Земният живот. Следователно, с по-голямата си част те принадлежат към душевно-духовните светове; а само чрез съприкосновението си със Земния огън, те се обгръщат с истинска жизнена топлина. Ако желаем да си съставим сетивно-свърхсетивен образ за тези човеци в началото на физическата Земяна епоха, би трябвало да си представим една душевна яйцевидна форма, която виси в обкръжението на Земята и в своята долна част е обвита, като чашка, подобно на желъд. Само че чашката е съставена изключително от топлина или огън. Топлинната обвивка запалва живота в човешкото същество, като същевременно предизвиква и промени в астралното тяло. В него възниква първата заложба на това, което по-късно ще се развие в т. н. Сетивна Душа. Бихме могли да кажем, че на тази степен човекът се състои от Сетивна Душа, астрално тяло, етерно тяло и от изтъканото от огън физическо тяло. В астралното тяло работят духовните Същества, като са ангажирани в самото съществуване на човека; чрез Сетивната Душа той се чувства свързан с тялото на Земята. Следователно през този период човекът има едно предимно образно съзнание, в което се извяват онези духовни Същества, в чието лоно той е приютен; и само в една точка сред това съзнание се поражда усещането за собственото тяло. От духовния свят той поглежда на долу като към земна собственост и усеща: „Сега това ти принадлежи.“

Сгъстяването на Земята напредва и с това описаната, структура на човешкото тяло става все по-отчетлива. След определен момент от планетарната еволюция, Земята е толкова сгъстена, че огнена е само една част от нея. Друга част приема субстанциалната форма на това, което можем да наречем „газ“ или „въздух“. Променя се и човекът. Сега вече той е не само в съприкосновение със Земната топлина, но към неговото огнено тяло се включва и въздушната субстанция. И както топлината беше запалила в него живота, така и обкръжаващият го въздух пробужда в него действие, което може да се нарече духовен звук. Неговото етерно тяло за почва да звучи. Същевременно от астралното тяло се отделя една част, която е първата заложба на Разсъдъчната Душа.

За да си представим какво става сега в човешката душа, нека обърнем внимание на това, че във въздушно-огненото тяло на Земята работят стоящите над човека Същества. В огнената Земя се открояват „Духовете на Личността“, които са от огромно значение за човека. Докато Земната топлина запалва живота в човешкото същество, неговата Сетивна Душа си казва: ето, това са „Духовете на Личността“. От друга страна, във въздухообразната част на Земята се изявяват онези Същества, които вече определихме като „Архангели“ (в смисъла на християнския езотеризъм). След като е обгърнат от въздуха, човек долавя техните действия под формата на звук. А Разсъдъчната Душа си казва: „Ето, това са Архангелите“. Но всичко, което на тази степен човек възприема от Земята, все още не е някакъв сбор от физически предмети; той просто живее всред топлинни усещания, които се издигат към него, и в звуци. И в тези топлинни потоци, в тези звукови вълни, той усеща „Духовете на Личността“ и „Архангелите“. Но той не ги възприеме пряко, а като през булото на топлината и звука. И докато тези възприятия нахлуват от Земята и проникват в душата му, в нея все още възникват и чезнат образите на повисшите Същества, в чието лоно спи човекът.

Развитието на Земята продължава напред. Този напредък се проявява в ново съгъстяване. Към тялото на Земята се прибавя водната субстанция, така че сега Земята се състои от три части: огнена, въздухообразна и водна. Но още преди това, се разиграва едно важно събитие. От огнено-въздушната Земя се откъсва едно самостоятелно небесно тяло, което в по-нататъшното си развитие прераства в съвременното Слънце. Преди този момент Земя и Слънце представляват едно тяло. След откъсването на Слънцето, Земята съдържа в себе си всичко, което се намира на съвременната Луна. А отделянето на Слънцето става, защото по-висшите Същества - с оглед на своето собствено развитие и с оглед на мисията си спрямо Земята - не могат повече да понасят съгъстените до „вода“ планетарни субстанции. От общата Земна маса те отделят употребимите за тях вещества, изтеглят ги навън, за да си изградят на Слънцето ново обиталище. Сега те действуват върху Земята отвън, от Слънцето. Обаче за своето по-нататъшно развитие, човекът се нуждае от арена, където субстанциите са още по-съгъстени.

След включването на водната субстанция в тялото на Земята, настъпва и промяна в самия човек. Сега той е пронизван не само от огъня, обгръщай е не само от въздуха; към новото физическо тяло се прибавя и водната субстанция. Наред с това се променя и неговата етерна част; човек започва да я възприема като едно фино светлинно тяло. По-рано той усещаше как от Земята се издигат топлинни потоци и го заливат; усещаше как въздухът прониква в него чрез звуците; сега неговото огнено-възду-

шно тяло се прониква и от водния елемент, и той вижда движенията на този елемент като проблясване и угасване на светлина. Настъпват промени и в душата му. Към заложите на Сетивната и Разсъдъчната Душа се прибавят и тези на Съзнаващата Душа. Във водния елемент действуват „Ангелите“; те са истинските причинители на светлината.

Определени по-висши Същества, които по-рано се намираха в самото тяло на Земята, сега вече действуват върху него отвън, от Слънцето. По този начин се променят всички условия на Земята. Прикованият към Земята човек не би могъл вече да усеща в себе си действието на Слънчевите Същества. От този момент настъпва промяна в състоянията на човешкото съзнание. Слънчевите Същества откъсват човешката душа от физическото тяло, така че сега човек попада или в лоното на Слънчевите Същества, в една чисто душевна форма, или под влиянията на Земята, доколкото е свързан с физическото си тяло. Когато е във физическото тяло, в него се вливат топлинните потоци, озвучават го въздушните маси, водите го заливат и после отново се оттеглят от него. А докато е вън от своето тяло, душата му е преизпълнена с образите на по-висшите Същества, в чието лоно се намира той тогава.

На тази степен от своето развитие Земята минава през два етапа. През първия тя трябва да обгърне човешките души със своите субстанции и да ги облече в тела. През втория етап душите се отдръпват от нея и там остават само телата. Заедно с човешките същества тя потъва в сън. През тези епохи от прадалечното минало на Земята, възникват денят и нощта, (физически-пространствено това се изразява във факта, че поради взаимодействието между Слънчевите и Земни Същества, Земята започва да се движи по отношение на Слънцето; стига се до споменатата по-горе смяна на деня с нощта. Денят се проявява, когато Земната повърхност, върху която се развива човекът, е обърната към Слънцето; а нощта, т. е. времето, през което човекът е потънал в чисто душевно съществуване тогава, когато тази повърхност е отвърната от Слънцето. Разбира се, не трябва да си мислим, че през онова далечно минало движението на Земята около Слънцето е наподобявало днешното състояние на нещата. Отношенията бяха съвсем различни. Обаче има смисъл още сега да загатнем, че движенията на небесните тела възникват като последица от отношенията, в които влизат обитаващите ги духовни Същества. По силата на духовно-душевни причини, небесните тела са поставени в такива положения и движения, че духовните състояния да бъдат изживени на физическо равнище.)

Обърнем ли поглед към Земята и нейната нощ, бихме оприличили тялото и като нещо подобно на труп. Защото по това време, в голямата си част тя се състои от разлагащи се човешки тела, чиито души се намират

в други форми на съществуване. Водните и въздухообразни формации, от които бяха изградени човешките тела се разпадат и се разтварят в останалата Земна маса. А като един външен и едва забележим зародиш, остава само онази част от човешкото тяло, която беше образувана в началото на Земяното развитие от взаимодействието между Огъня и човешката душа, и която впоследствие стана още по-гъста. С други думи, това, кое то говорим тук за деня и нощта, не трябва да се свърза с аналогичните отношения, засягащи съвременната Земя. Когато в началото на „деня“, прякото Слънчево действие отново се насочваше към Земята, тогава човешките души проникват в областта на физическия живот. Те влизат в допир с онези зародиши, за които споменахме, и бурно тласкат тяхното развитие, така че те приемат една външна форма, която се явява като отражение на самата човешка душа. Това, което се разиграва между човешката душа и телесния зародиш е като един вид нежно оплождане. Сега тези възплъщаващи се души отново започват да привличат към себе си въздушни и водни маси и да ги включват в своите тела. В така структурираното тяло, въздухът се приема навътре и после се изхвърля: първата заложба на по-късния дихателен процес. Водата също се приема и изхвърля: първата заложба на хранителния процес. Обаче тези процеси все още не могат да се възприемат външно. Един вид външно възприемане съществува само при описания начин на оплождане. В този момент душата смътно усеща своето пробуждане за физическо съществуване, докосвайки зародиша, запазен за нея от Земята. Тогава тя изпитва нещо, което може да се изрази с думите: „Това е моята форма“. Докато трае нейната връзка с физическо тяло, в душата просветва също и това, което бихме нарекли „изгряващото усещане за Аза“. Обаче процесът, свързан с приемането на въздуха, се възприема от душата само под душевно-духовна форма, само образно. Този процес се разиграва под формата на възникващи и замиращи звукови образи, които извайват облика на изграждащия се зародиш. Душата се чувства отвсякъде обгърната от образи и усеща как чрез тези звукови сили тя си изгражда съответното тяло. Така на тогавашната степен се образуват човешки форми, които съвременното съзнание не би могло да наблюдава в никакъв външен свят. Те изглеждат като неясни форми на растения и цветя, изтъкани от най-нежни субстанции; те са вътрешно подвижни и приличат на прърхащи цветя. При изграждането на своето тяло в подобни форми по време на Земяния период, човек изпитва чувство на върховно щастие. Приемането на водните части се усеща като приток на сили, като вътрешно укрепване. Външно погледнато, то изглежда като израстване на физическата човешка форма. Но с прекратяването на прякото Слънчево действие, човешката душа изгубва силата да владее тези процеси. Те отпа-

дат. Остават само онези части, които допринасят за узряването на горепосочения зародиш. Човекът напуска своето тяло и се връща към духовната форма на съществуване. (Понеже не всички части на Земята ще се употребят за изграждането на човешки тела, не трябва да си представяме, че по време на нощта, Земята се състои единствено от разлагащите се човешки трупове и от зародишите, очакващи своето пробуждане. Всичко това е вложено в други формации, които се изграждат от субстанциите на Земята. За тях ще говорим по-късно.)

Земята продължава да се съгъстява. Към водния елемент се прибавя твърдият, който ще наречем „земен“. Наред с това човекът също започва да привлича земния елемент и да го включва в строежа на своето тяло. След започването на този нов процес, силите, които душата сваля със себе си от безтелесния период, нямат същата мощ, както по-рано. Преди душата изграждаше своето тяло от огнения, въздушния и водния елемент според звуците, които я обгръщаха и според светлинните образи, в които беше потопена. Но спрямо втвърдената форма душата няма сили за това. Сега в оформянето на човешкото тяло се включват други сили. Това, което остава от човека след като душата напусне тялото, представлява не само зародиш, който се пробужда за живот от завръщащата се душа, а една формация, която съдържа в себе си самия оживотворяващ импулс. При своето отделяне, душата остава на Земята не само едно копие, един отзвук от себе си, но тя внася в него и част от своята оживотворяваща сила. При своето завръщане на Земята не е вече достатъчно тя да внесе живот в това копие; оживотворяващият импулс трябва да заработи в самото копие. Но сега духовните Същества, които действуват от Слънцето върху Земята, поддържат оживотворяващата сила в човешкото тяло, дори и когато човека е вън от Земята. Така при своето възплъщение душата усеща сега не само заливащите я звуци и светлинни образи - в които тя долавя влиянието на по-висшите Същества - но чрез приемането на земния елемент, тя изживява влиянието на онези още по-висши Същества, които бяха избрали за своя арена Слънцето. Преди човекът усещаше, че принадлежи към духовно-душевните Същества, с които беше слят. По това време той беше свободен и независим от тялото. Неговият „Аз“ се намираше в лоното на тези Същества. Сега „Азът“ застава пред него дори и по време на физическото възплъщение, също както всичко останало от обкръжаващата го среда. Сега на Земята се намират самостоятелни копия, самостоятелни отражения от душевно-духовната същност на човека. Сравнени със сегашните човешки тела, тези формации бяха съставени от много по-фина материя. Защото земните елементи бяха примесени към тях в най-fino състояние, подобно на разпръснатите във въздуха микроскопични частици от даден предмет, които

днешният човек може да долови само с обонянието. Човешките тела бяха подобни на сенки. Но понеже бяха разпространени навсякъде, те попадаха под въздействията на Земята, които в различните и части имаха коренно различен характер. Докато по-рано телесните копия съответстваха на оживотворяващите ги човешки души и затова бяха общо взето почти еднакви по цялата Земя, сега между човешките форми настъпиха различия. С това се подготвя настъпилото по-късно различие между расите. След като телесният човек става самостоятелен, предишната силна връзка между Земния човек и духовно-душевния свят в известен смисъл се разхлабва. Сега, когато душата напуска тялото, то развиваше в себе си един вид продължение на живота.

Ако развитието би продължило по същия начин, Земята би се втвърдила под влиянието на своя земен елемент. Когато свръхсезитивното познание разглежда тези отношения, то установява как напуснатите от душите човешки тела все повече се втвърдяват. И след известно време, завръщащите се на Земята човешки души не биха намира ли никакъв употребим материал, за да се съединят с него. Всички употребими от човека вещества биха били използвани, за да изпълнят Земята с втвърдените остатъци от възплъщението.

Тогава настъпва едно събитие, което причинява пълен обрат в цялото развитие. Всичко онова, което можеше да доведе до трайно втвърдяване на Земната материя, беше изхвърлено. Точно тогава нашата съвременна Луна напусна Земята. Това, което по-рано пряко допринасяше за устойчивото формообразуване в условията на Земята, сега вече действа по косвен и смекчен начин от Луната. Висшите Същества, от които зависи формообразуване то, решиха да упражняват своите действия не от вътрешността на Земята, а отвън. Тъкмо поради тази причина, в човешките тепа настъпва една разлика, която трябва да приемем като начало на половата диференциация; като обособяването на мъжкия и женски пол. В онези човешки форми, изградени от фини субстанции, които населяваха по-рано Земята, си взаимодействуват два вида сили: силата на зародишна и оживотворяващата сила. Сега от тези форми произлизат нови човешки форми, техните потомци. Тези потомци също започват да се променят. В едната потомствена група действа предимно зародишната сила на духовно-душевния свят, в другата група предимно оживотворяващата зародишна сила. Това се получи поради факта, че с излизането на Луната от Земята, силата на земния елемент рязко отслабна. Сега взаимодействието между двете сили стана много по-нежно, отколкото когато ставаше само в едно тяло. В резултат на това, по-нежен и фин ставаше и потомъкът. Той идваше на Земята в едно фино състояние и постепенно привличаше към себе си по-твърдите части. С това завръщащата се на

Земята човешка душа отново намираше възможност да се съедини с тялото. Сега вече тя не го оживотворяваше отвън, защото оживотворяването ставаше на самата Земя. Но все пак душата се съединяваше с тялото и предизвикваше неговия растеж. Впрочем пред този растеж бяха поставени известни граници. С отделянето на Луната, човешкото тяло за определено време става по-гъвкаво; но колкото повече то израстваше на Земята, толкова повече втвърдяващите сили вземаха надмощие. Накрая душата все по-малко и по-малко можеше да участва в изграждането на тялото. Когато душата се издигаше в духовно-душевните форми на съществуване, тялото се разпадаше.

Силите, които човек извлича по време на Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие, продължават да работят за неговия напредък и в хода на Земната епоха. Най-напред от Земния огън се възпламенява астралното тяло, а то съдържа в себе си като разтворени както етерното, така и физическото тяло. После това астрално тяло се разделя на една по-фина астрална част, Сетивната Душа, и на една по-груба, етерна, която влиза в досег със земния елемент. Сега вече се проявява предварително изграденото етерно или жизнено тяло. И докато в астралното тяло се изграждаха Разсъдъчната и Съзнаващата Душа, в етерното тяло се групираха по-грубите части, които са чувствителни спрямо звука и светлината. В момента, когато етерното тяло се сгъстява още повече, така че от светлинно тяло то се превръща в огнено или топлинно тяло, настъпва и онази степен от развитието, през която, както вече беше описано, частите на твърдия земен елемент се присъединяват към човека. Понеже етерното тяло се сгъстява до огнено състояние, то може сега - чрез предварително вложените в него сили на физическото тяло - да се свърже с разредените до огнено състояние субстанции на физическата Земя. То обаче не би могло да внася въздушните субстанции в междувременно втвърденото тяло. Тогава идват, както посочихме по-горе, висшите Същества, чиято арена е Слънцето, и вдъхват в него въздуха. Благодарение на своето минало, човек притежаваше силата да се прониква със Земния огън, докато въздухът в неговото тяло трябва да се направлява от по-висши Същества. Преди втвърдяването, етерното тяло на човека - като звукоприемател - направляваше въздушния поток. То изпълваше своето физическо тяло с живот. Сега неговото физическо тяло получава един външен живот. Последствието от това е, че този живот става независим от душевната част на човека. Сега, при напускането на Земята той оставя не само зародиша на своята форма, но и едно живо копие на самия себе си. И тъкмо „Духовете на Формата“ остават свързани с това копие; когато човешката душа напуска тялото, те пренасят дарения от тях живот в потомците. Образува се това, което можем да на-речем наследственост. И когато чо-

вешката душа отново се появява на Земята, тя се усеща в едно тяло, чийто живот е пренесен там от неговите предшественици. Душата се чувства силно привлечена към едно такова тяло. Така се образува един вид спомен за предшествениците, с които душата се чувства едно цяло. Този спомен минава през веригата от поколения като единно общо съзнание. „Азът“ тече надолу през поколенията.

На тази степен от Земното развитие човек се усещаше като едно самостоятелно същество. Той чувства как вътрешният огън на неговото етерно тяло е свързан с външния огън на Земята. Той усеща пронизващата го топлина като свой „Аз“. В тези топлинни потоци, които са изпълнени с живот, е заложено началото на кръвообращението. Обаче това, което нахлуваше в него като въздух, човек усещаше като не съвсем свой елемент. Защото във въздуха действаха силите на описаните вече висши Същества. Но в негова власт остава онази част от действащите в проникващия въздух сили, която му принадлежи поради образуваните от по-рано етерни сили. Той е господар на една част от тези топлинни потоци. По този начин в неговото изграждане са ангажирани не само висшите Същества, но и самият той. Човек моделира в себе си въздушните формации според образите на своето астрално тяло. Когато въздухът нахлува в неговото тяло, и полагаше основите на дихателния процес, част от приетия въздух се обособяваше в един организъм, с който пък се полагаха основите на бъдещата нервна система. Следователно, в онези далечни времена човек поддържаше своята връзка с външния свят чрез топлината и въздуха.

Напротив, когато в него навлизаше твърдият елемент на Земята, той не усещаше нищо; този елемент подпомагаше неговото възплъщение на Земята, но човек не можеше непосредствено да възприема навлизането на твърдите субстанции. Това той постигаше единствено в рамките на едно смътно съзнание, т. е. в образите на висшите Същества, които действаха в този елемент. И по-рано човек възприемаше в подобна образна форма вливането на течните Земни елементи като израз на издигнатите над него Същества. Поради съгъстяването на земната форма на човека, тези образи в неговото съзнание претърпяха известна промяна. Към течния елемент се прибавя и твърдият. Но дори и внасянето на този нов елемент трябва да се усеща като определена активност от страна на действащите отвън висши Същества. Човек вече не разполага в своята душа с онази сила, която би му позволила сам да ръководи въвеждането на елементите, защото сега то трябва да обслужва неговото моделирано от външни въздействия тяло. Ако би поискал сам да ръководи въвеждането на елементите, той би покварил формата на своето тяло.

Така че всичко, което той внася в себе си от външната среда, изглежда за него като направлявано от властни за поведи, идващи от Съществата, ангажирани в изграждането на неговото тяло. Човекът се усеща като един „Аз“; в себе си той носи Разсъдъчната Душа като част от своето астрално тяло, а чрез нея изживява в образи това, което става навън; с нея той пронизва своята фина нервна система. Той се чувства потомък на предците благодарение на течащия през поколенията живот. Той диша и усеща това като действие на описаните висши Същества, които са „Духовете на Формата“. Той им се подчинява, включително и на техните външни импулси, които му осигуряват храната. Най-загадъчен остава за него произходът на неговата собствена индивидуалност. Той само усеща, че „Духовете на Формата“ проникват в Земните сили и по този начин упражняват върху него определено въздействие. В своите отношения към външния свят, човекът беше насочван и направляван. Това намира израз във факта, че човек имаше съзнание за духовно-душевните процеси, разиграващи се зад физическия свят. Естествено, той не възприема духовните Същества в тяхната истинска форма, но изживява в душата си звуци, цветове и т. н. Той знае, че този свят от представи е населен с духовни Същества. И това, което те му съобщават, се носи като звукова вълна срещу него; техните откровения му се явяват под формата на светлинни образи. Земният човек потъва в своите дълбини най-вече с помощта на представите, които той получава чрез елемента на огъня или топлината. Той вече различава своята вътрешна топлина от топлинните течения на обкръжаващата го земна среда. В последните се изявяват „Духовете на Личността“. Но човек има все още едно смътно съзнание за това, което става зад външните топлинни течения. Тъкмо в тези течения той усеща влиянието, идващо от „Духовете на Формата“. Когато около човека възникват мощни топлинни процеси, душата усеща: сега духовните Същества разпалват обкръжението на Земята; една искра литва от там и сгрива моя вътрешен свят.

В светлинните процеси човек все още не различава по същия начин тяхната външна и вътрешна характеристика. Когато около него възникват светлинни образи, те не винаги пораждат в душата на Земния човек същото чувство. Имаше времена, когато той усещаше тези светлинни образи като нещо външно. Това ставаше, когато от чисто духовното си, безплътното състояние той се спускаше към въплъщение. Това беше и периодът на неговото израства не в условията на Земята. А когато приближава времето, през което от зародиша започваше изграждането на новия Земен човек, тогава образите избледняваха. От тях човек запазваше само нещо като свои вътрешни паметови представи. Тези светлинни образи носеха в себе си делата на „Огнените Духове“ (Архангели). Те се

явяваха на човека като служители на топлинните Същества, които бяха внесли огнената искра в неговия вътрешен свят. Когато техните външни проявления угасваха, вътре в себе си човекът ги изживяваше като представи (спомени). Той се чувствуваше свързан с техните сили. А така беше и в действителност. Защото чрез това, което получаваше от тях, той можеше да въздействува върху обкръжаващата го атмосфера. Под неговото въздействие тя започна да свети.

През тази далечна епоха природните и човешките сили не бяха така разграничени, както по-късно. Това, което ставаше на Земята, до голяма степен зависеше от силите на хората. Ако някой би наблюдавал природните процеси от гледна точка, разположена извън Земята, той би видял в тях не само независещи от човека събития, но и истински човешки действия. Много по-различно изглеждаха за Земяния човек и звуците възприятия. В началото на Земяния живот те бяха възприемани като външни звуци. Докато въздушните образи отвън бяха възприемани до към средата на човешкия Земен живот, външните звуци можеха да бъдат чувани и след този период. Едва в края на живота, Земяният човек ставаше нечувствителен спрямо тях. От звуците, в него оставаха паметовите представи. А в тях бяха откровенията на „Синовете на Живота“ (Ангелите). Когато към края на своя живот човекът се усещаше вътрешно свързан с тези сили, тогава, подражавайки им, той можеше да предизвиква могъщи пориви във водния елемент на Земята. Под неговото въздействие водите бушуваха във и над Земята.

Вкусови представи човек имаше само през първата четвърт от своя земен живот. Но дори и тогава те се явяваха на душата като спомени от изживяванията по време на безплътното състояние. Докато човек разполагаше с тези спомени, продължаваше и втвърдяването на неговото тяло чрез приемането на външните субстанции. През втората четвърт от земяния живот растежът все още продължаваше, макар че самата форма беше завършена. През тази епоха човек можеше да възприема и други живи Същества покрай себе си благодарение на техните топлинни, светлинни и звукови действия. Защото той все още не беше способен да си представя твърдия елемент. През първата четвърт от своя живот той получаваше описаните вкусови усещания само чрез водния елемент.

Външната телесна форма представляваше едно отражение на вътрешното душевно състояние на човека. Онези части, които съдържаха заложените на по-късната форма на главата, бяха най-напреднали в развитието си. Другите органи изглеждаха само като придатъци. Те бяха недиференцирани и подобни на сенки. И все пак Земяните хора се различаваха по своята форма. Имаше например такива, които според земните условия, сред които живеяха, притежаваха повече или по-малко развити

придагъци. Тези части бяха различни в зависимост от местата, които човешките обитаваша. Там където човешките бяха прекомерно вплетени в земния свят, придагъците изпъкнаха на преден план. Онези човещи, които в началото на физическото Земно развитие бяха най-напреднали и узрели благодарение на своето предишно развитие, имаха известни особености. По-рано, когато Земята не беше съгъстена до въздухообразното състояние, те изживяваха съприкосновението с огнения елемент. Сега те можеха да изградят началните заложи на главата в най-съвършен вид. Те бяха най-хармоничните в себе си човещи. Други бяха готови за среща с огнения елемент едва, когато Земята беше образувала въздуха. Последните зависеха в по-голяма степен от външните условия отколкото първите. Благодарение на топлината първите човещи ясно усещаха „Духовите на Формата“. През своя земен живот те чувстваваха как са запазили спомена, че са били едно цяло с тези Духове и че са били свързани с тях в своето безплътно състояние. Вторият вид човещи нямаше толкова ясен спомен за своето чисто духовно, безплътно състояние; те усещаха връзката си с духовния свят предимно чрез светлинните действия на „Огнените Духове“ (Архангели). Трети вид човещи беше още по-дълбоко вплетен в Земните условия. Те бяха онези, които можеха да се срещнат с огнения елемент едва след като Земята се бе отделила от Слънцето и бе приела в себе си водния елемент. Усещането им за взаимна връзка с духовния свят, особено в началото на Земния живот, беше твърде ограничено. Те се добраха до тази връзка, едва когато действията на Архангелите, и поспециално на Ангелите, проникнаха във вътрешния живот на техните представи. Затова пък в началото на Земния период те бяха преизпълнени с мощни импулси за такъв род действия, които са осъществими именно в земни условия. При тях придагъчните органи бяха особено силно развити.

Когато преди отделянето на Луната от Земята, Лунните сили в Земята водеха до все по-силно втвърдяване, настъпи една важна промяна. Под действието на тези сили, от оставените човешки зародиши се развиваха такива потомци, в които завръщащите се от духовния свят човешки души не можеха да се въплътят. Формата на тези потомци беше прекалено втвърдена и вследствие Лунните сили беше станала негодна да приеме облика на човешкото същество. Ето защо при тези условия отделни човешки души не намираха вече възможност да се върнат на Земята. Само най-зрелите, най-силните от тях се усещаха достатъчно израснали, за да преобразуват земното тяло, така, че то да се устреми към човешката форма. Само част от телесните потомци на човека станаха носители на земни човещи. Друга част, поради втвърдената форма, можеше да приеме само такива души, които стояха по-ниско от тези на човешките.

Обаче една част от човешките души беше принудена да не участва в тогавашното развитие на Земята и прие друга форма на живот. Имаше души, които още при отделянето на Слънцето от Земята, не успяха да си намерят място Земята. С оглед на тяхното по-нататъшно развитие, те бяха изтеглени на една друга планета, която беше отделена от общото небесно тяло, с което - при възникването на физическата Земя - тя бе едно цяло; от него пък на свой ред се отдели Слънцето. Всичко това се извърши под ръководството на космически Същества, физическият корелат на тази планета е познат на официалната наука под името „Юпитер". (Тук говорим за небесни тела, планети и техните имена според смисъла на една по-древна наука. Обяснението на нещата произтича от техните взаимни връзки. Както физическата Земя е само физически израз на един духовно-душевен организъм, такъв е случаят и при всяко друго небесно тяло. Произнасяйки имената „Земя" и „Слънце", наблюдателят на свръхсетивния свят няма предвид съответно физическата планета и физическата звезда. По същия начин, когато говори за „Марс", „Юпитер" и т. н., той обхваща чисто духовни отношения. Естествено, в хода на времето небесните тела са променили своя външен облик, и в известно отношение своето място в небесното пространство. Връзката между съвременните планети и техните предшественици може да бъде доловена само с помощта на свръхсетивното познание).

На „Юпитер" описаните души продължиха своето развитие. Но по-късно, когато Земята се втвърди още повече, трябваше да се създаде друго обиталище за онези души, които макар и да имаха възможност да живеят известно време във втвърдени тела, се оказаха нежизнеспособни в условията на растящото втвърдяване. Като подходящо място за тяхното по-нататъшно развитие възникна „Марс". Още когато Земята беше свързана със Слънцето и изграждаше своя въздушен елемент, се установи, че някои души са неспособни да участвуват в Земното развитие. Те бяха прекалено засегнати от земната форма на тялото. Ето защо още тогава те трябваше да бъдат предпазени от непосредственото влияние на Слънчевите сили. Те трябваше да действуват върху тях отвън. За по-нататъшното развитие на тези души възниква „Сатурн". Така в хода на Земното развитие броят на човешките форми все повече намаляваше; появиха се форми, в които човешките души не можеха да се възплъщават. Те можеха да приемат в себе си само астрални тела, какъвто беше случая на Старата Луна с физическите и етерни тела на човека. И докато Земята опустяваше откъм своите човешки обитатели, започнаха да я населяват тъкмо тези Същества. Ако не беше станало отделянето на Луната, всички човешки души би трябвало да напуснат Земята. Това отделяне даде възможност на човешките форми, които тогава все още можеха да бъдат из-

пълвани с човешки души, да избегнат прякото влияние на идващи те от Земята Лунни сили и да не го допуснат до човешкия зародиш, докато той сам ще е в състояние на приеме тези сили. Докато зародишът се изграждаше вътре в човека, той беше под действието на такива Същества, които ръководени от своя най-издигнат предводител, отделиха Луната от Земята, за да преведат последната отвъд една критична точка в нейното развитие.

Когато Земята изгради в себе си въздушния елемент, в смисъла на горепосоченото, имаше и такива астрални Същества, които бяха един вид остатък от Старата Луна и в своето развитие бяха по-назад от най-низшите човешки души. Те се превърнаха в души на онези форми, които трябваше да бъдат напуснати от човек още преди отделянето на Слънцето. Тези Същества бяха предшествениците на животинското царство. В хода на времето те развиха предимно онези органи, които у човека съществуваха само като придатъци. Тяхното астрално тяло трябваше да действа върху физическото и етерното тяло по такъв начин, както това ставаше при човека на Старата Луна. Така възникналите животни имаха души, които не можеха да живеят в едно отделно животно. Душата простираше своята същност и върху потомъка на родителската форма. Така че животните, произлизащи от една форма, имаха една обща душа. Само когато поради особени влияния от страна на предците, потомъкът се отличаваеше твърде много от родителската двойка, се възплъщаваше една нова животинска душа. В този смисъл Науката за Духа твърди, че животните притежават видова (родова) или групова душа.

Нещо подобно стана и при отделянето на Слънцето от Земята. От водния елемент произлязоха форми, които в своето развитие не бяха подалеч, отколкото се намираше човек на Старата Луна. Те можеха да приемат само такива влияния от астралния свят, които действаха отвън. Това можа да стане едва след отделянето на Слънцето от Земята. Винаги когато на Земята настъпваше слънчевият период, астралната част на Слънцето стимулираше тези форми по такъв начин, че от етерния свят на Земята те започваха да си изграждат свое етерно тяло. А когато Слънцето се отвърщаше от Земята, това етерно тяло отново се разтваряше в общата маса на Земята. И в резултат на взаимодействието между астралния свят на Слънцето и етерния свят на Земята, от водния елемент се появиха онези физически форми, които са предшествениците на съвременните растения.

На Земята човек се превръща в едно индивидуализирано душевно същество. Неговото астрално тяло, което „Духовете на Движението“ бяха ввели в него на Луната, се организира на Земята в Сетивна, Разсъдъчна и Съзнаваща Душа. И едва след като Съзнаващата Душа е напреднала

дотам, че по време на земния живот е в състояние да си изгради подходящо за тази цел тяло, едва тогава „Духовете на формата“ изпращат на човека искрата от своя огън. „Азът“ пламва в човека. И така, винаги когато човекът напускаше своето физическо тяло, той навлизаше в духовния свят, където срещаше Съществата, които през Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие му бяха дали физическото, етерното и астралното тяло и които го издигнаха до степента на Земята. Но откакто в Земния живот пламна искрата на „Аза“, настъпи промяна и в чисто духовния, безплътния живот. Преди този момент от своето развитие, човекът нямаше никаква самостоятелност спрямо духовния свят. Всред него той се усещаше не като отделно същество, а като подчинена частица от един величествен организъм, изграден от стоящи над него духовни Същества. Извоюваното на Земята „Азовото изживяване“ се отрази също и в духовния свят.

Сега вече човек не чувства в известен смисъл като отделна единица в този свят. Но наред с това усеща, че е непрекъснато свързан с него. В своето безплътно състояние той отново намира „Духовете на Формата“, но в една по-висша форма отколкото преди, на Земята, когато възприемаше техните откровения чрез искрата на своя „Аз“.

С отделянето на Луната от Земята, за обитаващата извън тялото човешка душа, т. е. в нейния духовен свят, настъпиха друг вид изживявания. Те бяха свързани с това отделяне. На Земята стана възможно изграждането на човешки форми, които са в състояние да приемат индивидуалността на душата и това бе постигнато, само защото една част от формиращите сили бяха пренесени от Земята на Луната. По този начин човешката индивидуалност по падна в областта на Лунните Същества. Дори и в чисто духовно, безплътно състояние, отзвукът върху земната индивидуалност можеше да съществува само поради това, че душата оставаше в сферата на могъщите Духове, които осъществиха отделянето на Луната. При този процес установяваме, че непосредствено след напускане на земното тяло, душата можеше да вижда висшите Слънчеви Същества само като в един отразен от Лунните Същества отблясък. Едва когато чрез съзерцаването на този отблясък душата беше достатъчно подготвена, тя можеше да отправи взор към самите Слънчеви Същества.

Минералното царство на Земята също възникна чрез отделяне в хода на човешкото развитие. Минералните, форми са онези, които останаха втвърдени, след като Луната се отдели от Земята. Към тези форми се усещаше привличана само онази част от душевния свят, която беше изостанала на Сатурновата степен, следователно тази, на която беше присъщо да образува физически форми. Всички събития, за които става дума тук и на следващите страници, се разиграват в течение на огромни

периоди от време. Тук не можем да обсъждаме подробности, свързани с определянето на тези периоди.

Описаните процеси дават представа за външната страна от Земното развитие; от духовна гледна точка нещата стоят по следния начин. Духовните Същества, които отделиха Луната от Земята и свързаха собствения си живот с Луната - т. е. Земно-Лунните Същества - разполагаха с определени сили, изпращани от тях в посока от Луната към Земята. Чрез тези сили те продължиха да формират основните линии на човешкото устройство. Техните действия бяха отправени към придобития от човека „Аз" и се проявяваха в неговите взаимоотношения с астралното, етерното и физическото тяло. Така в човека се породиха възможността съзнателно да отразява в себе си преизпълненото с мъдрост устройство на света. Нека си припомним как по времето на Старата Луна, и по-точно чрез тогавашното отделяне на Слънцето, той постигна известна самостоятелност в своята организация, едно по-свободно съзнание в сравнение с това, което притежаваше по-рано, когато съзнанието зависеше пряко от Слънчевите Същества. Това свободно и самостоятелно съзнание се появи отново в посочения период от Земното развитие, като наследство от Старата Луна. Но тъкмо това съзнание можеше отново да бъде поставено в съзвучие с целия Космос и да бъде превърнато в негово отражение чрез влиянието на посочените Земно-Лунни Същества. И това би се получило, ако не бяха се намесили други сили. Без тях човекът би се превърнал в същество, чието съзнание би отразявало света в образите на своя познавателен живот, като една природна необходимост, а не чрез своята свободна инициатива. Това не се получи. През периода на Лунното отделяне, в развитието на човека се намесиха определени духовни Същества, които бяха запазили в себе си толкова много от своята Лунна природа, че не можеха да вземат участие при излизането на Слънцето от Земята. Те бяха изключени също и от въздействията на онези Същества, които насочваха своите сили към Земята от небесната формация Земя-Луна. Тези Същества, притежаващи старата Лунна природа, бяха приковани към Земята. В известен смисъл те имаха неправилно развитие. Тяхната Лунна природа съдържаеше тъкмо тези сили, които по време на старото Лунно развитие се бяха разбунтували срещу Слънчевите Духове. Тогава това дойде като благословия за човека, доколкото по този начин той беше тласнат към самостоятелно и свободно съзнание. Последствията от своеобразното развитие на тези Същества по време на Земната епоха станаха причина те да се превърнат в противници на онези Същества, които действаха от Луната и целяха да направят от човешкото съзнание едно познавателно огледало, което работи по силата на необходимостта. Това, което на Старата Луна издигна човека на по-висока

степен, сега се оказа спирачка за новите тенденции, които станаха възможни чрез Земното развитие. От Лунната си природа, противодействащите Същества донесоха със себе си и силата да действуват върху човешкото астрално тяло, в смисъла на гореказаното, да го превърнат в нещо самостоятелно. Те упражняваха тази своя способност и действително постигнаха известна самостоятелност на астралното тяло - и през Земния период - спрямо несвободното (действащото по необходимост) съзнание, което беше предизвикано от Съществата на земната Луна. На обикновен език е трудно да се опише какви бяха действията на посочените духовни Същества върху човека през този толкова отдалечен период от време. Ние не трябва да си ги представяме нито като съвременните природни влияния, нито пък като въздействията, които един човек упражнява с думи върху друг, пробуждайки в него вътрешни сили на съзнанието, така че той успява да вникне в нещо, или да развие дадена добродетел, даден порок. Действията, за които говорим, не бяха природни действия. Те бяха от духовно естество и пренесени от по-висши духовни Същества върху човека в съответствие с тогавашната степен на неговото съзнание. Ако си представяме нещата по аналогия с едни или други природни процеси, ние просто няма да вникнем в тяхната истинска същност. Напротив, когато говорим, че Съществата притежаващи старата Лунна природа се домогваха до човека, за да го спечелят чрез „съблазън“ за своите цели, ние употребяваме един символичен израз, който е уместен, но само доколкото сме на ясно, че зад символа е скрит един духовен факт.

Действието, което изхождаше от изостаналите на Лунната степен духовни Същества, имаше за човека двойно последствие. Неговото съзнание престана да прилича на просто огледало, в което се оглежда целият Космос, защото в човешкото астрално тяло беше пробудена възможността, то лично да регулира и контролира образите на съзнанието. Човекът стана господар на своето познание. Но понеже изходната точка на това господство беше именно астралното тяло, стоящият над него „Аз“ изпадна в постоянна зависимост от това астрално тяло. Така че занапред човекът щеше да бъде непрекъснато изложен под влиянието на един по-низш елемент от своята природа. В своя живот той можеше да потъне под висотата, на която беше поставен в хода на мировото развитие от Земно-Лунните Същества. Влиянието на споменатите правилно развити Лунни Същества продължи да играе решителна роля в неговото развитие и през следващите епохи. За разлика от другите Същества, които действаха от земната Луна и, лишени от свободна воля, превръщаха съзнанието в огледало на света, можем да наречем тези Лунни Същества „Луциферически Духове“. Те донесоха на човека възможността да разгръща собст-

вена активност в своето съзнание, но наред с това и възможността да греша, възможността да върши зло. В резултат на тези събития човек встъпи в нови отношения спрямо Слънчевите Същества, различни от тези, които му бяха предопределили Земно-Лунните Духове. Последните искаха да изградят огледалото на неговото съзнание така, че Слънчевите Духове да доминират в целия душевен живот на човека. Тези процеси се кръстосаха и в човешкото същество възникна противоположността между влиянието на Слънчевия Дух и влиянието на Духовете с неправилно лунно развитие. Чрез тази противоположност човекът изпадна в невъзможност да разпознава физическите действия на Слънцето като такива; за него те оставаха скрити зад земните впечатления на външния свят. Наситената с тези впечатления астрална част на човека беше привлечена към областта на „Аза“. Този „Аз“, който иначе би долавял само дарената му от „Духовете на Формата“ огнена искра във всичко, което се отнасяше до външния огън, и би се подчинил пред повелите на тези Духове, сега вече действуваше върху външните топлинни явления чрез вложения в самия него елемент. Така се създаде силно привличане между него и земния огън. Поради тази причина човекът беше вплетен в земната материя повече, отколкото бе предвидено. Докато по-рано той имаше физическо тяло, което в основните си части се състоеше от огън, въздух и вода, а земната субстанция бе прибавена към него само като бегла сянка, сега земното тяло стана по-гъсто. И докато по-рано, като фино организирано същество, човек се носеше над твърдата земна почва като плуващ облак, сега той трябваше да слезе от „обкръжението на Земята“ и да проникне в онези нейни части, които междувременно бяха повече или по-малко втвърдени.

Фактът, че можах да настъпят такива физически действия в резултат на описаните духовни влияния, се обяснява с особеното естество на тези духовни влияния, за което вече стана дума. Те не могат да се сравняват нито с природните явления, нито с душевните взаимодействия, разиграващи се между един и друг човек. В последния случай въздействията не проникват толкова дълбоко в тялото, както правят това разглежданите тук духовни сили.

Понеже човекът се намираше под влиянието на външния свят според собствени и често пъти погрешни представи, понеже живееше в страсти и необуздани желания, които той не допускаше да бъдат регулирани от по-висши духовни влияния, у него се появи възможността да боледува. Друга важна подробност на луциферическото влияние беше тази, че отсега нататък той не можеше да чувства своя отделен земен живот като продължение на чисто духовното, безплътно съществуване. Сега той започна да приема от Земята такива впечатления, които можеха да бъдат

изживени чрез вложения в него астрален елемент и които се свързваха с разрушителни за физическото тяло сили. Всичко това човек усещаше като угасване на своя земен живот. Така се появи и „смъртта“, като процес, предизвикан от самата човешка природа. С това загатваме и една важна тайна на човешката природа, а именно връзката между човешкото астрално тяло от една страна, и болестите и смъртта от друга.

Сега човешкото етерно тяло влиза в нови отношения. До този момент то беше така поставено между физическото и астралното тяло, че в известен смисъл бе предпазено от последиците, произлизащи от луциферическото влияние. Една част от етерното тяло остана извън физическото тяло, така че над нея властта се упражняваше не от човешкия Аз, а само от висшите Същества. Те бяха онези, които при отделянето на Слънцето напуснаха Земята, за да търсят под ръководството на своя Предводител друго обиталище. Ако посочената част от етерното тяло би останала свързана с астралното тяло, човекът би използвал за свои цели онези свръхсетивни сили, над които по-рано той имаше известна власт. Той би разпрострял луциферическото влияние и върху тези сили. По този начин постепенно би се откъснал напълно от Слънчевите Същества. Неговият Аз би се превърнал в един чисто земен Аз. Би се получило така, че след смъртта на физическото тяло (респективно още при неговото разпадане), този земен Аз би се нанесъл в друго физическо тяло, в тялото на един потомък, без да осъществи връзка с висшите духовни Същества, понеже не би минал през безплътното състояние. Така човек би достигнал единствено до съзнанието за своя „земен аз“. Всичко това беше отклонено поради онзи процес в етерното тяло, който бе предизвикан от Земно-Лунните Същества. По същата причина, същинският индивидуален Аз беше освободен от земния Аз и по време на земния живот се чувствуваше индивидуален Аз само отчасти, сякаш неговият земен Аз беше едно продължение на земния Аз на неговите предшественици в хода на поколенията. В земния живот душата чувствуваше един вид „групов Аз“, простиращ се до далечните прадеди, а самият човек се чувствуваше като член от групата. Само в безплътното състояние индивидуалният Аз можеше да се чувства като самостоятелно същество. Обаче това уединяване беше нарушавано от обстоятелството, че Азът запазваше спомените от земното съзнание (земния Аз). Това помрачаваше погледа за духовния свят, който през периода между смъртта и раждането започна да се скрива под плътна завеса.

Физическият израз на всички промени, които ставаха в духовния свят, докато развитието на човека напредваше по описания начин, беше съсредоточен в постепенното регулиране на взаимните отношения между Слънцето, Луната и Земята (а в по-широк смисъл и на другите небесни

тела). Като едно от последствията на тези нови отношения ще посочим ритмичната смяна между деня и нощта. Движенията на небесните тела се регулират от обитаващите ги Същества. Движението на Земята, чрез което възникват денят и нощта, беше предизвикано от взаимодействията на различни Духове, стоящи над човека. Движението на Луната - става дума за времето след отделянето на Луната от Земята - също бе замислено с целта, че при нейното въртене около Земята „Духовите на Формата“ ще могат да действуват правилно и ритмично върху физическото тяло на човека. През деня Азът и астралното тяло на човека действаха във физическото и етерното тяло. През нощта това действие спираше. Тогава Азът и астралното тяло излизаха вън от физическото и етерното тяло. През това време те изцяло попадаха в областта, обитавана от „Синовете на Живота“ (Ангели), „Огнените Духове“ (Архангели), „Духовите на Личността“ и „Духовите на Формата“. По същото време физическото и етерното тяло попадаха всред силовото поле на „Духовите на Формата“, „Духовите на Движението“, „Духовите на Мъдростта“ и „Престолите“ („Духовите на Волята“). По този начин вредните въздействия, които се натрупваха в човека през деня поради грешките на астралното тяло, бяха отстранявани.

След като хората умножаваха своя брой по Земята, в потомците липсваха вече причини, за да не се възплъщават в тях човешки души. Така, както сега действаха силите на земната Луна, те упражняваха такова влияние, под което човешките тела се изграждаха напълно годни за възплъщаването на човешките души. Сега душите, които преди бяха изнесени на Марс, Юпитер и т. н. се насочиха отново към Земята. По този начин за всеки човешки потомък, който се раждаше в редицата на поколенията, имаше една душа. Това продължи дълго и притокът на души към Земята съответстваше на увеличения брой хора. Сега душите, които след земната смърт напускаха тялото, запазваха в безплътното състояние отзвук от земната индивидуалност като един вид спомен. Този спомен действуваше по такъв начин, че когато на Земята отново се раждаше подходящо за тях тяло, те отново се възплъщаваха в него. Впоследствие всред човешките потомци се появиха и такива индивиди, които поемаха в се бе си души, слизащи за пръв път на Земята, както и други души, минали вече през многократни прераждания на Земята. В хода на Земното развитие, броят на младите души, слизащи за пръв път на Земята, ставаше все по -малък, а броят на превъплътените души непрекъснато растеше. За дълги периоди от време човешкият род се състоеше от тези два човешки вида. А на Земята човек продължаваше да се усеща свързан със своите предци чрез общия групов Аз. Докато индивидуалният Аз беше изживяван предимно в безплътното състояние между смъртта и

едно ново раждане. Онези души, които слизаха от небесното пространство и се вмъкваха в човешките тела, не бяха в същото положение, както тези, които имаха зад себе си един или повече земни живота. Като души, първите сваляха в земния живот само онези условия, на които те бяха подчинени в духовния свят, както и своите опитности, натрупани в сферите извън Земята. Другите прибавяха към споменатите условия и тези от своите предишни съществувания на Земята. Съдбата на първите души се определяше само от факти, лежащи извън новите земни отношения. Съдбата на превъплътените души, на душите минали през различен брой прераждания, се определяше също и от онова, което те бяха извършили в предишните си земни съществувания. Заедно с прераждането идва и индивидуалната човешка Карма.

Поради обстоятелството, че човешкото етерно тяло беше предпазено от влиянията на астралното тяло, размножителните процеси не попаднаха в обсега на човешкото съзнание, а останаха под властта на духовния свят. Когато една душа трябваше да се спусне на Земята, тогава в земния човек се пробуждаха размножителните импулси. До известна степен целият процес беше скрит от земното съзнание и забулен в тайнствен мрак.

Последствията от частичното отделяне на етерното тяло от физическото се проявиха и по време на земния живот. Поради духовните влияния способностите на етерното тяло особено нараснаха. В душевния живот това пролича най-вече в усиляването на паметта. За този период от време самостоятелното логично мислене правеше своите първи крачки. За сметка на това паметовите възможности бяха почти безгранични. Оказа се, че човекът имаше едно непосредствено и чувствено съзнание за реалните сили на всяко живо същество. Той можеше да си служи със силите на живота и тези на размножението, вложени в животинската и особено в растителната природа. Човек можеше да извлича от растенията силата на техния растеж и да я използва, както днес извлича сили от неживата природа, например енергията на въглищата, и я прилага в света на машините. (Подробности по този въпрос съдържа моята брошура „Нашите атлантски предшественици“.)

Поради луциферическите влияния се промени и вътрешният душевен живот на човека. В резултат на тези влияния възникнаха много нови чувства и усещания. Ще споменем само някои от тях. До този момент в своите действия човешката душа се ръководеше от намеренията на висшите духовни Същества. Планът за всичко, което трябваше да се направи, беше предварително определен. И доколкото развитието на човешкото съзнание позволяваше, то можеше да предвиди как трябва да протекат събитията според предначертания план. Това съзнание, способно да се пренася в бъдещето, угасна след като булото на земните възприятия

се издигна пред откровенията на висшите духовни Същества; в тези възприятия се изгубиха и истинските сили на Слънчевите Същества. Отсега нататък бъдещето стана несигурно. За пръв път в душата се породиха чувството на страх. Страхът е пряка последица от заблудението. - От друга страна обаче става ясно, че луциферическите влияния правят човека независим от определени сили, спрямо които по-рано той беше напълно пасивен. Сега вече той можеше да взема свои собствени решения.

Свободата е резултат от това влияние. А страхът и други подобни чувства са само странични явления по пътя на човека към свободата.

От духовна гледна точка, появата на страха показва, че всред земните сили, под чието влияние човекът попадна чрез луциферическите Същества, действуваха и други Същества, които се отклониха от своето развитие много по-рано от луциферическите. Наред със земните сили човек приемаше в себе си и влиянието на тези Същества. Те предизвикваха чувства, които без тях, без Съществата, биха въздействували по съвсем друг начин; такова чувство е именно страхът. Тези Същества можем да наречем ариманически или - в смисъла на Гьоте - мефистофелски.

Въпреки че отначало луциферическото влияние се прояви само у най-напредналите човеци, скоро то обхвана и другите. Потомците на по-напредналите се смесиха с тези на по-малко напредналите. Чрез това луциферическата сила нахлу и в тези последните. Обаче етерното тяло на завръщащите се от планетите души не можеше да бъде защитено в същата степен, както това, което имаха пребиваващите на Земята потомци. Тези потомци бяха под покровителството на едно висше Същество, което пое водачеството в Космоса, когато Слънцето се отдели от Земята. В областта, която разглеждаме тук, това Същество се издигна като господар в царството на Слънцето. Заедно с него поеха към Слънцето и онези възвишени Същества, които чрез своето космическо развитие бяха узрели за това. Обаче имаше и такива Същества, които при отделянето на Слънцето не се намираха на тази висота. Те трябваше да си търсят други обиталища. Тъкмо чрез тях от първичната мирова субстанция, в която първоначално се намирал физическият организъм на Земята, се отделиха Юпитер и останалите планети. Юпитер стана обиталище на такива Същества, които не бяха стигнали до висотата на слънчевата степен. Най-напредналото от тези Същества стана водач на Юпитер. Както водачът на Слънчевата епоха стана „по-висшият Аз“, който действуваше в етерното тяло на останалите на Земята човешки потомци, така и този Юпитеров водач стана онзи „по-висш Аз“, който пронизваше като едно общо съзнание хората, произхождащи от смесването между останалите на Земята човешки потомци и хората, които се появиха по гореописания начин на Земята едва в периода на въздушния елемент, за да

преминат после на Юпитер. Науката за Духа нарича тези човеци „юпитерови“. Дори и през онези епохи, те можеха да приемат в себе си човешки души, но такива, които в началото на Земяното развитие не бяха достатъчно узрели, за да понесат съприкосновението с огъня. Тези души се намираха по средата между царството на човешките, и това на животинските души. Но имаше и Същества, които под ръководството на най-издигнатия между тях се отделиха от всеобщата мирова субстанция и си избраха за обиталище планетата Марс. Под тяхно влияние се обособи трета категория „марсови“ човеци; те също възникнаха чрез един вид смесване. (Тези познания хвърлят известна светлина върху истинските причини за възникването на планетите в нашата Слънчева система. Защото всички те са възникнали в резултат на еволюционни процеси, засягащи обитаващите ги Същества. Разбира се, тук не можем да засегнем всички подробности на космогонията.) Онези човеци, които в своето етерно тяло възприемаха присъствието на самото Слънчево Същество, ще наречем „слънчеви човеци“. Съществото, което живееше в тях като „висш Аз“ - естествено само в поколенията, а не в индивида -, беше назовавано по-късно от човещите, когато те стигнаха до съзнателно отношение към него, с най-различни имена; за съвременния човек то може да се сравни с отношението на Христос към Космоса. По-нататък можем да различим и „сатурновите човеци“. При тях като „висш Аз“ се проявява едно Същество, което заедно със своите спътници трябваше да напусне общата мирова субстанция още преди отделянето на Слънцето. При тази категория човеци, от луциферическото влияние беше предпазена не само част от етерното, но и част от физическото тяло.

При по-ниско стоящите човешки видове етерното тяло беше твърде слабо защитено, за да се противопоставя в достатъчна степен на луциферическите въздействия. Тази категория човеци допускаше такъв произвол в действията на стаената в тях „Азова“ искра, че предизвикваше в околната среда мощни и вредни огнени колизии. По следствието от всичко това беше една неописуема земна катастрофа. Огнените бури унищожиха голяма част от Земята, а заедно с нея и изпадналите в заблуждение човеци. Само малка част от тях, остана незасегната от грешки и заблуждения, можа да се спаси върху една област на Земята, която беше пощадена от покварата на човешките влияния. Особено подходящо обиталище за новото човечество се оказа онази територия от Земята, която днес е покрита от Атлантическия океан. Към нея се отправиха най-запазените от поквара човеци. Другите области се населяваха само от разпръснатите индивиди на човечеството. Духовната Наука нарича тази област, която е съществувала между днешна Европа, Африка и Америка, с името „Атлантида“. (В съответната литература можем да намерим описание на

епохите преди атлантското развитие на човечеството. Епохата непосредствено преди Атлантида е позната под името „Лемурия". А епохата преди още Лунните сили да бяха проявили своите основни качества, наричаме „хиперборейска". Тя се предхожда от друга, която съвпада със самото начало от физическото развитие на Земята. В библейското предание времето преди проявленията на Луциферическите Същества е означено като „Рай", а слизането върху Земята и впитането на, човека в сетивния свят - като „изгонване от Рая".)

Развитието върху Атлантида фактически беше времето, когато човеците се разделиха на сатурнови, слънчеви, юпитерови и марсови. Преди бяха налице само предпоставките за това разделяне. Разграничаването на будното и сънно състояние у човека имаше особени последствия за атлантското човечество. Нощно време астралното тяло и Азът на човека се намираха в сферата на по-високо издигнатите Същества, стигайки нагоре до „Духовете на Личността". Благодарение на онази част от своето етерно тяло, която не беше свързана с физическото тяло, човекът можеше да възприема „Синове на Живота" (Ангели) и „Духовете на Огъня" (Архангели). Защото по време на съня той можеше да остане свързан тъкмо с тази част на етерното тяло. Впрочем „Духовете на Личността" не бяха ясно доловими точно поради луциферическото влияние. В това състояние обаче, заедно с Ангелите и Архангелите, за човека станаха видими и онези Същества, които поради своята изостаналост на Слънцето и Луната, не можеха да участвуват в развитието на Земята. Ето защо те трябваше да останат в душевно-духовния свят. Но чрез луциферическата същност, човекът ги привлече в областта на своята отделена от физическото тяло душа.

По този начин той влезе в допир с такива сили, които действаха върху него във висша степен изкушаващо. Те увеличиха неговата склонност към грешки и заблуждения, и най-вече към злоупотреба с растежните и размножителни сили, които поради отделянето на етерното от физическото тяло, минаха в негова власт.

През Атлантската епоха само отделни човеци можаха да се предпазят от прекалено силното навлизане в сетивния свят. Благодарение на тях луциферическото влияние беше превърнато от пречка, в средство за по-нататъшен напредък. С помощта на това влияние те бяха в състояние да развият познанието за земните неща по-рано, отколкото това би било възможно иначе. При това тези човеци се стремяха да премахнат грешките от своите представи и да вникнат в първоначалните цели на духовните Същества. Те бяха свободни от насочените към сетивния свят инстинкти и страсти на астралното тяло. Така те все повече се освобождаваха от своите заблуждения. Всичко това ги доведе до такива състояния,

при които можеха да възприемат предимно с онази част от етерното тяло, която - според описания начин - беше отделена от физическото тяло. При тези състояния, възприемателната способност на физическото тяло беше като угаснала, а самото то като мъртво. За това пък чрез етерното тяло те бяха дълбоко свързани с „Духовете на формата“ и от тях можеха да научават как са направлявани от онова висше Същество, което пое водачеството при отделянето на Слънцето и чрез което по-късно хората стигнаха до разбирането за „Христос“. Тези хора бяха Посветени. Но понеже човешката индивидуалност беше дело на Лунните Същества, по правило тези Посветени нямаха пряк достъп до Слънчевото Същество; те стигаха само до неговото отражение с помощта на Лунните Същества. И тогава те виждаха не самото Слънчево Същество, а само неговия отблясък.

Посветените станаха предводители на останалото човечество, на което можеха да предават съзерцаваните от тях тайни. Те възпитаха свои ученици и им показаха пътищата за постигане на посвещението. До познанието на това, което по-рано можеше да се открие чрез „Христос“ стигаха само онези индивиди, които принадлежаха към слънчевите човеци. Те пазеха своето тайнствено знание и упражненията, които водеха до него, на специални места, които тук ще наречем Христови или Слънчеви светилища (или „оракули“, в смисъл на място, където могат да бъдат приемани откровенията на духовете Същества.) Ако се замислим, че според свръхсетивното познание, явяването на Христос като земно събитие, което хората запознати със смисъла на Земната еволюция са предвиждали много преди самия исторически факт, казаното тук за Христос не трябва да бъде зле разбирано. Бихме допуснали груба грешка, ако предположим, че Посветените са имали към Христос онова отношение, което стана възможно едва след физическото появяване на Христос. Тъкмо това те можеха пророчески да разберат и да обяснят на своите ученици: „Който е докоснат от силата на Слънчевото Същество, той вижда как Христос идва на Земята“.

Съвсем други оракули бяха създадени от представителите на сатурновото, марсовото и юпитеровото човечество. Техните посветени се издигаха само до онези Същества, които можеха да им се открият като съответни „висши Азове“ в техните етерни тела. Така възникнаха последователи на Сатурновата, Юпитеровата, Марсовата мъдрост. Напред с тези методи на посвещение имаше и такива за хора, които бяха приели твърде много от луциферическите влияния, за да постигнат отделянето на толкова голяма част от етерното тяло, както направиха слънчевите хора спрямо физическото тяло. При тях астралното тяло задържаше голяма част от етерното тяло в рамките на физическото тяло, така че съответни-

те пропорции бяха различни от тези на слънчевите хора. Ето защо те не можеха да стигнат чрез споменатите състояния до каквито и да е Христови откровения. Поради луциферически повлияното си астрално тяло, те трябваше да минат през една по-тежка подготовка и чак тогава, намирайки се в едно по-несвободно състояние на тялото, можеха да им се открият не откровенията на Христос, а тези на други висши Същества. Имаше такива Същества, които при отделянето на Слънцето бяха напуснали Земята, но не бяха достатъчно напреднали, за да участвуват в развитието на Слънцето. След отделянето на Слънцето и Земята, те си обособиха от Слънцето едно обиталище, а именно планетата Венера. Техен водач стана Съществото, което се превърна във „висш Аз“ за описаните Посветени и техните последователи. Нещо сходно стана и с ръководещия Дух на Меркурий, и съответно за една друга категория хора. Така възникнаха оракулите на Венера и Меркурий. Определена категория хора, които бяха засегнати най-силно от луциферическото влияние, можа да се издигне само до едно Същество, което заедно със своите сподвижници беше най-рано отхвърлено от Слънчевото развитие. За него няма определена планета в пространството; то живее в обкръжението на Земята, с която отново се съедини след завръщането си от Слънцето. Хората, на които това Същество се изяви като „висш Аз“, могат да бъдат наречени последователи на Вулкановия оракул. Техният поглед беше обърнат към земните явления повече от този на останалите Посветени. Те положиха първите основи на това, което по-късно хората развиха като наука и изкуства. Меркуриевите Посветени основаха науката за свръхсетивния свят; а в още по-голяма степен това направиха Посветените на Венера. Посветените на Вулкан, Меркурий и Венера се различаваха от тези на Сатурн, Юпитер и Марс по това, че последните стигаха до своите тайни по-скоро чрез едно откровение „от горе“, и то в завършен вид, докато първите стигаха до познание чрез собствените си мисли и идеи. По средата се намираха Христовите Посветени. Наред с откровението, те притежаваха и способността да обличат своите тайни в човешки понятия. Сатурновите, Юпитерови и Марсови Посветени трябваше да се изразяват предимно в символи; Посветените на Христос, Венера, Меркурий и Вулкан можеха да се изразяват в представи. Постиганията на атлантското човечество идваха по околни пътища и главно чрез Посветените. Но чрез луциферическия принцип останалото човечество също получи особени качества, главно чрез висшите космически Същества, които превърнаха в добро това, което иначе би донесло само разруха. Една такава способност е говорът. Той стана достояние на човека отчасти поради слизането му в гъстата физическа материя и поради отделянето на част от етерното тяло от физическото тяло.

Първоначално след отделянето на Луната, човекът се усещаше свързан с физическите си предшественици чрез груповия Аз. Но в хода на поколенията това общо съзнание, което свързваше потомци с прадеди, постепенно изчезна. По-късните поколения можеха да си спомнят само за близките прадеди, но не и за далечните. Споменът за този или онзи предшественик се появяваше само в съноподобни състояния, когато хората влизаха в допир с духовния свят. И тогава те се смятаха за едно цяло с този предшественик, за когото вярваха, че се е преродил в тях. Това беше една погрешна идея за прераждането, която се разпростирани през последните времена на Атлантида. Истинското учение за прераждането можеше да се намери само в школите на Посветените. Посветени те виждаха как след безплътното състояние, душата минава от едно въплъщение в друго. Само те можеха да предадат на своите ученици истината по този въпрос.

През тези далечни епохи, за които става дума тук, физическият облик на човека беше твърде различен от днешния. До голяма степен този облик беше израз на душевните качества. Тогавашният човек беше изграден от една по-фина и нежна материя. Ако днешните му органи са плътни и втвърдени, тогава те бяха все още меки, гъвкави и пластични. Човек с по-душевна и с по-духовна същност, притежаваше по-нежно, по подвижно и по-изразително тяло. По-слабо развитите в духовно отношение имаха груби и неподвижни телесни форми. Душевното усъвършенстване свиваше телесните органи; обема на тялото оставаше малък. Душевната изостаналост и впитането в сетивния свят водеха до великански размери. Когато човекът се намираше в период на растеж, тялото се оформяше според душевното му съдържание по начин, който би изглеждал приказен и фантастичен за съвременните представи. Покварата в човешките страсти и инстинкти водеше до разрастване на тялото, което стигаше до колосални размери. Съвременната конфигурация на човешкото физическо тяло е получена чрез свиването, сгъстяването и втвърдяването на атлантския човек. И докато преди Атлантската епоха човек представляваше един верен образ на своята душевна същност, тъкмо процесите на атлантското развитие носеха в себе си причините, довели до следатлантския човек, който в твърдата си физическа конфигурация беше относително слабо зависим от своите душевни качества, (формите при животинското царство се втвърдиха много по-рано отколкото при човека.) - Изобщо законите, които днес обясняват формообразуването в природните царства, са неприложими спрямо по-далечното минало.

Към средата на Атлантската епоха всред човечеството постепенно се очерта едно голямо нещастие. Тайните на Посветените би трябвало грижливо да се пазят от хора, които не са пречистили чрез съответна подго-

товка своето астрално тяло от изкушения и грешки. Запознавайки се обаче със скритото познание и със законите, чрез които висшите Същества направляват природните сили, подобни хора ги поставиха в служба на своите изопачени желания и страсти. Опасността нарасна, защото, както вече посочихме, хората попаднаха в областта на низши духовни Същества, които не можеха да следват нормалното развитие на Земята и му противодействаха. Те постоянно влияеха на човека и му внушаваха интереси, противни на доброто на човечеството. Хората притежаваха още и способността да си служат с растежните и размножителни сили както на животинската, така и на човешката та природа.

В изкушенията на низшите духовни Същества попадаха не само обикновени хора, но и част от Посветените. Те употребяваха споменатите свръхсетивни сили по неправилен начин и смущаваха развитието на човечеството. За тази цел те търсеха сподвижници сред непосветените, от които също изискваха едно недопустимо прилагане на свръхсетивните тайни в природния свят. Човечеството изпадна в невидждана поквара. Злото настъпваше по всички посоки. И понеже растителните и размножителни сили - ако се откъснат от тяхната естествена среда и се приложат самоцелно - влизат в тайнствена връзка с други сили, които действуват във въздуха и водата, се стигна до там, че делата на хората отприщиха могъщи и разрушителни природни сили.

Така чрез въздушни и водни катастрофи постепенно настъпи гибелта на Атлантида. Атлантското човечество, доколкото успя да се спаси от тези катастрофи, трябваше да се изсели на други места. След тези разрушения Земята получи нов облик. От едната страна се обособиха Европа, Азия и Африка, които постепенно придобиха днешните си очертания. От другата страна се оформи Америка. Към тези земи се отправиха огромни маси хора. За нас са особено важни онези преселения, които се отправиха на изток от Атлантида. Потомците на атлантското човечество населиха Европа, Азия и Африка. Там се установиха различни народи. Те се намираха на различни степени от развитието, както и на различни степени в покварата. Заедно с тях вървяха и Посветените, пазителите на оракулските тайни. На различни места те основаха светилища, където служенето на Юпитер, Венера и т. н. се практикуваше както в добър, така и в лош смисъл. Особено неблагоприятно въздействие имаше издаването на Вулкановите тайни, защото погледът на неговите последователи беше насочен предимно към земните отношения. Поради това предателство човечеството изпадна в зависимост от духовни Същества, които вследствие на своето предходно развитие се опълчваха срещу всичко, което идваше от духовния свят, произлязъл чрез отделянето на Земята от Слънцето. В съответствие с така развитите у тях качества, те действу

ваха в онзи човешки елемент, изграден в душите на следатлантските хора чрез способността им да имат такива сетивни възприятия, зад които е скрит духовния свят. Тези Същества постигнаха голямо влияние над много от земните жители. То се прояви на първо място във факта, че хората все повече изгубваха чувството за духовния свят.

Понеже през тези времена размерите, конфигурацията и пластичността на човешкото физическо тяло все още зависеха до голяма степен от душевните качества, последствията от споменатото издаване на Вулкановите тайни се проявиха в някои изменения на човешкото тяло. Там, където покварата на хората се изразяваше най-вече в заробване на свръхсетивните сили от страна на низшите инстинкти, желания и страсти, възникваха безформени и гротескни човешки тела. Впрочем те не издържаха в условията на Атлантида и загинаха. Следатлантското човечество - погледнато физически - се разви от онези атлантски предшественици, при които настъпи такова втвърдяване не на телесната конфигурация, че тя не се поддаваше вече на деформираните душевни сили.

През Атлантската епоха имаше определен отрязък от време, когато действащите в и около Земята закони създадоха необходимите условия за втвърдяване на човешкото тяло. Онези човешки раси, чиито форми бяха втвърдени преди този отрязък от време, продължиха да се размножават, но въплътените в тях души постепенно започнаха да се чувствуват толкова стеснени, че тези раси също трябваше да загинат. Впрочем някои от тези расови форми се запазиха и в следатлантските времена, а достатъчно подвижните, макар и доста променени, продължиха да съществуват още дълго време. Онези човешки форми, които останаха пластични и след споменатата епоха, станаха тела тъкмо на онези души, които изпитаха върху себе си вредното влияние на описаното предателство. Те също бяха обречени на скорошно загиване.

През втората половина на Атлантската епоха в развитието на човечеството се намесиха Същества, които принуждаваха човека да възприема сетивно-физическия свят по един бездуховен начин. Това стигна дотам, че вместо истинското лице на нещата от този свят, той започна да вижда лъжливи образи, призраци и илюзии от всякакъв вид. Сега човекът беше изложен не само на луциферическото влияние, но и на това, идващо от други Същества, за които загатнахме по-горе и чиито водач можем да наречем, според наименованието запазено по-късно в персийската култура, Ариман. (Мефистофел е друго име на същото Същество.) След смъртта си, намирайки се под това влияние, човек става зависим от такива сили, които го превръщат в същество, чийто поглед е отправен единствено към сетивния земен свят. Тези сили постепенно отнемат свободния му взор в процесите на духовния свят. Човек се усещаше като

попаднал във властта на Ариман и в определена степен изключен от общуването с духовния свят.

От особено значение беше едно светилище, което всред всеобщия упадък успя да запази в най-чист вид старите свещеносте. То принадлежеше на Христовите оракули и можа да съхрани не само тайната на Христос, но и тайните на другите оракули. Защото в откровенията на най-висшия Слънчев Дух се разбулваха също и силите на Сатурн, Юпитер и т. н. В това светилище познаваха тайната да изграждат у един или друг човек такива етерни тела, каквито притежаваха най-добрите Посветени на Юпитер, Меркурий и т. н. С определени средства, за които тук не можем да говорим с подробности, те умееха да запазват отпечатъците от най-добрите етерни тела на старите Посветени и да ги пренасят по-късно в подходящи хора. А чрез Посветените на Венера, Меркурий и Вулкан, тези процеси можеха да обхванат и астралните тела.

В определен момент водачът на Христовите Посветени се оказа заедно с твърде малко от своите последователи, на които можеше да предава мировите тайни само в ограничена степен. В тези последователи естествена тенденция за отделяне на етерното от физическото тяло беше най-слабо застъпена. А през тази епоха тъкмо такива хора бяха най-подходящи за по-нататъшния напредък на човечеството. Техните изживявания по време на съня непрекъснато намаляваха. Духовният свят все повече се затваряше за тях. Ето защо им липсваше и разбиране за духовни те процеси, разиграващи се през миналите епохи, когато човек се намираше не в своето физическо, а само в своето етерно тяло. Хората в непосредствена близост до водача на Христовия оракул бяха най-напреднали относно съединението между физическото тяло и отделената от него част на етерното тяло. Това съединение настъпи вследствие на промените в Атлантида и цялата Земя. То засегна всички хора, физическото и етерното тяло на човека се покриха едно с друго. По този начин предишните неограничени паметови възможности престанаха да съществуват; започна човешкият мисловен живот. Онази част от етерното тяло, която беше съединена с физическото тяло, преобрази физическия мозък и го превърна в инструмент на мисленето. Практически едва сега човек усети своя „Аз“ във физическото тяло. Едва сега се пробуди себесъзнанието. На първо време това се случи само с ограничен брой хора и предимно с последователи на водача на Христовия оракул. Останалите човешки маси, разпръснати из Европа, Азия и Африка запазиха в различна степен остатъци от старите състояния на съзнанието. Ето защо те имаха и непосредствени опитности от свръхсезивния свят.

Последователите на Христовия Посветен бяха хора с високо развит ум, но за разлика от всички други хора по това време, бяха с най-ограничени

опитности от свръхсетивния свят. С тях споменатият Посветен се отправя от запад на изток, към една област във вътрешността на Азия. Той искаше да ги предпази, доколкото това е възможно, от срещи с хора, чието съзнание бе останало на по-ниско равнище. За това възпита своите ученици в смисъла на тайните, които му бяха открити; съответно той действуваше и върху техните потомци. Така той изгради около себе си група хора, които приеха в сърцата си импулсите, съответстващи на Христовото Посвещение. От тях избра най-добрите седем, чиито етерни и астрални тела съответствуваха на отпечатъците от онези етерни тела, които притежаваха седемте най-добри атлантски Посветени. Той възпита по един приемник на Христовия, Сатурновия, Юпитеровия Посветен и т. н. Тези седем Посветени станаха Учители и водачи на онези хора, които през след атлантската епоха населиха Южна Азия и по-точно древна Индия. Понеже тези велики Учители бяха надарени с отпечатъците от етерните тела на своите духовни предшественици, изграденото от самите тях познание - в чиято основа е залегнало астралното тяло - не стигаше до това, което им се откриваше в техните етерни тела. Ако тези откровения искаха да проговорят в тях, тяхното собствено познание трябваше да замлъкне. Тогава от и чрез тях говореха висшите Същества; истините които те откриваха, се отнасяха и за техните духовни предшественици. Когато тези Същества не говореха чрез тях, те бяха обикновени хора, с разум и чувства, каквито те сами бяха развили в себе си.

По това време в Индия живеяха и хора, които бяха запазили извънредно жив спомен за древните душевни състояния на атлантаца, позволяващи му непосредствена връзка с духовния свят. При много от тези хора сърцето и душата се стремяха към подобни свръхсетивни опитности. Всъщност мъдрото ръководство на съдбата доведе тук, в Южна Азия, поколенията от най-добрата част на атлантското население. Друга част от жителите бяха дошли тук през други периоди от време. За тази човешка общност споменатият Христов Посветен определи като Учители своите седем избрани ученици. Те предадоха на този народ своята мъдрост и своите заповеди. Мнозина от древните индийци се нуждаеха от съвсем кратка подготовка, за да съживят току що угасналите си способности за наблюдение в свръхсетивния свят. Защото копнежът по този свят беше основно настроение на индийската душа. В този свят, така усещаха те, е прародината на човешкия род. От този свят те са пренесени долу, където са валидни сетивните възприятия и свързания с тях разум. За истински, те приемаха свръхсетивния свят, а сетивният свят за тях беше измама за човешките възприятия, една илюзия (Майя). И древните индийци се стремяха с всички средства да проникнат отново в истинския свят. Те не изпитваха никакъв интерес към илюзорния сетивен свят или само дотол-

кова, доколкото той се явяваше като едно було пред свръхсетивния свят. Влиянието, което седемте велики Учители можеха да упражняват върху тези хора, беше огромно. Всичко, което те им откриваха, попадеше дълбоко в индийските души. Те можеха да действуват дори магически върху своите ученици, защото чрез притежаваните от тях етерни и астрални тела, те поемаха в себе си висши сили. Всъщност те не поучаваха, а действуваха като с вълшебни сили от една личност на друга. Така възникна една култура, изцяло проникната от свръхсетивна мъдрост. Древните индийски книги на мъдростта (Ведите) далеч не дават представа за първичната сила на висшата мъдрост, с която разполагаха древните Учители; днес те съдържат само слаб и далечен отзвук. Само ретроспективно обърнатият свръхсетивен поглед може да различи неписаната мъдрост, която се крие зад писаната. Една характерна черта за тази прамъдрост е хармоничното съзвучие между различните оракули на Атлантската епоха. Защото всеки един от великите Учители можеше да разкрие част от оракулските тайни. От различни те лица на мъдростта се получаваха съвършена хармония, защото зад всички тях стоеше най-дълбоката мъдрост на Христовото Посвещение. Наистина, онзи Учител, който беше духовен последовател на Христовия Посветен, не изнасяше пред другите това, което можеше да разкрие самият Христов Посветен. Последният оставаше зад кулисите на развитието. На първо време той не можеше да предаде своята отговорност на нито един следатлантец. Христовият Посветен се различаваше от него по това, че можеше да преработи в човешки представи всичко, което виждаше от Христовата тайна, докато индийският Христов Посветен можеше да представи тази тайна само като отражение в символи и знаци. Защото неговият начин на мислене, основан на представите, не можеше да се добере до тази тайна. Така от единението на седемте Учители се получаваха величественият образ на едно познание, което беше насочено към свръхсетивния свят. За това познание, в древния атлантски оракул можеха да говорят само отделни Посветени. Те съзираха ръководните принципи на космическия свят и дискретно загатваха за великия Слънчев Дух, засега скрит, властуваш над онези, които се откриваха на седемте Учители. Това, което разбираме под думите „древни индийци" не съвпада с общоприетото мнение. Официални документи за тази епоха не съществуват. Народът, назовавай обикновено с името „индийски", отговаря на една много по-късна степен от историческото му развитие. Тук трябва да посочим първата следатлантска епоха на Земята, когато споменаваната сега „индийска" култура беше господстваща; после се разви втората следатлантска епоха, която в тази книга ще означаваме като „древно-персийска", а още по-късно се разви „египетско-халдейската" култура, за която също ще

стане дума. По времето на тази втора и трета следатлантски култури, „древна“ Индия също минава през една втора и трета епоха. Тъкмо за тази трета епоха се отнася и всичко, което обикновено свързваме с древна Индия. Следователно, не трябва да смесваме стандартните описания на „древна“ Индия с това, за което става дума тук.

Друга особеност на древно-индийската култура е разделянето на хората в касти. Жителите на Индия бяха потомци на атлантците, а те принадлежаха към сатурновите, юпитеровите хора и т. н. С помощта на свръхсезивните учения хората разбираха, че една душа не случайно попада в една или друга каста, а че самата тя участва в това решение. Подобно разбиране на свръхсезивните учения се улесняваше и от това, че у много хора можеше да се пробуди вътрешният спомен за прадедите, което впрочем лесно водеше до напълно погрешна идея за прераждането. Както през Атлантската епоха в правилната идея за прераждането можеха да вникнат само Посветените, така и в древна Индия за тази цел беше необходим допирът с великите Учители. Споменатата по-горе погрешна идея за прераждането намери възможно най-голямото разпространение всред народите, които след загиването на Атлантида се бяха разпръснали из Европа, Азия и Африка. И понеже част от атлантските Посветени се отклониха от верните пътища и издадоха тайните на неподготвени ученици, хората все повече смесваха истинската идея с погрешната. В голяма част от хората, като наследство от Атлантската епоха, остана един вид сумрачно ясновидство. Както по време на сън атлантците навлизаха в духовния свят, така и техните потомци изживяваха този духовен свят в абнормни междинни състояния между будността и съня. Тогава в тях възникваха образи от миналите епохи, в които бяха живели техните прародители. Ето защо те смятаха, че техните далечни прадеди са отново преродени в тях самите. По цялата Земя се разпространяваха учения за прераждането, които бяха в противоречие с истинските идеи на Посветените.

В резултат на продължителните преселения от запад на изток, започнали от началото на атлантската катастрофа, в областите на предна Азия се установи един народ, чиито потомци историята познава под името персийци и сродните с тях племена. Обаче свръхсезивното познание трябва да се върне назад към много по-далечни епохи. Тук става дума за много по-ранни предшественици на по-късните персийци. Те изградиха втората културна епоха на следатлантското развитие. Народите от тази втора културна епоха имаха различни задачи от тези на индийците. Техните влечения и копнежи не бяха обърнати само към свръхсезивния свят; те бяха предразположени и към физическия сетивен свят. Обикнаха Земята и ценяха това, което човек може да извоюва на тази Земя, както и това,

което може да се постигне чрез нейните сили. Тяхната войнственост и начините, които изобретяваха, за да се ползват от богатствата на Земята, са свързани тъкмо с тази тяхна особеност. Те не бяха застрашени от опасността да отблъснат „илюзията“ на физическия сетивен свят; напротив, поради копнежа си към този свят, те можеха напълно да изгубят връзката си със свръхсетивния свят. Дори и светилищата, пренесени тук от старата Атлантида, носеха по свой начин нещо от характера на този народ. Те развиваха у хората такива качества, които в миналото можеха да се получат чрез свръхсетивните опитности; на едно по-ниско равнище те можеха да се държат под известен контрол. Чрез тях природните явления се насочваха така, че да служат на личните интереси на човека. Този древен народ все още притежаваше огромна власт над такива природни сили, над които по-късно човешката воля нямаше вече никакво влияние. Пазителите на светилищата разполагаха с вътрешни сили, които бяха във връзка с огъня и с другите елементи. Можем да ги наречем магове. Това, което те бяха запазили като свръхсетивно познание и свръхсетивни сили от старите епохи, беше твърде незначително в сравнение със свръх сетивните възможности на човека от прадалечното минало. Обаче то приемаше всевъзможни форми, като се за почне от благородните изкуства, имащи за цел само доброто на хората и се стигне до най-осъдителни практики. Луциферическият принцип беше застъпен в тези хора по твърде особен начин. Те бяха свързани с всичко, което отклонява човек от намеренията на висшите Същества, които сами биха ръководили човечеството, ако не беше се намесил Луцифер. Също и онези представители на този народ, които все още притежаваха остатъци от старото сумрачно ясновидство, проявяващо се в гореописаното междинно състояние между будността и съня, се чувствуваха силно привлечени към низшите Същества от духовния свят. Този народ имаше нужда от духовен тласък, който да го отклони от споменатите тенденции. И той получи своя предводител от същия източник, от който беше възникнал и духовният живот на индийците, а именно от пазителя на тайните на Слънчевия оракул.

Водачът на древно-персийската духовна култура, който бе даден на този народ от пазителя на Слънчевия оракул, е познат в историята като Заратустра или Зороастър. Трябва само да изтъкнем, че личността, за която става дума, принадлежи към много по-древни епохи, отколкото тези, които историята сочи за носителя на това име. Тук става дума не за официална историческа версия, а за истинско духовно-научно изследване. Ако човек иска да вникне в тези неща, той трябва да намери достъп до Духовната Наука и да разбере: носителят на името Заратустра е само

последовател на първия велик Заратустра; последователят приема неговото име и действа в смисъла на неговото учение.

Подтикът, който Заратустра трябваше да даде на своя народ, се състоеше в следното: той трябваше да посочи, че физическият сетивен свят не е бездуховен, че не е нещо, което се изпречва пред обзетия от луциферически влияния човек. На Луцифер човек дължи своята лична самостоятелност и своето чувство за свобода. Обаче в човека той трябва да действа в съзвучие с противоположните духовни Същества. При древноперсийския народ беше належащо да се поддържа живо усещане точно за тези духовни Същества. Поради неговата склонност към физическия сетивен свят, той беше застрашен от пълно сливане с луциферическите Същества, с луциферическата същност. Чрез пазителя на Слънчевия оракул, Заратустра мина през такова посвещение, че можеше да приема откровенията на висшето Слънчево Същество. Неговото обучение го доведе до особени състояния на съзнанието; в тях той виждаше предводителя на Слънчевите Същества, който беше взел под своя закрила човешкото етерно тяло. Той знаеше, че това Същество ръководи развитието на човечеството, и че то може да слезе от небесно то пространство и да стъпи на Земята само в определен момент. За тази цел беше необходимото да може да живее и в астралното тяло на един човек, също както действуваше и в етерното тяло след намесата на Луцифер. Накратко: трябваше да се появи такъв човек, който отново да преобрази своето астрално тяло до онази предишна степен (средата на Атлантската епоха), до която то би достигнало без намесата на Луцифер. Ако не беше дошъл Луцифер, човекът щеше да постигне тази степен по-рано, но без да има лична самостоятелност и без възможност да развие свободата. А сега, въпреки тези качества, той отново трябваше да постигне това равнище. В своите ясновидски състояния Заратустра предвиждаше, че занапред сред човечеството е възможно да се появи една личност, която ще притежава подобно астрално тяло. Но той знаеше и това, че преди този момент, духовните сили на Слънцето не можеха да бъдат намерени на Земята; ясновидящото съзнание можеше да ги открие само в духовната част на Слънцето. Той можеше да вижда тези сили, ако насочеше своя духовен поглед към Слънце то. И той възвестяваше на своя народ същността на тези сили, които през онова време можеха да бъдат намерени само в духовния свят, и които по-късно трябваше да слязат на Земята. Това беше учението за великия Дух на Слънцето, или Духа на Светлината (Слънчевата Аура, Аура-Маздао, Ормузд). Този Дух на Светлината се открива на Заратустра и неговите последователи като Духа, който от духовния свят обръща своя лик към човека и подготвя бъдещето на цялото човечество. Духът на Светлината, възвестявай от Заратустра, е всъщност

Христос преди неговата поява на Земята. Напротив, за него Ариман (Анграмайню) олицетворяваше онази сила, която изпълва с поквара човешката душа, ако последната се устреми единствено към нея. Това е същата сила, която вече описахме и която след издаването на Вулкановите тайни постигна особена власт на Земята. Наред с посланията от Духа на Светлината, Заратустра известява и ученията на онези духовни Същества, които за пречистения поглед на ясновидеца се явяват като сподвижници на Духа на Светлината, докато пред хората с непречистените остатъци от старото сумрачно ясновидство, заставаха образите на „изкусителите“. На древноперсийския народ трябваше да се обясни как в човешката душа - доколкото стремежите ѝ бяха отправени към сетивния физически свят - се разиграва една борба между Бога на Светлината и неговия противник, и как човек да се противопостави пред тласкащия го към бездната Ариман; как да се превърне влиянието му от зло в добро.

Третата културна епоха на следатлантския период възникна всред народите, които се установиха в Предна Азия и Северна Африка. Там откриваме халдеи, вавилонци и асирийци от една страна, и египтяни - от друга. У тези народи усетът към физическия сетивен свят беше изграден по-различно, отколкото при древните перси. Те приеха в себе си много повече от онази духовна заложба, която през последните времена на Атлантида позволи появата на мисловната и разсъдъчна способност при човека. Задачата на следатлантското човечество се състоеше в това, да бъдат разгърнати онези душевни способности, които идват не в резултат на преки въздействия от духовния свят, а с пробуждането на собствени мисловни и чувствени сили, с проникването на човека в сетивния свят. Завладяването на сетивния физически свят чрез тези човешки способности трябва да се разглежда като мисия на следатлантското човечество. Това завладяване напредва крачка по крачка. Разбира се, още в древна Индия човекът беше влязъл в определени отношения с външния свят. Обаче той го смяташе за илюзия и духът му беше обърнат към свръхсетивния свят. В противоположност на това, у древноперсийския народ се породил стремежът към завладяване на физическия сетивен свят; обаче за тази цел до голяма степен се използваша онези душевни сили, останали като наследство от времето, когато човек общуваше непосредствено със свръхсетивния свят. Обаче свръх сетивните способности при народите от третата културна епоха бяха вече до голяма степен изгубени. Те трябваше да изследват откровенията на духовния свят в непосредственото сетивно обкръжение и благодарение на извличаните от сетивния свят културни импулси, да се развиват по-нататък. Поради обстоятелството, че бяха проучвани законите на духовния свят, стоящи зад физическите природни явления, възникнаха човешките науки; поради обстоятелство-

то, че природните сили бяха опознавани и видоизменяни, възникнаха техниката, художествени те занаяти с техните инструменти и средства. За човека на халдео-вавилонските народи, сетивният свят не беше вече илюзия; във всички свои области, в планини и морета, във въздуха и водата, този свят се превърна в едно откровение на стоящите зад тях духовни Същества. Човекът поиска да вникне не другаде, а в самите закони, на които се подчиняваха действията на тези духовни Същества. За египтянина Земята се превърна в поле за работа; чрез своята собствена способност за съждение той трябваше да я преобрази и превърне в израз на човешката енергия. От Атлантида в Египет бяха пренесени светилища, които произлизаха предимно от оракула на Меркурий, но имаше и други, например оракули на Венера. Благодарение на тези светилища, в египетския народ можаха да се положат семената на една нова култура. Тези семена бяха донесени от един велик предводител, който премина своето обучение в персийските Мистерии на Заратустра. (Той беше един от преродените ученици на великия Заратустра.) Познавайки се на едно историческо име, ще го наречем „Хермес“.

С приемането на Заратустровите тайни, той можа да намери правилния път, по който да води египетския народ. В хода на земния живот, между раждането и смъртта, този народ имаше така изграден усет за физическия сетивен свят, че непосредственият му поглед в скритите зад видимия свят свръхсетивни отношения беше значително ограничен. Затова пък във физическия свят той виждаше законите на духовния. За този народ духовният свят беше нещо, което той би могъл да усвои в рамките на земния живот. Обаче Посветените можаха да му покажат, как след смъртта, освободен от тялото, човек живее в света на Духовете, които тук на Земята му се явяват чрез своите метаморфози в областта на физическия свят. Хермес учеше: Когато на Земята човек употребява своите сили, за да действа съобразно целите на духовните Същества, след смъртта той се оказва способен да се съедини с тях. Особено тези, които между раждането и смъртта са работили най-усърдно в тази насока, след смъртта ще се съединят с висшето Слънчево Същество, с Озирис. За разлика от египтяните, душевната нагласа на халдео-вавилонците беше обърната предимно към физическия сетивен свят. Те изследваха законите на този свят и от сетивните феномени погледът се отравяше към духовните първообрази. И все пак в много отношения народът остана прикован към физическия свят. Вместо звездните Духове, на преден план изпъкнаха самите звезди, вместо духовните Същества - техните земни аналози. Само Посветените стигаха до истински и дълбоки познания относно законите на свръхестествения свят и тяхното взаимодействие с физическите закони. Тук противоположността между знанието на Посве

тените и погрешната вяра на народа, се проявяваше по-силно от където и да е другаде. Съвсем други бяха отношенията в Южна Европа и Западна Азия, където процъфтя четвъртата следатлантска културна епоха, гръко-римската. В тези области се установиха потомци на хора от най-различни краища на стария свят. Тук бяха изградени светилища, произхождащи от най-различни атлантски мистериини центрове. Имаше хора, които притежаваха в естествен вид остатъци от старото ясновидство, и такива, които сравнително лесно можеха да го постигнат чрез съответното обучение. На определени места се пазеха не само преданията на древните Посветени, но се възпитаваха и техни достойни приемници, чийто духовен взор можеше да се издигне до още по-високи степени. Наред с всичко това у тези народи говореше мощен инстинкт: всред сетивния свят те трябваше да създадат едно ново пространство и там физическите форми да изразяват духовните сили по ясен и съвършен начин. Гръцкото изкуство е само част от последиците на този инстинкт. Достатъчно е само да проникнем с духовен поглед в гръцкия храм, за да разберем, че в това чудесно творение на изкуството, сетивната материя е така преработена от човека, че всяка негова част застава пред нас като израз на духовния свят. Гръцкият храм е „дом на Духа“. От неговите форми се носи нещо, което иначе може да възприеме само ясновидецът. Един храм на Зевс или Юпитер е така устроен, че за сетивния поглед представлява едно достойно одяяние на това, което Посветеният в тайните на Зевс вижда с духовните си очи. И така е с всяко от гръцките изкуства. По тайнствени пътища мъдростта на Посветените се вливаше в поети, художници, мислители. В светогледите на древните гръцки философи също откриваме тайните на Посветените, но под формата на понятия и идеи. Влиянията от духовния живот, както и тайните на азиатските и африканските светилища се вливаха в тези народи и техните водачи. Великите индийски Учители, учениците на Заратустра, последователите на Хермес, всички те бяха възпитали свои ученици. Едни или други от тях основаха светилища, където древните учения отново оживяха в една нова форма. Това са Мистериите на древността. Там се подготвиха ученици, които можеха да бъдат привеждани в онези състояния на съзнанието, позволяващи съзерцателния достъп в духовния свят. (По-големи подробности за тези Мистерии на древността могат да се намерят в моята книга „Християнството като мистичен факт“.) От тези центрове на посвещението, мъдростта поемаше към хората, които се грижеха за духовните тайни в Мала Азия, Гърция и Италия. (В Гърция възникнаха орфическите и елевзински Мистерии. В окултната школа на Питагор действуваха великите учения на мъдростта и нейните методи от древността.

По време на големите си пътешествия Питагор беше посветен в тайните на най-различни Мистерии.)

През следатлантската епоха човешкият живот между раждането и смъртта имаше своето отражение и върху безплътното състояние след смъртта. Колкото повече човек насочваше своите интереси към физическия сетивен свят, толкова по-голяма възможност имаше Ариман да проникне в душата му по време на земния живот и да запази своята власт и след смъртта. При народите от древна Индия тази опасност беше нищожна. Защото по време на земния живот те усещаха физическия свят като една илюзия. Ето защо след смъртта те се изтръгваха от властта на Ариман. Но толкова по-голяма ставаше опасността за древноперсийските народи. През периода между раждането и смъртта те насочваха своите интереси към физическия сетивен свят. И биха попаднали до голяма степен в мрежите на Ариман, ако Заратустра не им беше посочил по толкова впечатляващ начин с учението за Бога на Светлината, как зад физическия свят стои самият той - светът на Светлинния Бог. Колкото повече хората от тази епоха приемаха в душите си представите на това учение, толкова по-сигурно се изплъзваха те от пипалата на Ариман - както през земния живот, така и за живота след смъртта, през който те трябваше да се подготвят за нов земен живот. По време на земния живот Ариман застава човека да счита сетивно-физическото битие за единствено възможното, като по този начин човек сам си затваря всяка пролука към духовния свят. В духовния свят властта на Ариман води човека към пълна изолация, към това, да ограничава всичките си интереси единствено в себе си. Хора, които при смъртта са били под властта на Ариман, се прераждат като егоисти.

Днес с помощта на Духовната Наука можем да опишем живота между смъртта и едно ново раждане, но без да забравяме, че влиянието на Ариман до известна степен е вече преодоляно. Така го описва авторът на тази книга и в други свои съчинения, както и в първите глави на това издание. Така и трябва да бъде описан той, ако иска ме да онагледим какво може да изживее човек в тази форма на съществуването, когато той сам е постигнал пречистен духовен поглед спрямо действителните отношения в света. А доколко той изживява това, зависи от победата му над Ариман. Човек все повече се приближава до това, което той може да представлява в духовния свят. Разбира се, налице са и многобройни влияния, които ще го спъват в този устрем; всяко сериозно обсъждане на човешкото развитие следва да ги има предвид.

При египетския народ Хермес имаше грижата за това, по време на земния си живот, хората да се подготвят за общуването с Бога на Светлината. Но понеже през тази епоха интересите на хората между раждането и

смъртта, бяха така устроени, че булото на сетивния свят ги откъсваше от висшите светове, то и духовният поглед оставаше помрачен дори след смъртта. Възприятията за светлинния свят оставаха смътни.

Затъмнението на духовния свят след смъртта стигна своята върхова точка при онези души, които преминаваха в духовния свят именно от тела, принадлежащи към гръко-римската култура. В земния живот те довеждаха грижата за сетивно-физическото си битие до пълен разцвет. С това те се осъждаха на едно привидно, мнимо битие след смъртта. Ето защо и гърците действително усещаха живота след смъртта като нещо подобно на сянка. И когато отдаденият на сетивата герой от тази епоха казва: „По-добре просяк на Земята, отколкото цар в царството на сенките“, това не е случайна реплика, а дълбоко усещане на истината. Тази особеност беше още по-силно под чертана при онези азиатски народи, които в своето обожание насочваха погледа си единствено към сетивните феномени, а не към техните духовни първообрази. По време на гръко-римската епоха голяма част от човечеството се намираше тъкмо в това състояние. Виждаме как мисията на следатлантския човек, състояща се в завладяване на физическия сетивен свят, по необходимост трябваше да го доведе до отчуждаване от духовния свят. Така величието от една страна, е по необходимост свързано с упадъка от друга.

Връзката между човека и духовния свят се култивираше в Мистерииите. Намирайки се в особени душевни съотношения, Посветените можеха да приемат откровения от този свят. Малко или много, те бяха приемници на Атлантските оракули. Пред тях беше открито всичко, което Луцифер и Ариман скриха за обикновените хора. Луцифер скри за човека онази част от духовния свят, която се бе вливала в човешкото астрално тяло до средата на Атлантската епоха без намесата на това астрално тяло. Ако етерното тяло не би било частично отделено от физическото, човекът би могъл да изживява в себе си тази област на духовния свят като едно вътрешно душевно откровение. Поради намесата на Луцифер, той можеше да постига това само в особени състояния на душата. И тогава пред него се откриваше един духовен свят в дрехата на астралното. Съответните духовни Същества говореха чрез образи, които носеха в себе си съставните части на по-висшата човешка природа, а те - астрално-видимите символи на своите особени духовни сили.

След намесата на Ариман, към този вид посвещение се прибави и друг. Ариман беше забулил онази част от духовния свят, която би се проявила зад сетивно-физическите възприятия, ако от средата на Атлантската епоха той не беше упражнявал своето влияние, фактът, че всичко това беше достъпно за Посветените, се обяснява с обстоятелството, че те не се задоволяваха с онези душевни способности, чрез които човекът обхваща-

ше сетивно-физическия свят, а упражняваха тези способности свръх-обичайната мярка. Благодарение на това им се явяваха онези духовни сили, които са скрити зад природните явления. Те можеха да говорят за духовните Същества, скрити зад природата. На тях им се откриваха самите творчески и съзидателни сили, които действаха в разположения под човека природен свят. Това, което продължаваше да действа от Сатурн, Слънцето и Луната и изграждаше физическото, етерното и астралното тяло на човека, както и минералното, растителното и животинското царство, представляваше съдържанието на един вид мистерийни тайни. Но върху тях беше разпростряна властта на Ариман. Това, което беше довело до Сетивната, Разсъдъчната и Съзнаващата Душа, се съдържаше във втори вид мистерийни тайни. Обаче това, което Мистериите можеха само да загатват, беше, че в хода на времето ще се появи един човек с такова астрално тяло, в което - въпреки Луцифер - светлинният свят на Слънчевия Дух ще може да бъде осъзнат чрез етерното тяло, без да се налага изпадането в особени душевни състояния. А физическото тяло на този човек трябваше да бъде такова, че пред погледа му да се открива онази част от духовния свят, която Ариман скриваше, включително и процесите на смъртта, физическата смърт не би могла да промени нищо в живота на това човешко същество, тя няма никаква власт над живота. В такова човешко същество „Азът“ се проявява по такъв начин, че истинският духовен живот се разгръща в рамките на физическия. Подобно същество носи в себе си Духа на Светлината, към който - чрез особените си душевни състояния - Посветеният се издига по два пътя: този на свръхчовека, или този на природните сили. Доколкото Посветените предсказваха, че в хода на времето ще се появи такова човешко същество, те бяха пророци на Христос.

Като особен пророк в този смисъл се издигна една личност всред народ, обединяващ в себе си наследствените качества на предноазиатските народи и ученията на египтяните, а именно израелския. Това беше Мойсей. В неговата душа се бяха натрупали толкова много влияния от посвещението, че намирайки се в особени състояния, пред нея се откриваше Съществото, което някога в нормалното Земно развитие бе поело върху себе си ролята да формира човешкото съзнание в съответствие с процесите на Луната. В светкавиците и грохота на Синай, Мойсей се срещна не само с физическите явления, но и с откровенията на посочения Дух. Наред с това обаче, върху душата му действаше и другият вид мистерийни тайни, така че в астралните видения той долавяше как чрез „Аза“ свръхчовешкият елемент се преобразява в чисто човешки. Така пред Мойсей се откри - и то от две различни страни - онзи, който трябваше да дойде като най-висш израз на „Аза“.

В „Христос“ доби човешки облик това, което висшият Слънчев Дух беше подготвил като величествен образец на Земния човек. С неговото появяване цялата мистерийна мъдрост трябваше в известен смисъл да приеме нова форма. По-рано тази мъдрост имаше преди всичко задачата, да пренесе човека в такова душевно състояние, че да съзерцава царството на Слънчевия Дух извън Земята. Отсега нататък мистерийната мъдрост пое друга мисия: да възпита човека така, че той да познае Христос в неговия човешки облик, и от този център на всяка мъдрост, да вникне както в природния, така и в духовния свят.

От онзи момент на своя живот, когато астралното тяло на Христос Исус имате в себе си всичко, което намесата на Луцифер можеше да прикрие, Христос стана Учител на човечеството. От този момент в човешкото земно развитие беше вложена възможността човек да се открие за онази мъдрост, чрез която той постепенно ще постигне физическата цел на Земята. В мига, когато стана събитието на Голгота, в човечеството беше вложена и другата възможност, чрез която влиянието на Ариман ще може да бъде преобразявало за постигане на доброто. Сега вече, напускайки живота и минавайки през Портата на смъртта, човек може да взема със себе си това, което го избавя от изолацията в духовния свят. Събитието от Палестина стои не само в центъра на човешкото физическо развитие, но и в центъра на останалите светове, към които принадлежи човекът. И когато се извърши „Мистерията на Голгота“ и бе понесена „смъртта на кръста“, Христос озари най-напред онзи свят, в който пребивават душите след смъртта, за да сломи именно там силата на Ариман. От този миг областта, наричана от гърците „Царство на сенките“, бе пронизана от мънанията на Духа, която увери неговите обитатели, че светлината отново ще се върне там. Това, което беше постигнато чрез „Мистерията на Голгота“ за физическия свят, хвърли своята светлина и в духовния свят.

До това събитие, следатлантското развитие на човечеството представляваше един възход за физическия активен свят. В същото време то се окача за упадък за духовния свят. Всичко, което се вливаше в сетивния свят, от пра древни времена извираше от духовния свят. След Христовото Събитие хората, издигнали се до Христовата тайна, могат да пренесат това, което са постигнали, от сетивния свят в духовния. И тогава то отново се връща в земния сетивен свят, когато при своето прераждане хората донасят със себе си онова, което Христовият Импулс е станал за тях в духовния свят между смъртта и едно ново раждане.

Появяването на Христос донесе на човечеството нещо, което започна да действа като заровено в земята семе. Семето може да израсне само постепенно. И само твърде малка част от новата мъдрост е влята днес в

потока на физическото съществуване. То се намира едва в началото на християнското развитие. И в епохите след появява нето на Христос, това християнско развитие можа да разкрие от вътрешната си същност само толкова, колкото хората и народите бяха способни да приемат в своите представи.

Първата форма, в която това познание може да се излее, бихме определили като един всеобхватен идеал на живота. Като такъв, той се противопостави срещу онези форми на живот, които се обособиха в развитието на следатлантското човечество. По-горе описахме условията, при които човешките души слизаха на Земята в епохата на Лемурия. В душевен смисъл, хората могат да бъдат отнесени към различни Същества, които идвайки от други светове, се възплъщаваха в телесните потомци на древните лемурийци. Едно от последствията на това са и различните човешки раси. Поради тяхната различна карма, в превъплътените души възникнаха най-различни жизнени интереси. Доколкото беше в сила този ред на нещата, не можеше да се породи и никакъв „общочовешки идеал“. Човечеството бликна от един общ извор, но дотогавашното Земно развитие водеше само до разделение. Едва в представата за Христос имаме идеала, който премахва всяко разделение, защото в човека, носещ името Христос, живеят също и силите на висшия Слънчев Дух, в който всеки човешки Аз намира своята прародина. Още израелският народ се чувствуваше като народ, а израелтянинът - като член от този народ. Едва когато хората ясно разбраха, че в Христос Исус живее идеалният човек, недосегаем за силите на разделиението, християнство то се превърна в идеал на всеобхватно братство. Над всички отделни интереси и отделни родства изгря чувството, че истинският човешки Аз има общ произход за всички хора. (Наред с останалите земни предшественици се появи и общият Отец на всички хора. „Аз и Отец сме едно“).

През четвъртото, петото и шестото столетие след Христос, в Европа беше подготвена една културна епоха, която започна от 15-то столетие. Тя продължава и днес. Това е петата следатлантска културна епоха. Народите, които след различни преселения и превратности на съдбата станаха носители на тази епоха, бяха потомци на онези атлантци, които останаха най-незасегнати от събитията, разиграли се през четирите предхождащи културни епохи. Те не бяха проникнали до областите, където се кореняха посочените култури. Напротив, те продължаваха да култивират атлантските култури по свой собствен начин. Между тях имаше много хора, които до висока степен бяха съхранили наследството от древно-то сумрачно ясновидство, изразяващо се в междинно състояние между будността и съня. Такива хора имаха собствени опитности от духовния свят и можеха да описват духовните процеси на своите себеподобни.

Така възникна един цял свят от предания за духовни събития и духовни Същества. Първоначалният източник на съкровището от народни приказки и сказания, се корени точно в такива духовни изживявания. Защото сумрачното ясновидство у много хора продължи до времена, които не са твърде далеч от нашето съвремие. Имаше и други хора, които наистина изгубиха ясновидството, но изградиха такива способности за овладяване на сетивно-физическия свят, съответстващи на присъщите за ясновидството чувства и усещания. Атлантските оракули имаха и тук свои последователи. Навсякъде имаше Мистерии. Само че в тях се извършваше такъв вид посвещение, отвеждащо към разтварянето на онзи духовен свят, който Ариман скриваше. Духовните сили, скрити зад природните явления, ставаха достъпни за човека. В митологиите на европейските народи са запазени остатъци от това, което Посветените в тези Мистерии можеха да предадат на другите хора. Тези митологии съдържат също и другата тайна, само че в по-несвършен вид, отколкото в южните и източни Мистерии. Свръхчовешките Същества бяха познати и в Европа. Там ние ги виждаме в непрекъсната борба с войнството на Луцифер. Вярно е - там се говореше и за Бога на Светлината, обаче по такъв начин, че не ставаше ясно дали той ще победи Луцифер. Но и тези Мистерии бяха озарени от бъдещия образ на Христос. За него се предвещаваха, че царството му ще замени царството на другия Бог на Светлината. (Всички предания за „залеза на Богове те" и други подобни произлизат от тези европейски Мистерии).

Под тези влияния в хората от петата културна епоха възникна едно душевно раздвоение, което продължава и днес. То се проявява в живота по най-различен начин. Душата не беше запазила в достатъчно силна степен влечението си към духовното, каквото бе присъщо на древните времена, и не можеше да поддържа връзката между духовния и сетивния свят. Тя запази това влечение само като усещане и чувство, а не като непосредствено виждане в свръхсетивния свят. Затова пък погледът на човека беше все повече насочван към сетивния свят и неговото завладяване. Пробудените през последните периоди на Атлантида способности за съждение, както и всички онези си ли в човека, чийто инструмент е физическият мозък, бяха изградени с оглед на физическия свят и неговото завладяване. В човека се развиха, така да се каже, два свята. Единият е обърнат към физическо-сетивното съществуване; другият е възприемчив към откровенията на духовния свят, обгръща го с усет и чувство, без обаче да го вижда. Зародишите на това душевно разцепление бяха вече налице, когато Христовото учение се вля в земите на Европа. Хората приеха в сърцата си това послание от Духа; то проникна в техните усещания и чувства. Обаче те не можаха да открият връзката му с опира-

ция се на сетивата разум и неговите постижения в областта на физически-сетивния свят. Това, което виждаме днес като противоположност между официална наука и духовно познание, е само следствие от този факт. Християнската мистика (на Екхард, Таулер и т. н.) е резултат от проникването на християнството в човешките усещания и чувства. А науката, опираща се на сетивния свят, и нейните постижения, са резултат от другата страна на душевния живот. Постиганията в областта на външната материална култура дължим точно на тази душевна диференциация. Само благодарение на това, че тези човешки способности, имащи за инструмент мозъка, бяха едностранно приложени в областта на физическия свят, те можаха да се развият до такава степен, която направи възможна днешната наука, техника и т. н. Материалната култура можеше да се роди само сред европейските народи. Защото те са далечните наследници на онези атлантски прародители, които превърнаха влечението към сетивния свят в продуктивна способност, едва когато то бе стигнало до определена зрелост. Докато по-рано това влечение само дремеше в тях, а те живееха от наследените остатъци на атлантското ясновидство и от съобщенията на Посветените. И докато духовната култура беше обърната единствено към тези влияния, сред човечеството бавно се пробуждаше усетът за материалното завладяване на света.

Обаче в нашето столетие вече напират зората на шестата следатлантска културна епоха. Защото това, което трябва да възникне в определено време от развитието на човечеството, то съзрява бавно още в предходните епохи. Това, което можем да развием в неговите начини още днес, е всъщност да открием свързващата нишка между двете страни на човешката душа: материалната култура и животът в духовния свят. За тази цел е необходимо от една страна да бъдат обхванати с понятия образите, които човек открива при духовното виждане, а от друга - в наблюденията и изживяванията, свързани със сетивния свят, да се доберем до откровенията на Духа. Шестата културна епоха ще доведе хармонията между двете сфери до пълно съвършенство.

Ето че нашето изложение в тази книга стигна до онази точка, от която то може да насочи своя поглед от миналото към бъдещето. Но по-добре е, ако преди това разгледаме познанието на висшите светове и Посвещението. После ще преминем към кратко описание на бъдещето, доколкото е възможно в рамките на този труд.

ПОЗНАНИЕТО НА ВИСШИТЕ СВЕТОВЕ (ПОСВЕЩЕНИЕТО)

В днешната степен от своето развитие, обикновеният живот на човека включва три душевни състояния: будност, сън и сънуване. Върху последното състояние ще говорим накратко в следващите страници. Сега

ще разгледаме двете основни и редуващи се състояния: будността и съня. До познания за висшите светове човек успява да се издигне, ако придобие, освен будността и съня, едно трето душевно състояние. Докато човек е буден, душата е от дадена на сетивните впечатления и на пораждащите от тях представи. По време на съня, сетивните впечатления замлъкват, но наред с това душата загубва и съзнанието.

Нека да си представим, че по време на съня душата би могла да развие определено съзнание, въпреки че сетивните усещания са заличени, както това става в дълбок сън. В този случай би липсвал също и споменът за дневните изживявания. Ще се намира ли тогава душата в едно нищо? Не би ли могла да има тя някакви изживявания?

Отговор на тези въпроси е възможен само ако действително бъде постигнато състояние, което е идентично или близко до гореописаното. А именно, когато душата може да изживее нещо, дори и ако в нея липсват спомени и сетивни усещания. Тогава спрямо външния свят душата би се намирала като в сън; и все пак тя няма да спи, а би пребивавала като будна в един действителен свят. - Такова състояние на съзнанието може да се постигне, ако човек се потопи в онези душевни изживявания, които му предлага Духовната Наука. И всичко, което тя съобщава за областите, разположени над сетивния свят, е изследвано и проверено с помощта на такова състояние на съзнанието.

В предходните глави бяха направени някои съобщения върху висшите светове. В следващите страници - доколкото това е възможно в тази книга - трябва да говорим и за средствата, чрез които може да се постигне необходимо то за този вид изследване състояние на съзнанието.

Само в едно отношение това състояние на съзнанието прилича на съня, а именно че то прекъсва всякакви външни сетивни усещания; отстранени са и всички мисли, които се пораждат от сетивните впечатления. Докато обаче в съня душата не разполага с никаква сила за съзнателни изживявания, чрез това ново състояние на съзнанието, тя се добира до тази сила. Следователно чрез него в душата се пробужда такава способност за изживяване, каквато в обикновеното съществуване се поражда само от сетивните усещания. Пробуждането на душата за подобно по-висше състояние на съзнанието може да се нарече Посвещение (Инициация).

Средствата за Посвещение извеждат човекът от обикновеното дневно съзнание и го насочват към такава душевна дейност, при която той започва да си служи с духовни органи за наблюдение. Всяка душа носи в себе си тези органи като зародиши от по-рано. Тези зародиши трябва да бъдат развити. Но може да възникне и такъв случай, когато в определен момент от своя живот, без особена подготовка, даден човек открива, че в него се пробуждат тези по-висши органи. Настъпва един вид неволно

себепробуждане. Подобен човек открива, че е преобразен в цялата си същност. Душевните му изживявания стават безкрайно богати. И той открива, че при никакво сетивно познание не може да усети такова щастие, такова умиротворение и вътрешна топлина, както при онова познание, което е недостъпно за физическите очи. От духовния свят в неговата воля се вливат сили, доверие и сигурност в живота.

Такива случаи на самопосвещение наистина съществуват. Те обаче не трябва да ни карат да мислим, че единствено правилното е да изчакаме такъв вид Посвещение и да не правим нищо, за да го постигнем чрез усърдно обучение. Тук няма да говорим за самопосвещението, понеже то може да настъпи независимо от някои правила. Ще се спрем върху начините, чрез които съответното обучение може да пробуди дремещите в душата духовни възприемателни органи. Хора, които не изпитват в себе си никакъв подтик да направят нещо за своето развитие, лесно ще кажат: Човешкият живот се направлява от духовни сили, в чието ръководство не трябва да се намесваме; трябва спокойно да изчакаме момента, когато тези сили ще намерят за подходящо да открият пред душата един друг свят. Подобни хора преценяват намесата в мъдростта на духовното ръководство като един вид дързост, или като едно неоправдано желание. Хора с такъв начин на мислене, ще променят мнението си едва, когато даде на идея ги - порази със своята сила. Ако например те си кажат: Мъдрото ръководство на духовния свят ми е дало определени способности; но то не ми ги е поверило, за да стоят неизползвани, а за да си послужи с тях. Мъдростта на ръководството се състои в това, че то е вложило в мен зародишните възможности за едно по-висше съзнание. И аз разбирам това ръководство само тогава, когато усещам пробуждането на тази зародишна възможност като свой личен дълг; възможността, която обещава да открие пред човека всичко, което може да му бъде открито чрез неговите собствени духовни сили. Когато подобна мисъл упражни достатъчно силно въздействие върху душата, опасенията срещу обучение, насочено към постигането на по-висше съзнание, отпадат.

Срещу подобно обучение съществуват и други доводи. Някой може да каже: „Развитието на вътрешните душевни способности обхваща най-скритата светиня на човека. То включва в себе си преобразяване на цялото човешко същество. Обикновено човек не може сам да си измисли средствата за подобно преобразяване. Как се навлиза в един по-висш свят, знае само този, който познава пътя от своя лична опитност. И когато се обръщаме Към такава личност, ние ѝ позволяваме да се намесва в най-скритата светиня на душата.“

За човек с подобно мислене, изложените в една книга средства за постигане на по-висше съзнание не представляват утеха. Защото не става дума

за това, дали някому се съобщава нещо устно, или пък че определена личност, разполагаща с тези средства, ги описва в дадена книга, за да ги научи от там друго лице. Има личности, които действително познават правилата за развитието на духовните възприемателни органи и застъпват мнението, че тези правила изобщо не трябва да се публикуват. Подобни лица в повечето случаи смятат за недопустимо разгласяването на определени истини за духовния свят. Що се отнася до съвременната епоха от развитието на човечеството, подобен възглед трябва да се разглежда като остарял. Вярно е, че разгласяването на подобни правила може да става само до определена граница. Но след като ги приложи в своя духовен живот, те действуват по такъв начин, че човек успява сам да намери пътя за по-нататъшното си развитие. Този път се оказва правилен, само ако човек вникне с безпогрешен поглед в изминатите досега степени. Подобни факти могат да предизвикат опасения срещу духовния път на познание. Но тези опасения изчезват, когато вникнем в самата същност на човешкото развитие, което предопределя и съответния вид обучение. Наред с това развитие ще засегнем накратко и други методи на обучение.

Обучението, което разглеждаме тук, дава на всеки, който има волята да се устреми към по-висока степен на развитие, подходящите средства, за да бъде предприето цялостното преобразяване на душата. Съмнителната намеса в живота на ученика би била само тази, при която учителят предприема това преобразяване с помощта на средства, които не подлежат на съзнателен контрол от страна на ученика. С такива средства обаче не си служи нито едно истинско ръководство на духовното развитие в нашата съвременност. Истинското ръководство не прави от ученика сляпо оръдие. То му дава правилата за поведение, а ученикът ги изпълнява. При това, когато е уместно, не се премълчава, защо се препоръчва едно или друго правило. Приемането на правилата и тяхното приложение от една личност, която търси духовното развитие, не трябва да става по механизмите на сляпата вяра. В тази област сляпата вяра трябва да бъде напълно изключена. Ако човек разглежда природата на човешката - душа - доколкото това е възможно без духовно обучение, а само чрез обикновеното самонаблюдение - той може, след приемането на препоръчаните от духовното ръководство правила, да запита: по какъв начин действуват тези правила в душевния живот? При непредубедено и здраво човешко мислене, още преди каквото и да е обучение, на този въпрос може да се отговори достатъчно ясно. Можем да си изградим явна представа за действието на тези правила, преди да сме ги включили в живота си. Но да изживеем това действие, можем само по време на обучението. Ако човек насочва със здравия си разум всяка своя крачка, тогава изживява-

нето винаги се съпровожда с разбиране на това изживяване. Днес истинската Духовна Наука предлага само такива правила, спрямо които здравият разум може да упражни своите права. Ако човек има волята да се отдаде единствено на такова обучение и не се остави да бъде подведен от предразсъдъци в посоката на една сляпа вяра, за него ще изчезнат всякак ви опасения и съмнения. Възраженията срещу системно обучение за постигането на по-висше съзнание няма да го смущават.

Дори за личност, която вече има вътрешната зрялост, необходима за самопробуждането на духовните възприемателни органи, едно обучение не само че не е излишно, а напротив - то е особено подходящо. Защото само в отделни случаи подобна личност - преди своето самопопосвещение - успява да избегне погрешните и опасни странични пътища. Обучението и спестява тези отклонения и я води напред. Когато за тази душа настъпи такова самопопосвещение, това се дължи на обстоятелството, че в предишните си съществувания тя е постигнала съответната зрялост. Лесно може да се случи тъкмо такава душа да запази смъртно чувство за своята зрялост и намирайки опора в това чувство, да отхвърли обучението. Подобно чувство може да породи известно високомерие, което руши доверието към истинското духовно обучение. Понякога определена степен от духовното развитие може да остане скрита, и да се появи в една или друга възраст. Тъкмо обучението е истинското средство, което довежда до нейната поява. Ако в този случай; даден човек се затвори за обучението, неговите способности могат да останат непроявени и да напомнят за себе си в един следващ живот.

Във връзка с обучението за свръхсетивно познание, за което става дума тук, важно е да се избегнат евентуални недоразумения. Едно от тях може да възникне, ако някой сметне, че обучението има за цел да направи от човека някакво друго същество, и то във всеки миг от неговия живот. Обаче тук нещата не опират до това, да се дадат общи предписания за живота, а да се опишат определени душевни процеси, които - ако човек култивира в себе си - му дават възможност да наблюдава свръхсетивния свят. Духовното обучение няма никакво непосредствено влияние върху онази част от социалната дейност на човека, която остава извън въпросното наблюдение на свръхсетивния свят. Но постепенно човек добива свръхсетивен поглед също и върху обикновената си житейска и социална дейност. При това свръхсетивното наблюдение е така отделено от обикновената житейска дейност, както състоянието на будност е отделено от съня. Едното ни най-малко не смущава другото. Ако например някой би искал да вмъкне свръхсетивните впечатления в делничния ред на живота, той би приличал на един болен човек, чийто сън постепенно е прекъсван от мъчително и вредно пробуждане. Напредналият може да се

пренася в съзнанието на свръхсетивно наблюдение по своя собствена воля. Духовното обучение е само косвено свързано с определени предписания за живот дотолкова, доколкото без етично поведение в живота, погледът в свръхсетивния свят е невъзможен или вреден. Ето защо определени неща, които отварят свръхсетивния поглед на човека, в същото време са и средства за облагородяване на поведението в живота. От друга страна, чрез преглеждането в свръхсетивния свят, човек се изправя пред по-висши морални импулси, които са валидни и за сетивния физически свят. Определени морални императиви, определени морални необходимости, могат да бъдат познати едва в условията на свръхсетивния свят.

Второ недоразумение би възникнало, ако някой повярва, че душевните усилия, свързани с постигането на свръхсетивното познание, имат нещо общо с изменения във физическия организъм. Напротив, подобни душевни усилия ни най-малко не са свързани с онези факти, които се разглеждат от физиологията или която и да е друга дисциплина от естествените науки. Тези духовно-душевни процеси, също както и здравето на мислене, не протичат в рамките на физическия свят. Според самото естество на тези душевни усилия, те предизвикват в душата същите процеси, през които тя преминава, когато си служи по един здрав начин с представи и съждения. Доколкото здравето на мислене е свързано малко или много с тялото, дотолкова са свързани с него и процесите на истинското духовно обучение. Всичко, което в тази област се отнася по друг начин към човека, е не духовно обучение, а негова пародия. Следващото изложение трябва да се разбира в смисъла на казаното тук. Само защото свръхсетивното познание извира от цялата душа на човека, то изглежда така, сякаш обучението изисква неща, които се стремят да направят от човека друго същество. В действителност става дума за наставления относно такива процеси, които позволяват на душата, в хода на нейния живот, да се добира до мигове, гарантиращи и наблюдения в свръхсетивния свят.

* * * * *

Скокът към свръхсетивното съзнание може да се осъществи само от равнището на обикновеното будно съзнание. Преди своето издигане до новото съзнание, душата живее именно в него. В хода на обучението, и се дават средствата, за да извърши този преход. Едни от първите средства, които обучението дава, са валидни и за обикновеното дневно съзнание. Характерна особеност на най-важните средства е, че те се състоят в една спокойна работа на душата. Става дума за това, душата да се отдаде на точно определени представи. Тези представи са от такова естество, че действуват като пробуждаща сила върху някои скрити способности на

човешката душа. Те се различават от представите на будното дневно съзнание, които имат задачата да изобразят един сетивно възприеман предмет. Колкото по-точно вършат това, толкова по-истинни са те. Тяхната задача е да бъдат истинни тъкмо в този смисъл. Представите, на които трябва да се отдаде душата с оглед на духовното обучение, нямат такава задача. Те са изградени не, за да изобразят един външен обект, а за да действуват пробуждащо върху душата чрез особените свойства, които притежават. В този смисъл, най-добри са символните представи. Разбира се, могат да се използват и други представи. Защото съвсем не е важно съдържанието на представите; важно е душата да насочи всичките си сили върху това, да не допусне в съзнанието нищо друго, освен съответната представа. До като в обикновения живот, духовните сили са разпръснати върху много неща и представите бързо се сменят, при духовното обучение съществена е концентрацията на целия душевен живот върху една представа. И тази представа трябва да бъде поставена в центъра на съзнанието според свободната воля на ученика. Ето защо символните представи са по-добри от тези, които отразяват външни предмети или процеси, защото последните имат своята опорна точка във външния свят, така че душата се уповава на себе ой в по-малка степен, отколкото при символните, които са образувани от собствената душевна енергия. Важното е не какво си представяме, не съдържанието на представата, а това че поради самото естество на представния процес, душевните сили се освобождават от всякаква връзка с физическия свят.

До истинско разбиране на това вглъбяване в една представа, можем да стигнем само ако пробудим в душата си понятието за спомена. Ако например насочим поглед към едно дърво и после го отклоним в друга посока, така че повече не го виждаме, ние отново можем да пробудим в душата представата за дървото благодарение на спомена. Тази представа за дървото, която имаме без то да е пред очите ни, е един спомен за дървото. Нека да си представим, че задържаме този спомен в душата; че оставяме душата да почива върху представата-спомен и се стремим да изключим от съзнанието всички други представи. Тогава душата е потопена в представата-спомен за дървото. В този случай имаме едно потъване на душата в една представа; и все пак тази представа е отражение на един сетивно възприемаем предмет. Когато обаче предприемем същия душевен процес; с представа, която е поставена в центъра на съзнанието чрез свободната воля, тогава ние постепенно ще получим въздействието, за кое то става дума.

Ще посочим пример, за да онагледим вътрешното вглъбяване в една символна представа. Най-напред подобна представа трябва да бъде изградена в самата душа. Това може да стане по следния начин: Да си пред

ставим едно растение, как то пуска своите корени в почвата, как покарва лист след лист, как израства и дава цвят. А сега наред с това растение, да си представим и един човек. Да помислим, как неговите качества и способности са много по-съвършени от тези на растението. Да помислим, как той може да се придвижва тук или там, в зависимост от своите чувства и воля, докато растенето е приковано към почвата. Но да си припомним и друго: че несъмнено, човек е по-съвършен от растението, обаче в замяна на това аз виждам у него свойства, които не откривам при растението, и поради тяхното отсъствие, растението в известен смисъл може да се яви пред мен като по-съвършено от човека. Човекът е изпълнен от страсти и горещи желания; в своето поведение той се ръководи от тях. При него мога да говоря за заблуждения поради неговите страсти и инстинкти.

При растението аз виждам както следва лист по лист чистите закони на растежа, как спокойно и безстрастно от варя своите цветове пред девствените слънчеви лъчи. Тогава мога да си кажа: да, човекът има една по-голяма степен на съвършенство спрямо растението, обаче то е за сметка на това, че към явяващите ми се в такава чистота растителни сили, той е прибавил към своята същност инстинкти желания и страсти. Сега мога да си представя, как през растението тече неговият зелен сок и как той е израз на чистите и безстрастни закони на растежа. После си представи как червената кръв тече през артериите на човека, като израз на инстинктите, страстите и желанията. Всичко това аз оставям да изникне в душата ми като една жива мисъл. И тогава си представям по-нататък, как човекът е способен да се развива; как той може да пречиства своите инстинкти и страсти чрез своите по-висши духовни способности. Замислям се как по този начин се унищожават някаква низша сила в тези инстинкти и страсти, така че те се издигат на една по-висша степен. И тогава нека да си представим кръвта като израз на пречистените инстинкти и страсти. Сега например аз отправям духовен поглед към розата и си казвам: в червения розов лист аз виждам зеления растителен сок, само че преобразен в червено; и червената роза, също като зеления лист, следва чистите и безстрастни закони на растежа. Сега червеният цвят на розата би могъл да се превърне за мен в символ на такава кръв, която е израз на пречистените инстинкти и страсти; те са отхвърлили от себе си низшите качества, и в своята чистота приличат на силите, които действуват в червената роза. Аз се опитвам не само да преработват тези мисли в моя ум, но и да им вдъхна живот в моите усещания. Сега, когато си представям чистотата и спокойното безстрастие на поникващото растение, аз мога да изпитам едно блажено усещане; аз мога да породя в себе си чувството, как по-висшите качества трябва да бъдат изкупени чрез добиване

то на инстинкти и страсти. Това може да преобрази блаженството в едно сериозно чувство. И когато се отдавам на мисълта за червената кръв, която може да стане носител на вътрешно чисти изживявания, както червения сок на розата, в мен се пробужда чувството на озаряващо щастие. В случая важното е да не заставаме безчувствени пред мислите, които служат за изграждането на една символна представа. След като сме живели в подобни мисли и чувства, можем да ги превърнем в следната символна представа.

Да си представим един черен кръст. Той идва като символ на унищожените низши сили в човешките инстинкти и страсти, а там където гредите на кръста се пресичат, да си представим седем червени, грейнали рози, подредени в кръг. Тези рози да бъдат символ на една кръв, която е израз на пречистените инстинкти и страсти.

Тук не е важно, дали и доколко дадена естественонаучна представа намира горните мисли за оправдани. За щото става дума за развитието на такива мисли относно растението и човека, които, без никаква теория, могат да бъдат постигнати чрез едно просто и непосредствено съзерцание. Такива мисли - наред с теоретичните представи за нещата от външния свят - също имат своето значение, и то не по-малко важно. В случая мислите са тук не за научното потвърждение на даден факт, а за да послужат в изграждането на един символ, който променя и засилва душевната активност, независимо от възраженията, които биха хрумнали на една или друга личност при изграждането на този символ.

Подобно на посочения пример с представата-спомен, сега пред душата си трябва да поставим една такава символна представа. Подобна представа - когато вътрешно се вгълбим в нея - има сили, които пробуждат душата. По време на вгълбяването се стремим да изключим всяка друга представа. Само посоченият символ трябва да витае духом пред душата, и то колкото е възможно по-живо.

Не е без значение, че горният символ беше споменат тук не просто като една пробуждаща представа, а беше изграден върху определени представи, свързани с растението и човека. Защото въздействието на такъв символ зави си от това, че сме го изградили по описания начин, преди още да сме си послужим с него за целите на вътрешното вгълбяване. Ако прибегнем към подобен символ, без предварителното изграждане в собствената си душа, той остава студен и с твърде ограничено въздействие, отколкото ако е получил озаряваща сила чрез съответната душевна подготовка. Обаче по време на вгълбяването не трябва да викаме в душата си всички подготвителни мисли, а да оставим да витае духом само образът, като наред с него призовем и онези усещания, които възникват чрез подготвителните мисли. Ето как символът, освен в чувствено

изживяване, се превръща в знак. А силата на въздействието се крие тъкмо в пребиваването на душата в това изживяване. Колкото по-дълго успее да се задържи човек в тази област, без да допусне намесата на друга, смущаваща представа, толкова по-действен е целият процес. И все пак добре е, ако извън времето, което посвещаваме на вглъбяването, често повтаряме изграждането на образа чрез съответни мисли и чувства по гореописания начин, за да не избледнее общото усещане. Колкото по-голямо търпение проявяваме за редовното обновяване на процеса, толкова по-значителен става образът за душата. (В моята книга „Как се добиват познания за висшите светове?“ са дадени и други средства за вътрешно вглъбяване. Особено действени са описаните там медитации върху поникването и умирането на едно растение, върху дремещите в едно растително семе растежни сили, върху формите на кристалите и т. н. Тук в тази книга трябваше да покажем само с един пример същността на медитацията.)

Такъв символ, какъвто описахме тук, не изобразява никакъв външен предмет или процес, който може да се наблюдава в природата. Но тъкмо поради това той притежава пробуждаща сила за определени чисто душевни способности. Впрочем някой би възразил: Несъмнено, „цялото“, като символ, не съществува в природата, обаче всички негови подробности са взети от природата - черният цвят, розата и т. н. Всичко това възприемаме именно със сетивата. Ако човек бъде смутен от подобно възражение, нека да се замисли, че пробуждането на по-висшите душевни способности идва не от възпроизвеждането на сетивните възприятия, а изключително от начина на свързване, който прилагаме относно отделните подробности. Този синтез не възпроизвежда нещо, което съществува в сетивния свят.

Процесът на душевното вглъбяване трябваше да бъде онагледен, като пример, с един символ. В духовното обучение могат да бъдат прилагани най-разнообразни образи от този род, а самите образи могат да бъдат изградени по всевъзможни начини, могат да бъдат посочени също определени изречения, формули и отделни думи, в които ученикът да се вглъбява. Във всеки случай тези средства за медитиране имат за цел да откъснат душата от сетивните възприятия и да я подтикнат към такава дейност, при която впечатленията от физическите сетива остават без значение. Истинската задача е да бъде даден тласък в развитието на дремещите душевни способности. Медитациите могат да се съсредоточат и само върху определени чувства, усещания и т. н. Подобни медитации се оказват особено резултатни.

Да вземем чувството на радост. В нормалния живот душата изпитва радост, ако е налице съответната външна предпоставка. Ако една душа

вижда, как даден човек извършва определено действие, влагайки в него цялата доброта на своето сърце, тогава тази душа ще се изпълни с радост. Но тя може да продължи да размишлява върху подобно действие и да си каже: Едно действие, което блика от добротата на сърцето, е нещо, при което извършителят не преследва своя собствен интерес, а интереса на друг човек. Такова действие може да се нарече добро от морална гледна точка. Сега размишляващата душа може напълно да се освободи от конкретния случай, създал предпоставките за радост, и сама да си изгради всеобхватната идея за добротата на сърцето. Тя може на пример да се замисли, как сърдечната доброта възниква благодарение на това, че една душа като че ли всмуква интереса на другите и го превръща в свой собствен интерес. И сега душата може да изпита радост от тази морална идея за добротата на сърцето. Това е радост, свързана не с един или друг процес от сетивния свят, а радост от една идея като такава. Когато се опитаме да оживим и задържим по-дълго подобна радост в душата си, ние стигаме до медитацията върху определено чувство, върху определено усещане. В този случай действащата сила за пробуждането на вътрешните душевни способности е не идеята, а проявеното в душата чувство, което е поддържано в значителен период от време, при това без да е предизвикано от някакво външно впечатление.

Понеже свръхсетивното познание прониква по-дълбоко в същността на нещата-отколкото обикновеното мислене, от неговите опитности могат да се извлекат такива усещания, които - ако бъдат приложени за вътрешно вглъбяване не - ускоряват в много по-висока степен разгръщането на душевните способности. Колкото и да е необходимо това за по-висшите степени на обучение, трябва да се има предвид, че едно енергично вглъбяване в такова чувство, каквото е например съзерцанието на сърдечната доброта, може да ни отведе твърде далеч.

Понеже хората са различно устроени, за отделния човек резултатни могат да бъдат най-различни от средствата за обучение. Що се отнася до продължителността на медитацията, нека напомним, че въздействието е толкова по-силно, колкото по-спокойна и обмислена е самата медитация. Всяко прекаляване в тази посока трябва да се избягва. В хода на упражненията се постига един вътрешен усет, който подсказва на ученика как да постъпва в това отношение.

По правило тези медитативни упражнения трябва да се правят продължително време, преди да се доловят техните последици. Това, което безусловно се изисква за духовното обучение е: търпение и постоянство. Ако човек не буди в себе си тези две качества и не продължи своите упражнения в пълно спокойствие, така че търпението и постоянството

непрекъснато да определят основното му душевно настроение, той не може да постигне много.

От предходното изложение е ясно, че вътрешното вглъбяване (медитацията) е средство за постигане на познание за висшите светове, както и че не всяка произволна представа води към този път, а само такава, която е изградена според описания начин.

Пътят, който описваме тук, води най-напред до което се нарича имажинативно познание. То е първата по-висша степен на познанието. Познанието, което се гради върху сетивните възприятия и тяхната преработка чрез свързания със сетивата разум, може да бъде наречено - смисъла на Духовната Наука - „предметно познание“. Над него се разполагат по-висшите степени на познание, та от които е именно имажинативното познание.

Ако под „имагинация“ се разбира само една „въобразенна“ представа, която няма нищо общо с действителността, изразът „имагинативен“ би могъл да предизвика у някого сериозни съмнения. В Духовната Наука обаче, „имагинативното“ познание трябва да се разбира като такова, познание, което се проявява при точно определено свръхсетивно състояние на съзнанието. Всичко, което човек възприема в това състояние на съзнанието, са духовни факти и Същества, до които сетивата нямат никакъв достъп. Понеже то се пробужда в душата при медитира не върху определени символи или „имагинации“, можем да наречем и съответстващия му свят „имагинативен“, а познанието, което се отнася до него - „имагинативно“. Следователно, „имагинативно“ означава нещо, което в един по-друг смисъл е „действително“, както действителни са фактите и съществата от физическия свят. Тук не става дума за съдържанието на представите, което изпълва имажинативното изживяване; всичко се свежда до душевната способност, която се изгражда в хода на това изживяване.

Едно близко до ума възражение срещу използването на посочените символи предпостави е, че тяхното образуване произлиза от едно мечтателно мислене и от произволно въображение, чиито резултати биха могли да бъдат твърде съмнителни. Обаче спрямо онези символи, които стоят в основата на истинското духовно обучение, подобно съмнение е неоправдано. Защото символите са така подбрани, че можем напълно да се абстрахираме от тяхното отношение към външната сетивна действителност и да търсим тяхната стойност само в онази сила, с която те действуват върху душата, и то тогава, когато тя отклонява цялото си внимание от външния свят, когато подтиква всички сетивни впечатления и изключва всички мисли, зависещи от външни подбуди. Процесът на медитацията става най-нагледен, когато го сравним със съня. От една страна този

процес е близък до съня, но от друга е напълно различен. Медитацията е като един сън, който спрямо дневното съзнание представлява по-висша будност. Работата е там, че концентрирайки се върху съответната представа или образ, душата е принудена да извлича много по-мощни сили от собствените си дълбини, отколкото и са нужни в обикновения живот и при обикновеното познание. Така нейната вътрешна подвижност нараства неимоверно. Тя се освобождава от тялото, както се освобождава от него по време на сън; само че тя не потъва в характерното за съня безсъзнание, а се издига в един свят, който по-рано не е изживявала. Макар че от една страна, що се отнася до освобождаването и от тялото, нейното състояние може да се сравни със съня, то все пак е такова, че в сравнение с обикновеното дневно съзнание може да се означае като повишена будност. По този начин душата изживява себе си в своята вътрешна и независима същност, докато в обикновената дневна будност - когато поради по-слабото разгръщане на своите сили тя осъзнава себе си само с помощта на тялото - тя не изживява себе си, а само долавя образа, като един вид огледално отражение на това, което тялото (всъщност неговите процеси) загатва пред нея.

Символите, изградени според описания начин, естествено, още не се отнасят към никакви реалности в духовния свят. Те само улесняват душата, в стремежа и да се откъсне от сетивните възприятия и от мозъка като инструмент, с който засега е свързан разумът. Това откъсване не настъпва преди човек да усети: ето, сега аз си представям нещо, благодарение на такива сили, които не се нуждаят от инструментите на моите сетива и моя мозък. Първото, което човек, тръгвайки по този път, изживява, е освобождаване от физическите органи. Тогава той може да потвърди: когато пренебрегна сетивните възприятия и обикновеното мислене, моето съзнание не угасва; аз мога да се изтръгна от това мислене и да се усетя като едно същество редом с предишната си личност. Това е първото чисто духовно изживяване: наблюдаването на едно душевно-духовно Азово Същество. То се отделя като ново „Себе“ от онова „Себе“, което е свързано единствено с физическите сетива и физическия разум. Ако бихме могли да се освободим от сетивния свят, от света на разума - но без медитирането - бихме потънали в „нищото“ на безсъзнанието. Естествено, душевно-духовната ни същност е била налице и преди медитациите. Обаче тя още не е притежавала никакви инструменти за наблюдение на духовния свят. Тя е представлявала нещо като физическо тяло, лишено от очи за виждане и от уши за чуване. По-рано душевно-духовната същност е била неорганизирана. Едва сега, след медитациите и благодарение на силата, вложена в тях, тя изгражда от тази неорганизирана същност споменатите душевно-духовни органи.

Най-напред възприемаме това, което сами сме създали по този начин. В известен смисъл първото изживява не се свежда до едно себевъзприятие. За духовното обучение е характерно, че поради проведеното самовъзпитание, в този момент от своето развитие душата има ясното съзнание: преди всичко аз възприемам самата себе си в света на образите (имагинации), които се появяват в резултат на описаните упражнения. Наистина, тези образи изникват като живи в един нов свят; но душата трябва да разбере, че все пак първоначално те не са нищо друго, освен отражението на нейната собствена същност, подсилена от упражненията. И тя трябва не само ясно да осмисли този факт, но и да развие волята си до такава степен, че да е в състояние по всяко време да отстрани образите от съзнанието и да ги заличи. Намирайки се всред тези образи, душата трябва да остане свършено свободна. Тази подробност е част от истинското духовно обучение. Ако душата не успее да постигне това, в областта на духовните опитности тя би попаднала в същото положение, при което една душа в рамките на физическия свят, отправя поглед към даден предмет и е така прикована към него, че не може да погледне встрани. При постигането на определена степен от духовното обучение, възникват вътрешни образни изживявания, които не подлежат на заличаване, и в този смисъл те представляват изключение. Те съответстват на най-дълбоката ни душевна същност; и в тези образи духовният ученик разпознава в себе си онова, което преминава като негова основна и неунищожима същност от едно прераждане в друго. От този момент предчувствието за повтарящите се земни съществувания се превръща в действително изживяване. Спрямо всичко останало трябва да властва споменатата свобода на изживяванията. Едва след като ученикът постигне способността да заличава съответните образи, той навлиза в реалния духовен свят. На мястото на заличените образи идва нещо ново и в него той разпознава истинската духовна действителност. Той чувства как от цялата неопределеност израства нещо конкретно. От това себевъзприятие следва по-нататъшната крачка, изразяваща се в наблюдение на външния душевно-духовен свят. То настъпва, когато ученикът е организирал своите вътрешни изживявания по начина, който ще бъде описан в следващите страници.

Отначало душата на окултния ученик е твърде слаба спрямо всичко онова, което той може да възприема в душевно-духовния свят. Отсега нататък му е необходима огромна вътрешна енергия, за да укроти и задържи в рамките на медитациите онези символи или представи, които е изградил с помощта на сетивния свят. Но ако освен това иска да стигне до истинско наблюдение в един по-висш свят, той трябва да се придържа не само към тези пред стави. След като е постигнал това, той трябва

да напредне до ново състояние, при което върху душата му не могат да действуват никакви дразнители от външния сетивен свят. В това състояние трябва да бъдат заличени от съзнанието също и описаните имажинативни представи. Едва тогава в съзнанието може да се появи това, което душата е постигнала чрез имажинациите. Сега същественото е, душата да разполага с достатъчно вътрешни сили, за да вижда по действително духовен начин изграденото от самата нея и да не позволява то да се изплъзва от вниманието. Това често се случва при ниско равнище на вътрешната енергия. Това, което първоначално се образува като душевно-духовен организъм и което трябва да бъде обхванато в акта на себе-възприятието, е съвсем нежно и бегло. А смущенията от страна на външния сетивен свят, както и техните последствия - проявяващи се като спомени - са големи, независимо от усилията, които човек полага, за да ги отстрани. Тук следва да се имат пред вид не само смущенията, които човек забелязва, но преди всичко смущенията, които в обикновения живот остават незабелязани. Впрочем поради самата природа на човека е възможно постигането на едно Преходно състояние. Това, което поради смущенията от страна на физическия свят душата не може да ръководи в своето будно състояние, тя извършва в състоянието на сън.

Ако човек се отдаде на медитиране, при подходящо внимание, той ще забележи нещо в своя сън. Той ще по чувствава, че по време на съня „не спи напълно“ и че за душата му настъпват моменти, когато макар и спяща, в известен смисъл тя вече действува. При такива състояния естествените процеси задържат влиянията на външния свят, докато в будност душата сама не може да се справи с тях. Обаче след като медитативните упражнения са оказали своето въздействие, душата отхвърля безсъзнанието по време на съня и влиза в съприкосновение с душевно-духовния свят. Това може да настъпи по два начина. Сега по време на съня за човека е ясно: ето, аз се намирам в друг свят; или пък след пробуждането си той може да си спомни: аз бях в един друг свят. В първия случай е необходима много по-голяма енергия, отколкото във втория. Ето защо при начинаещите в духовното обучение, вторият случай е по-често срещан. Постепенно това може да стигне до там, че след пробуждането ученикът да е вече сигурен: през цялото времетраене на съня аз бях в един друг свят и сега, с пробуждането, го напускам. Спомените му за Съществата и фактите от този друг свят ще стават все по-ясни и определени. И тогава, под една или друга форма, за ученика настъпва нещо, което можем да наречем непрекъснатост на съзнанието (т. е. съзнанието продължава и през времетраенето на съня). Това обаче не означава, че например човек винаги запазва своето съзнание по време на съня. Първите степени от тази непрекъснатост на съзнанието са вече постигнати, когато човек,

който иначе е потънал в сън, както и другите, се добира до определени интервали от съня, през който е в състояние да се вира – съзнателно! - в духовно-душевния свят, или когато в будност той може отново да погледне в тези краткотрайни състояния на съзнанието. Не бива да подминаваме обстоятелството, че описаните епизоди трябва да се схващат само като части от едно преходно състояние. За целите на обучението, добре е човек да мине през това преходно състояние; обаче съвсем не трябва да вярваме, че от него може да се извлече цялостна и завършена идея за духовно-душевния свят. В описаното състояние душата е твърде несигурна и не може лесно да се отдели от това, което възприема. Но с помощта на такива изживявания, тя събира все повече сили, за да може после, докато е будна, да отстранява от себе си смущаващите влияния на физическия външен и вътрешен свят, постигайки такова духовно-душевно наблюдение, при което липсват всякакви сетивни впечатления; свързаният с физическия мозък разум е замлъкнал; от съзнанието са заличени дори необходимите за медитирането представи, понеже те имаха задачата, само да подготвят духовното виждане.

Това, което се публикува под една или друга форма с убеждението, че произлиза от Духовната Наука, никога не трябва да се опира на друг вид духовно наблюдение, освен такова, протичащо при ясно и будно съзнание.

В хода на духовното обучение настъпват две особено важни душевни изживявания. При едното от тях човек си казва: ако сега игнорирам всичко, което е свързано с външния физически свят и отправя поглед към моята вътрешна същност, аз не откривам едно същество, което е преустановило всякакъв род дейност, а същество, което има съзнание за себе си в един свят, за който - доколкото се ръководя от сетивни впечатления и общоприети мисли - аз не зная нищо. В този миг душата има усещането, че е родила в себе си едно ново същество, сродно с онази основна и неунищожима същност, която вече описахме. То притежава коренно различни качества от тези, които по-рано бяха присъщи на душата.

Другото изживяване се състои в това, че отсега нататък човек има до себе си едно второ същество. Онова, в което той досега беше затворен, се превръща в нещо, спрямо което човек се усеща в известен смисъл противопоставен. В определени периоди от време той се чувства извън това, което иначе смяташе за своя собствена същност, за свой „Аз“. Сега нещата изглеждат така, сякаш човек живее в два „Аза“ без ни най-малко да губи своето само обладание. Единият е този, когото той е познавал досега. Другият стои над първия като едно новородено същество. И човек чувства как първият постига известна самостоятелност спрямо втория; както например човешкото тяло има известна самостоятелност

спрямо първия Аз. - Това изживяване е от огромно значение. Защото благодарение на него човек знае какво означава да живее в онзи свят, към който той се стреми чрез обучението.

Вторият, новородения Аз, сега може да осъществи възприятия в духовния свят. В него може да се развива това, което има такова значение за този духовен свят, каквото имат сетивните органи за сетивно-физическия свят. Ако това развитие напредне до необходимата степен, човек започва да усеща не само себе си като новороден Аз, но и духовните факти и Същества около себе си, също както чрез физическите сетива възприема физическия свят. И това е третото значително изживяване. За да може напълно да се справи с тази степен на духовното обучение, човек трябва да помни това, че с укрепването на душевните сили настъпва такъв подем на себелюбието и егоизма, какъвто обикновеният душевен живот изобщо не познава. Ако някой смята, че в този момент може да се говори само за обикновеното себелюбие, би означавало да допусне сериозна грешка. На тази степен от развитието, себелюбието израства до такива размери, че приема облика на природна сила в собствената душа и само една здраво обучена воля може да победи този егоизъм. Въпросният егоизъм не се поражда от духовното обучение; той винаги е съществувал, но чрез духовните опитности той бива осъзнат. Ето защо обучението на волята трябва да бъде включено в цялостното духовно обучение. За човека съществува силен стремеж към блаженство в света, който той сам си е създал. Човек трябва, така да се каже, да може да различава по гореспоменатия на чин това, за което първоначално се е старал с всички сили. В постигнатия имажинативен свят човек трябва да заличи себе си. Срещу това обаче се борят най-яростните инстинкти на егоизма.

Лесно може да възникне убеждението, че упражненията за духовното обучение са нещо странично, което не държи сметка за моралното развитие на душата. Срещу подобно убеждение трябва да изтъкнем, че моралната сила, необходима за победата над егоизма, не може да бъде постигната без моралната стойност на душата да бъде издигната до определена степен на развитие. Напредък в духовното обучение е немислим, ако в същото време човек не усети необходимостта от морално извисяване. Без морална сила, победата над егоизма е невъзможна. Всяко твърдение, че духовното обучение не е в същото време и морално обучение, не отговаря на истината. Само ако подобни изживявания са напълно непознати за даден човек, той може да повдигне възражението: а как може човек да е сигурен, че когато вярва в своите духовни възприятия, той има работа с реални процеси, а не с внушения (видения, халюцинации и т. н.)?

Нещата обаче стоят така, че онзи, който е постигнал описаната степен в духовното обучение, може да различава своята собствена представа от духовната реалност, също както здравомислещият човек може да различи представата за едно нагорещено желязо от действително нагорещеното желязо, което докосва с ръката си. Разликата се установява не от нещо друго, а от нормалното изживяване. Също и в духовния свят, пробният камък идва от самия живот. Както всеки знае, че в сетивния свят представата за един железен предмет, колкото и нагорещен да си го представяме, не изгаря пръстите, така и обученият окултен ученик знае дали изживява духовен факт само в своето въображение, или пробудените му духовни възприемателни органи долавят реални факти или Същества. За да не стане окултният ученик жертва на една или друга измама в това отношение, предстои ни да разгледаме правилата, които трябва да се съблюдават в хода на духовното обучение.

От изключително важно значение е сега, когато в окултният ученик възниква съзнанието за новородения Аз, той да постигне едно точно определено състояние на душата. Защото чрез своя Аз човек се разпорежда със своите усещания, чувства, представи, със своите инстинкти, желания и страсти. В душата възприятията и представите не могат да бъдат предоставени сами на себе си. Те трябва да бъдат насочвани от мисленето. Азът е този, който прилага законите на мисленето и чрез тях внася ред в света на представите и мислите. По същия начин стоят нещата и с желанията, инстинктите, влеченията, страстите. Етичните принципи стават господари на тези душевни сили. А чрез нравственото съждение, Азът става господар на душата в тази област. Когато от своя обикновен Аз човек извлича един по-висш Аз, първият става в известен смисъл самостоятелен. От него се отнема толкова жизнена сила, колкото се влага в израстването на по-висшия Аз.

Може да възникне и следният случай: даден човек все още не е изградил в себе си най-добрата разсъдъчна способност и най-точните закони на мисленето, и въпреки това иска да роди своя висш Аз. На своя обикновен Аз, той ще предостави толкова от разсъдъчната способност, колкото е развил до сега. И ако мисленето, общо взето е неподредено, тогава в обикновения Аз - който междувременно е станал самостоятелен - ще се появи неподредено, объркано и фантастично мислене. И понеже при такава личност новороденият Аз също може да се окаже твърде слаб, дезорганизираният низш Аз ще вземе надмощие в процесите на свръхсетивното виждане и съответният човек няма да може да прояви точната си способност за съждение спрямо свръхсетивния свят. Но ако би развил в достатъчна степен способността за логическо мислене, той би могъл спокойно да предостави своя обикновен Аз на неговата самостоятелност.

Така стоят нещата и в моралната област. Ако човек не е постигнал точност и сила в моралното съждение, ако не е станал в достатъчна степен господар над своите влечения, инстинкти и страсти, той ще гласне своя обикновен Аз в една област, където действуват тъкмо споменатите душевни сили. Може да се случи така, че в проверката на свръхсетивното познание, човек да не прояви онзи висш усет за истината, какъвто проявява спрямо физическия свят. И при такъв „разхлабен“ усет за истината, той би могъл да вземе за духовна реалност всичко, което всъщност е само плод на неговата фантазия. В този специфичен усет за истината трябва да действуват здравината на моралното съждение, сигурността на характера и неподкупната съвест, които са изработени в обикновения Аз преди висшият Аз да се е ангажирал в свръхсетивното познание. Това не трябва да се превръща в някакво застрашително предупреждение срещу обучението, но все пак на него трябва да се погледне напълно сериозно.

Който има силната воля да върши всичко, което довежда първия Аз до вътрешна сигурност в неговите действия, той няма защо да се плаши от освобождението на втория Аз в хода на духовното обучение. Само трябва да има предвид, че самоизмамата застрашава човек тъкмо тогава, когато сметне себе си за „узрял“ в дадена област. В духовното обучение, за което говорим тук, човек постига такова развитие на своя мисловен живот, че не може да изпадне в заблуждение, както често се предполага. Това равнище на мисленето позволява на всички вътрешни изживявания да се проявят свободно, но те протичат без да са съпроводени от вредните заблуждения на фантазията. Без съответното развитие на мисленето, изживяванията могат да предизвикат голяма душевна несигурност. Подчертаният тук метод помага на човека напълно да опознава своите изживявания, както прави това и с възприятията от физическия свят при едно здраво устройство на душата. Чрез развитието на мисловния живот, човек става по-скоро наблюдател на това, което изживява в себе си, докато иначе е така поставен в изживяването, че е лишен от възможността да разсъждава върху него.

Истинското обучение винаги посочва на окултния ученик определени качества, които той трябва да развие с помощта на съответните упражнения. Но преди всичко: власт на душата върху нейните мисли, чувства и воля. Начинът, според който се постига тази власт, има двойна цел. От една страна в душата трябва да се вложат до такава степен здравина, сигурност и равновесие, че тя да съхрани тези качества дори тогава, когато от нея се ражда вторият Аз. От друга страна и вторият Аз трябва да получи крепкост и вътрешна сигурност още в началото на своя път.

В духовното обучение, за човешкото мислене преди всичко са необходими яснота и обективност. В условията на физическия свят, животът е най-големият учител на човешкия Аз, що се отнася до неговото възпитание в дух на яснота и обективност. Душата би могла да остави мислите си да бродят произволно насам-натам, но ако не иска да влезе в конфликт с живота, тя трябва по възможно най-бърз начин да се съобрази с неговите корекции. Душата трябва да мисли в съответствие с динамичните процеси на живота. Ако човек отклони вниманието си от физическия сетивен свят, той се лишава и от принудителната му корекция. И ако в този случай неговото мислене не е в състояние да се превърне в свой собствен коректор, тогава човек е застрашен от грешки и заблуждения. Ето защо ученикът е длъжен така да упражнява мисленето си, че то само да определя своята посока и цел. Мисленето трябва да възпита в себе си вътрешна устойчивост и способността да се придържа строго към определен предмет. Ето защо съответните „мисловни упражнения“ трябва да се предприемат не с далечни и сложни предмети, а с прости и близкостоящи. Ако човек си наложи месеци наред да насочва мислите си поне пет минути дневно към един най-обикновен предмет (например игла, молив и т. н.) и през това време да изключва всички мисли, които не са свързани с този предмет, той вече е постигнал твърде много. (Всеки ден може да се размишлява върху нов предмет, или дни наред върху един и същ.) Дори този, който се изживява като „мислител“ в най-съвременния смисъл на думата, не трябва да пренебрегва подобен начин за „узряване“ чрез духовното обучение. Кога то човек концентрира известно време мислите си върху нещо, което му е добре познато, той може да е сигурен, че мисли обективно, предметно. Който се запитва: От какви съставни части е направен моливът? Как е станала предварителната подготовка на материалите? По какъв начин са сглобени те? Кога са били изнамерени моливи те и т.н., т.н., такъв човек със сигурност нагажда своите представи към действителността много повече, отколкото онзи, който размишлява за произхода на човека, или за това какво представлява животът. За света на Сатурновото, Слънчевото и Лунното развитие можем да научим много повече с помощта на прости мисловни упражнения, отколкото чрез сложни идеи. Защото първоначално става дума не за това човек да мисли върху едно или друго, а да мисли обективно чрез вътрешна сила. След като човек е възпитал в себе си чувството на обективност спрямо един лесно обозрим сетивно-физически процес, неговото мислене запазва стремежа си към обективност дори тогава, когато то не е под властта на физическия сетивен свят и неговите закони. И човек отивка от всякакви блуждаещи и необективни мисли.

Душата трябва да стане господар в областта на волята, така както тя е господар в света на мислите. И тук, в сетивно-физическия свят, решаващо значение има самият живот. В него възникват едни или други човешки стремежи, и волята започва да се бори за тяхното осъществяване. За целите на висшето обучение, човек трябва да изгради навика да се подчинява на своите собствени заповеди. Веднъж свикнал с това, все по-рядко ще му хрумва да се впуска в преследване на несъществените цели. Незадоволеният порив и колебанията в света на волята идват от стремежа към такива цели, за чието осъществяване човек няма ясни и точни понятия. И когато наближи раждането на по-висшия Аз, подобна незадоволеност може да внесе безпорядък в целия душевен живот. В този случай, едно елементарно, но добро упражнение, изисква следното: месеци наред, в точно определено време, човек сам да си заповяда - „Днес в „тази минута“ ти ще извършиш „това“. Така постепенно стигаме до там, че да определяме съвсем точно времето и начина на изпълнение. А това означава, че човек се издига над вредния навик да си казва: „искам това, искам онова“, при което изобщо не се замисля за начина, по който желанията му могат да бъдат осъществени. Един велик автор накара своята героиня да каже „Обичам онзи, който е устремен към невъзможното“ (Гьоте, Фауст, II). А сам той изрича: „Да живееш в идеята, означава да третираш невъзможното така, сякаш то е възможно“ (Гьоте, Сентенции в проза.) Но подобни изказвания не трябва да служат като възражения срещу нашата теза. Защото изискването, което Гьоте и неговата ясно-видка (Манто) поставят, може да бъде изпълнено, само ако към осъществимото, чрез своята силна воля, човек прибави и третира нето на „невъзможното“ като нещо възможно.

Спрямо света на чувствата - в хода на духовното обучение - душата трябва да постигне определено спокойствие. За целта е необходимо тя да контролира външния израз на удоволствието и страданието, на радостта и болката. Но тъкмо в постигането на това качество могат да се появят известни предубеждения. Някой би могъл да по мисли, че ако изгуби способността „да ликува над радостното и да скърби над тъжното“, ще потъне в безучастност и деградация. Но не за това става дума. Радостното събитие трябва да радва душата, тъжното - да я наскърбява. Тя обаче трябва да овладее външния израз на радостта и болката, на удоволствието и неудоволствието. В стремежа си към това качество, човек скоро ще забележи, че усещанията му не само не се притъпяват, а напротив, че става все по-чувствителен към всяко радостно или тъжно събитие от околния свят. Ако човек иска да постигне въпросното качество, необходимо е прецизно внимание върху собствения душевен свят в продължение на доста време. Той трябва да съизживява в пълен размер удо-

волствието и страданието, без да допуска неволен израз на своите чувства. Трябва да се подтиска не оправданата скръб, а неволният плач; не отвращението пред едно злодеяние, а слепият изблик на гняв; не предпазливостта пред една опасност, а безплодното „страх ме е" и т. н.

Само с помощта на подобни упражнения, ученикът постига онова душевно спокойствие, което е необходимо, за да не се случи така, че при раждането, и особено при първите действия на висшия Аз, душата да започне успоредно с него един втори, нездрав живот; да не се появи един вид двойник. Някому може да се струва, че вече е постигнал определено спокойствие в обикновения живот и следователно не се нуждае от това упражнение. Но точно на такъв човек то е необходимо по две причини. Човек може да бъде много добре и хармонично поставен всред обикновения живот, но с навлизането в един по-висш свят да се появи неувереност, която досега е била подтискана. Трябва да се знае, че за целите на духовното обучение е важно не това, което човек изглежда, че притежава като качества и способности, а това, от което се нуждае и постига в резултат на редовни упражнения. Колкото и противоречиво да изглежда това изречение, то отговаря на истината. Животът може да е възпитал в нас едни или други качества; за духовното обучение са решаващи способностите, които човек сам е възпитал в себе си. Ако животът изправи даден човек пред напрежения и конфликти, той трябва да се освободи от тях; ако обаче животът е отредил някому спокойствие, той трябва така да се самовъзпита и така да разтърси душата си, че да се проникне от необходимите нови впечатления. Който не може да се смее над нищо, е господар на живота си толкова малко, колкото и онзи, който е склонен към непрекъснат и немотивиран смях.

Едно по-нататъшно средство за развитие на мисленето и чувствата се състои в постигането на друго качество, което ще наречем позитивност, положителност. Съществува една хубава легенда, която разказва как Христос Исус минал заедно с други лица покрай едно мъртво куче. Всички обърнали глави, за да не виждат грозната гледка. Обаче Христос Исус заговорил с удивление за красивите зъби на животното. Човек трябва да се стреми към такова състояние на душата, каквото ни загатва тази легенда. Погрешното, лошото, грозното не трябва да пречат на душата в стремежа и към истинното, доброто и красивото. Тази положителност не бива да се смесва с липсата на критичност, с произволното затваряне на очите пред злото, фалша и непълноценното. След като човек се удивлява пред „красивите зъби" на едно мъртво животно, той вижда също и разложения труп. Но този труп не му пречи да спре вниманието си върху красивите зъби. Човек не може да смята лошото за добро, пог-

решното за вярно, но той трябва да стигне до там, че лошото да не му пречи да вижда доброто, а грешките - истината.

След като човек се стреми да поддържа непосредствена и жива възприемчивост към нови изживявания, мисленето, във връзка с волята, достига определена зрялост. За ученика изречението: „Това аз още не съм чувал, в това не вярвам“ губи всякакъв смисъл. През определени периоди от време, той е длъжен да се възползва от всяка възможност да открие нещо ново в света около себе си. Стига да е готов за прилагането на нова гледна точка, той може да я открие във всеки полъх на вятъра, във всеки лист на дървото, във всеки неразбираем звук на бърборещото дете. В развитието на това качество може да се стигне твърде далеч. Опитностите, които в дадена възраст сме добили върху нещата, не трябва да се пренебрегват. Това, което изживяваме днес, трябва да преценяваме според опитностите от миналото. То стои върху едното блюдо на везните, на другото следва да поставим постоянния стремеж към изследване на новото. И преди всичко очакването, че е напълно възможно новите изживявания да противоречат на старите.

С това изброихме пет качества, които ученикът може да възпита в себе си при правилно духовно обучение: контрол над мислите, контрол над волевите импулси, спокойствие спрямо удоволствието и страданието, положителност в оценката за света, непредубеденост в цялостното обхващане на живота. Ако в определен период от време човек се упражнява в постигането на тези качества, у него ще възникне и стремежът да ги приведе в пълна хармония. Той трябва да ги упражнява, така да се каже, успоредно по две и две, по три и едно и т. н., за да постигне съзвучие между тях.

Описаните упражнения са извлечени от методите на духовното обучение; в хода на правилното изпълнение те предизвикват в окултния ученик не само посочените вече непосредствени резултати, но и много други косвени последици, необходими по пътя към духовните светове. Ако човек практикува тези упражнения в достатъчен размер, той ще се натъкне в същото време на някои грешки и недостатъци в своя душевен живот; и все пак тъкмо в упражненията той ще открие необходимите средства за укрепването на своя интелектуален, чувствен и волев живот. Разбира се, той ще има нужда и от други упражнения, според своите способности, според своя темперамент и характер; те обаче идват само след като достатъчно се е занимавал с посочените основни упражнения. И така, ще забележим, че тези упражнения по косвен път постепенно предизвикват дори това, което първоначално изглежда, че липсва в тях. Ако например на даден човек липсва самоувереност, след известно време ще установим, че с помощта на упражненията това качество е налице.

(В моята книга „Как се постигат познания за висшите светове“ са описани и други специални упражнения.)

Многозначителното тук е, че окултният ученик е в състояние да издигне посочените способности до все по-високи степени на съвършенство. Той може да засили контрола над мислите и усещанията до там, че душата да постигне със свои сили периоди на съвършено вътрешно спокойствие. По време на тези периоди човек отстранява от Духа и душата си всичко онова, което напират от ежедневието като щастие и страдание, като грижи, задачи и изисквания. През такива моменти в душата трябва да се допусне единствено това, което самата тя иска да приеме в своите медитативни състояния. Впрочем тук лесно могат да се появят известни предразсъдъци. Някой може да възрази, че след като през определени мигове човек се откъсва духом и тялом от света, той се отчуждава от живота и неговите задачи. В действителност обаче това съвсем не е така. Ако в съответните медитативни периоди човек се отдава на вътрешно спокойствие, на мир и тишина, от тези състояния бликват толкова мощни сили и за задачите на външния свят, че благодарение на тях той изпълнява житейските си задачи не по-зле, а определено по-добре.

От голямо значение е, че когато в такива периоди човек се освобождава напълно от мислите за своите лични дела, той може да се извиси не само до това, което го засяга лично, а и до това, което засяга всички хора. И ако се окаже в състояние да изпълни душата си с посланията от висшия духовен свят, ако те ангажират неговия интерес до такава степен, сякаш са негова лична грижа, това се оказва едно особено богатство за душата. Който влага в душата си спокойствие и ред, той стига до възможността за един вид самонаблюдение, при което гледа на своите грижи с такова спокойствие, сякаш те са чужди. Да гледаш на собствените си изживявания, радости и страдания като на чужди, е добра подготовка за духовното обучение. Така човек постепенно стига до онази степен, когато всекидневно, след обичайните грижи и задължения, той започва да прекарва пред Духа си образите на своите изживявания, които е имал през деня. Всред тези изживявания той трябва да вижда и самия себе си, следователно да гледа на себе си отвън. За да напредне в самонаблюдението, първоначално той трябва да започне като си представя само отделни и малки части от дневния живот. Постепенно той става все по-опитен в ретроспективното съзерцаване, така че след по-продължителна практика е в състояние за кратко време да изгражда подвижна и жива верига от образи на събития, станали през изтеклия ден. Ретроспективното съзерцаване на изживяванията има особена стойност за духовното обучение, понеже освобождава душата от обичайния мисловен навик в изграждането на представите, следващ досега единствено хода на сетивните съби

тия. При ретроспективното мислене човек изгражда съвсем точно своите представи, без при това да се придържа към закономерностите на сетивния свят. А за да пристъпи в свръхсетивните светове, той се нуждае тъкмо от това. Препоръчва се още, освен ежедневните събития, ретроспективното проследяване на дадена драма, на определен разказ, мелодия и т. н.

За окултния ученик идеалът се състои в следното: да посреща житейските събития с вътрешна увереност и душевно спокойствие, да съди за тях не според своята душевна нагласа, а според тяхното вътрешно значение, според тяхната вътрешна стойност. Обръщайки поглед към този идеал, той ще създаде и душевните предпоставки, за да може чрез символни и други мисли и чувства да се отдава на описаните медитации.

Посочените тук условия трябва да бъдат изпълнени, защото свръхсетивната опитност се изгражда върху основата, на която човек стои в обикновения душевен живот преди да навлезе в свръхсетивния свят. Всяка свръхсетивна опитност е зависима - и то по две причини - от изходната душевна точка преди навлизането в свръхсетивния свят. Ако човек не се погрижи и не излее предварително фундамента на своето духовно обучение, ще развие в себе си такива свръхсетивни способности, чрез които ще възприеме духовния свят неточно и неправилно. Този фундамент се състои от здравата разсъдъчна способност на човека. В противен случай неговите духовни възприемателни органи ще се развият в погрешна посока. И както с едно дефектно или болно око не можем да виждаме правилно в сетивния свят, така и с духовни органи, които не са изградени върху фундамента на здравата разсъдъчна способност, ние ще имаме погрешни свръхсетивни възприятия.

Ако човек поеме своя път от изходната точка на една неморална душевност, той се издига в духовните светове, но по такъв начин, че неговият духовен взор е като затъмнен, като помрачен. Спрямо свръхсетивните светове, той се намира в същото състояние, в което изпада един упоен човек спрямо сетивния свят. Само че последният не стига до никакви изводи, докато духовният наблюдател, дори в своето помрачение е побуден, от всеки човек с обикновено съзнание. И все пак неговите изводи за духовния свят ще се окажат погрешни.

* * * * *

Вътрешната устойчивост на имажинативното познание се постига благодарение на това, че описаните медитация се подкрепят от т. н. „освободено от сетивни впечатления мислене“. Когато изграждаме една мисъл въз основа на физическо-сетивното наблюдение, тя, естествено, е свързана със сетивните впечатления. Обаче нещата стоят така, че човек може

да изгражда не само такива мисли. Дори и лишено от сетивни наблюдения, човешкото мислене не остава празно и без съдържание. За ученика най-близкия и сигурен път към такова мислене е този: да превърне извлечените от Духовната Наука факти в съдържание на своето мислене. Тези факти не могат да бъдат наблюдавани от физическите сетива. И все пак човек забелязва, че ако разполага с достатъчно търпение и постоянство, той може да ги разбере. Без обучение човек не може да се впуска в изследване на висшите светове, там той не е в състояние сам да прави своите наблюдения; обаче той може да разбере всички изводи от свръхсетивното изследване, без каквото и да е обучение. Така че възражението: „Как мога да приема на доверие тези неща, след като не съм ги виждал сам?" е съвсем неоснователно. Защото е напълно възможно, служейки си с обикновен размисъл, да стигнем до убеждението: тези изводи са верни. И ако някой не може да стигне до това убеждение по този начин, причината не се свежда до обстоятелството, че той не може да „варва" в нещо, което не вижда; бедата е там, че той все още не е постигнал техниката на всеобхватното и непредубедено мислене. За да сме ясни по този въпрос, трябва да посочим, че когато човешкото мислене енергично напрегне вътрешните сили, то може да разбере много повече, отколкото обикновено ни се струва. В самата мисъл вече е стаена една вътрешна същност, която е свързана със свръхсетивния свят. Обикновено душата не съзнава тази връзка, защото е свикнала да насочва мисленето само в посока към сетивния свят. Ето защо тя смята за непонятни всякакви послания от свръхсетивния свят. Те обаче са понятни не само за духовно обученото мислене, но за всяко мислене, което е наясно със своите сили и е решено да си служи с тях.

Благодарение на това, че човек непрекъснато усвоява данните идващи от Духовната Наука, той възпитава в себе си мислене, което не черпи от сетивните наблюдения. Той узнава как в дълбоките сфери на душата една ми съл се вплита в друга, как една мисъл търси друга, дори и когато връзката между тях не се дължи на сетивните наблюдения. Същественото тук е, че човек сега забелязва, как мисловният свят има свой вътрешен живот, как, ако мисли в истинския смисъл на думата, човек вече попада в един жив свръхсетивен свят. И тогава той си казва: В мен има нещо, което изгражда някакъв мисловен организъм и аз съм едно цяло с това „нещо". Така, отдавайки се на свободно от сетивни впечатления мислене, човек усеща, че в нашия вътрешен живот действително се влива нещо субстанциално, както и свойствата на физическите предмети се вливат в нас в акта на сетивното възприятие. Там навън в пространството - така разсъждава наблюдателят на сетивния свят - цъфти една роза; тя ми е близка, защото ми се открива чрез своите цветове и аромати. По

същия начин, ако човек е напълно непредубеден и в него работи свободното от сетивни впечатления мислене, той може да заяви: сега в мен се влива нещо субстанциално, нещо, което свързва в мен една мисъл с друга, нещо което образува един мисловен организъм. Съществува обаче разлика в усещанията на този, който застава като наблюдател в сетивния свят, и усещанията на окултния ученик, практикуващ свободното от сетивни впечатления мислене. Първият чувства, че стои вън от розата, онзи обаче, който е отдаден на освободеното от сетивни впечатления мислене, чувства нахлуващия субстанциален свят именно вътре в себе си, той се чувства едно цяло с него. Ако човек повече или по-малко съзнателно признава за действително само това, което застава срещу него като външен предмет, той, без съмнение, няма да стигне до усещането: това, което е действително за себе си, може да се прояви също и за мен така, сякаш съм съединен с него в едно цяло. За да вижда човек правилно в това отношение, той трябва да стигне до следното вътрешно изживяване. Трябва да се научи да прави разлика между мисловните асоциации, които възникват чрез неговата собствена воля, и онези, които изживява в себе си, след като наложи мълчание на своята воля. В последния случай той може да заяви: Аз оставам напълно спокоен; не ръководя моите мисловни асоциации; отдавам се на това, което „мисли в мен“. Сега вече напълно оправдано е той да каже: в мен действа нещо субстанциално, нещо само по себе си действително, както е оправдано, от друга страна, да чуем: върху мен действа розата, защото виждам определен червен цвят и усещам определен аромат. При това няма никакво противоречие във факта, че човек черпи своите мисли от данните на духовния изследовател. В този случай мислите са вече налице, преди още човек да се обърне към тях; и той не може да стигне до тях, ако при всеки подобен повод не ги пресъздава отново в своята душа. Същественото тук е, че духовният изследовател пробужда в своите слушатели и читатели такива мисли, каквито те трябва да извлекат от себе си, докато онзи, който описва физически събития и факти, посочва нещо, което слушатели и читатели могат да наблюдават в сетивния свят.

(Пътят, който данните на Духовната Наука прокарват към свободното от сетивни впечатления мислене, е напълно сигурен. Но има и друг път, който е още по-сигурен и преди всичко по-точен, за сметка на това обаче, твърде труден за повечето хора. Той е описан в моите книги „Теория на познанието и Гьотевия светоглед“ и „Философия на свободата“. По същество тези книги третират това, което човешката мисъл може да постигне, след като мисленето се обръща не към физическия сетивен свят, а към самото себе си. Пробужда се чистото мислене, и то е като една жива същност, която изобщо не черпи сили от спомените за сетивния свят.

Специално подчертавам, че тези книги нямат нищо общо с данните на самата Духовна Наука. И въпреки това там е показано, че чистото и работещо само в себе си мислене, може да се издигне до поразяващи открития върху света, живота и човека. Тези съчинения заемат много важна междинна степен, свързваща познанието за сетивния свят с това на духовния свят. Те предлагат онова, което мисленето може да извоюва след като се извиси над сетивното наблюдение, но все още не се осмелява да пристъпи към духовното изследване. Ако човек поеме тези съчинения с цялата си душа, вече стои в духовния свят, само че той му се открива единствено под формата на мисловен свят. Ако човек им позволи да проникнат в душата му, той тръгва по сигурен път; а спрямо по-висшия свят носи в себе едно чувство, което рано или късно ще го възнагради с най-прекрасни плодове.)

* * * * *

Точно казано, целта на медитациите чрез описаните символни представи и усещания се състои в изграждането на по-висшите възприемателни органи в астралното тяло на човека. Първоначално те се изграждат от субстанцията на астралното тяло. Тези нови познавателни органи ни разкриват един нов свят и в него човек се научава да познава себе си като нов Аз. Те се различават от обикновените сетивни органи по това, че са действени органи. Докато окото и ухото се отнасят пасивно към светлината и звука, за духовно-душевните възприемателни органи може да се каже, че в акта на възприятието те са в непрекъсната дейност, и че обхващат своите обекти в пълно съзнание. Така се поражда чувството, че духовно-душевното познание представлява едно съединяване със съответните факти, един „живот в тях самите“.

В съответствие с формата на, отделните духовно-душевени органи, до която свръхсетивното съзнание имагинативно се приближава; можем да ги сравним с „лотосовите цветове“. (Естествено трябва да сме наясно, че подобно наименование се отнася към Действителния обект, както например изрази „крило“, когато говорим за „белодробните крила“.) По точно определен начин на медитиране, върху астралното тяло се въздейства така, че се образува един или друг духовно-душевен орган, един или друг „лотосов цвят“. След всичко казано в тази книга, излишно е да се подчертава, че не трябва да си представяме тези „наблюдателни органи“ като нещо, което е сетивен отпечатък на действителен обект. Тези органи са именно свръхсетивни и се състоят в точно определена душевна дейност. Те съществуват само дотолкова и до тогава, докато продължава тази душевна дейност. Въпросните органи не съществуват в човека като нещо, което може да се види по сетивен път, също както около човека

няма никаква „мъгла“, когато той например мисли. Който на всяка цена държи да си представи свръхсетивното по сетивен път, той неизбежно попада в недоразумения. Макар че тази забележка беше излишна, тя трябва да бъде направена, защото винаги се намират устремени към свръхсетивния свят хора, които не желаят да си го представят по друг, освен по сетивен начин; а и винаги се намират противници на свръхсетивното познание, които вярват, че духовният изследовател говори за „лотосови цветове“ като за фини и достъпни за сетивата форми. Всяка правилна медитация, която се практикува с оглед на имажинативното познание, оказва своето въздействие върху даден орган. (В моята книга „Как се постигат познания за висшите светове?“ са описани начини на медитиране и упражнения, които действуват върху един или друг орган.) Истинското обучение насочва отделните упражнения на ученика по такъв начин, че органите могат да се образуват един след друг или заедно. За тяхното развитие се изисква много търпение и постоянство. Ако човек притежава само онова търпение, което се изисква от обикновените условия на живота, той няма да постигне много. Защото трябва да измине дълго, много дълго време, докато органите бъдат така развити, че ученикът да получи с тях възприятия от духовния свят. В този момент за него настъпва това, което наричаме озарение, за разлика от подготовката или пречистването, които се свеждат до редовни упражнения с цел изграждане на органите. (Говорим за „пречистване“, защото чрез съветните упражнения ученикът пречиства определена област на вътрешния живот от всичко онова, чиито източници са в сетивния свят.) Възможно е да се случи и така, че още преди истинското озарение, човек да има отделни „проблясъци“ от по-висшия свят. Тях той трябва да приеме с благодарност. Те могат вече да го направят свидетел на духовния свят. Но той съвсем не бива да се разколебана, ако по време на неговата подготовка, колкото и продължителна да му се струва тя, това не се случи. Ако някой изобщо изпадне в нетърпение, че „не вижда още нищо“, той не е изградил правилно отношение към висшите светове. Такова отношение постига само онзи, за когото упражненията са нещо като самоцел. Тези упражнения са в действителност един вид работа над духовно-душевната същност на човека, а именно над неговото астрално тяло. И дори когато „не вижда нищо“, човек усеща: „Сега аз работя в духовно-душевен смисъл“. Подобно усещане няма да е налице, ако човек предварително си състави мнението, според което иска да „види“ едно или друго. Тогава той просто ще подминава това, което всъщност има неизмеримо значение. Впрочем необходимо е внимателно да наблюдаваме всичко, което изпитваме по време на упражненията и което коренно се различава от всички изживявания в сетивния свят. И тогава ще забележим, че

работим в нашето астрално тяло не като в неутрална субстанция, и че в него живее един съвършено различен свят, до който изобщо не можем да се доберем по сетивен път. Върху астралното тяло действуват висши Същества, както върху физическото тяло действува целият физически сетивен свят. И така, ако човек сам не се затваря пред тази възможност, той се „сблъсква“ с по-висшия живот в своето собствено астрално тяло. Ако някой непрекъснато повтаря: „Аз не възприемам нищо“, тогава нещата стоят така, че той си е внушил да получи дадено възприятие по някакъв начин, и след като това не се получи, той казва: „Аз не виждам нищо“. Но който постигне истинско разбиране за упражненията и медитирането, там той открива нещо, което обиква заради самите тях. И тогава той знае, че чрез самото медитиране е поставен в един духовно-душевен свят, за да очаква с търпение и смирение какво ще се случи по-натък. Това усещане на окултния ученик може да бъде осъзнато най-добре, ако си послужим със следните думи: „Аз искам да правя всички упражнения, които са подходящи за мен, и зная, че в определеното време ще получа това, което е важно за мен. Аз не го изисквам с нетърпение, а винаги съм готов да го приема.“ Срещу подобно настроение не може да се отправи възражението: „Да, но това означава, че на окултния ученик се налага безкрайно дълго време да върви, напипвайки в мрака, защото дали медитациите му са на прав път, се разбира едва когато резултатът е налице“. Обаче нещата не стоят така и не резултатът е меродавен за правилния ход на упражненията. Когато окултният ученик изгради верен подход към упражненията, тогава задоволството от самото медитиране, а не постигнатият резултат му показва, че е на прав път. Правилно провежданите упражнения в областта на духовното обучение са свързани именно със задоволство, което е не просто задоволство, а познание. И това е познанието: Аз върша нещо, за което виждам, че то ме води напред в правилната посока. Всеки окултен ученик може да стигне до това познание във всеки момент, стига да е внимателен и прецизен към своите изживявания. Ако не прилага това внимателно наблюдение, той минава покрай изживяванията както потъналият в мисли пешеходец не вижда дърветата от двете страни на пътя, макар че би ги видял, в случай, че обърне поглед към тях.

Впрочем съвсем не е желателно ускореното настъпване на друг резултат, различен от този, който винаги се проявява в хода на правилното медитиране. Защото този резултат би могъл да бъде само незначителна част от това, което би трябвало да настъпи в действителност. В духовното развитие често пъти един частичен резултат става причина за голямо закъснение на пълния успех. Пребиваването в сред такива разновидности на духовен живот, които отговарят на частичния резултат, лишава уче-

ника от влиянието на силите, гарантиращи му много по-високи сте пени от развитието. И печалбата, която постигаме с такова „надзърване" в духовния свят е привидна, защото то може да ни отведе не до истината, а само до неясни и измамни образи.

* * * * *

Духовно-душевните органи, лотосовите цветове, се образуват по такъв начин, че за свръхсетивното съзнание на ученика те се явяват като в близост до определени телесни органи на физическото тяло. От поредицата на тези душевни органи тук ще споменем: този, който израства в близост до точката между двете вежди (т. нар. Двulistов лотосов цвят), този в областта на гръкляна (шестнадесетлистния лотосов цвят), третия в областта на сърцето (дванадесетлистния), и четвъртият в областта на коремната кухина. Други подобни органи възникват в близост до други части от физическото тяло. (Използваме названията „дву-" или „шестнадесетлистен" защото съответните органи могат да бъдат сравнени с цветове, имащи съответен брой листа.)

Постепенно астралното тяло стига до съзнанието за лотосовите цветове. В мига, когато човек е развил един или друг от тези органи, той знае, че ги притежава. Той чувства, че може да си служи с тях и че употребявайки ги, прониква наистина в един по-висш свят. В известен смисъл, впечатленията му от този свят донякъде приличат на сетивните впечатления. Който навлиза в имажинативното познание, започва да говори за новия свят, назовавайки впечатленията си като топлинни или студови усещания, като звукови или словесни възприятия, светлинни или цветни действия. Защото ги изживява като такива. Обаче той добре знае, че в имажинативния свят тези възприятия изразяват нещо различно от това в сетивния действителен свят. Той знае, че зад тях стоят не физическо-материални, а душевно-духовни причини. И когато има някакво топлинно впечатление, не го отдава например на парче горещо желязо, а го разглежда като отзвук от един душевен процес, на какъвто досега е бил свидетел само в своя вътрешен душевен живот. Той знае, че зад имажинативните възприятия стоят духовни факти и процеси, както зад физическите възприятия стоят материални факти.

Обаче към тази прилика между имажинативния и физическия свят, се прибавя и съществена разлика. В условията на физическия свят може да се прояви нещо, което в имажинативния свят да изглежда съвсем различно. Всред физическия свят може да се наблюдава едно непрекъснато възникване и умиране на нещата, смяна между живот и смърт. На мястото на тези явления, в имажинативния свят наблюдаваме непрекъснато преобразява не на едно нещо в друго. В областта на физическия свят, чо

век вижда например как едно растение увяхва и умира. В имажинативния свят наблюдаваме, как наред с увяхването на растението, възниква друга формация, в която то постепенно се преобразява. Тя не може да бъде възприета по физически път. И когато растението изчезне, на негово място идва тази напълно развита формация. Раждане и смърт са представи, които в имажинативния свят изгубват своето значение. Вместо тях на преден план идва понятието за превръщане, за преобразяване не на едно нещо в друго.

Тъкмо поради тази причина имажинативното познание разкрива и онези истини за същността на човека, които бяха описани в началото на книгата. За физическо-сетивното възприятие са достъпни само процесите на физическото тяло. Те се разиграват в интервала между „раждането и смъртта“. Другите съставни части на човека: етерно тяло, астрално тяло и Азът, са подчинени на закона на превръщането, на преобразяването; те могат да бъдат възприети само от имажинативното познание. Ако някой е стигнал до това познание, той вижда, как след смъртта от физическото тяло се отделя онази част, която преминава в друга форма на съществуване.

Обаче развитието не спира в имажинативния свят. Човек, който иска да остане в него, би могъл да възприема Съществата, обхванати от процесите на преобразяването; но не би могъл да тълкува тези процеси, не би могъл да се ориентира в новооткрития свят. Имагинативният свят е една неспокойна област. Там няма отдых, всичко е погълнато от движение, превръщане, метаморфози. До такъв отдых човек стига, едва когато се издигне над имажинативното познание и овладее това, което ще наречем „познание чрез инспирация“.

За човека, устремен към познанието за свръхсетивния свят, далеч не е необходимо да обхване най-напред цялата област на имажинативното познание и едва после да пристъпи към „Инспирацията“. Упражненията могат да бъдат така съставени, че едновременно да развиват това, което води към Имагинация, и това, което води към Инспирация. След съответен период от време, човек ще навлезе в още по-висш свят, където не само ще възприема, но и ще се ориентира; свят, който той ще може да тълкува. По правило напредъкът е така замислен, че на ученика първо се предлагат отделни явления от имажинативния свят, така че след време да стигне до усещане то: Сега вече аз мога и да се ориентирам.

И все пак светът на Инспирацията е нещо съвършено ново в сравнение с този на Имагинацията. В последния случай човек възприема превръщането на един процес в друг, докато в инспиративния свят опознава вътрешните качества на Съществата, които участват в процесите на превръщането. Чрез Имагинацията възприемаме душевния облик на Съществата

вата; чрез Инспирацията проникваме в тяхната духовна същност. Преди всичко, ние се изправяме пред цяло войнство от духовни Същества и пред техните взаимоотношения. В условията на физическия свят ние също срещаме множество различни същества; в света на Инспирацията обаче това множество има друг характер. Там всяко Същество е в точно определени отношения с другите, и то не както във физическия свят чрез външни въздействия, а чрез своите вътрешни качества. Когато възприемаме едно Същество в инспиративния свят, това не се съпровожда от никакви външни въздействия, които са характерни за физическия свят, а възниква отношение, което се изгражда от дълбоката вътрешна природа на Съществата. Това отношение можем да сравним със следния случай, взет от физическия свят. Нека да разгледаме отношението на отделни звуци или букви спрямо цялата дума и спрямо тях самите. Думата „човек“ например е съставена от последователните звуци: ч-о-в-е-к. Тук няма никакъв натиск, никакво външно въздействие например от „ч“ върху „о“, а двата звука действуват съвместно и са част от едно цяло чрез своята вътрешна природа. Ето защо наблюдението в света на Инспирацията може да се сравни с четене; и Съществата в този свят действуват върху наблюдателя като писмени знаци, които той трябва да изучи, за да проникне в техните отношения като в една свръхсетивна Писменост. Тъкмо поради тази причина Духовната Наука сравнява инспиративното познание с „разчитането на скритата писменост“. Как става разчитането на тази „скрита писменост“ и как може да се съхрани и предаде прочетено то - това ще изясним с примери от предходните глави на тази книга. Най-напред описахме съставните части, които изграждат човешкото същество. После показахме как Земята, върху която се развива днешният човек, е преминала през предишните еволюционни степени, означени като Сатурново, Слънчево и Лунно състояние. Възприятията, чрез които разпознаваме съставните части на човешкото същество, както и предходните планетарни въплъщения на Земята, са част от имажинативното познание. По-нататък обаче е необходимо да вникнем в съотношенията между Сатурновото състояние и човешкото физическо тяло, между Слънчевото състояние и етерното тяло и т. н. Трябваше да подчертаем, че зародишът на човешкото физическо тяло е възникнал още по времето на Стария Сатурн, и че за да стигне до своята днешна форма, физическото тяло е продължило да се развива, минавайки през Слънчевото, Лунното и Земното състояние. Трябваше да посочим още и промените в човешкото същество, настъпили поради отделянето на Слънцето от Земята, а по-късно и поради отделянето на Луната. По нататък трябваше да обобщим факторите, които се намесиха в развитието на цялото човечество през Атлантската епоха и по време на последователните периоди, описани

като древноиндийска, древноперсийска, египетска и т.н. епохи. Описанието на тези отношения идва не от имагинативното възприятие, а от познанието чрез Инспирация, от разчитането на скритата писменост. За това „разчитане“ или „четене“, имагинативните възприятия са като букви или звуци. Но то е необходимо не само за горните уточнения. Ние не бихме могли да разберем цялостния човек, ако се обръщаме към него само с имагинативното познание. Наистина, тогава бихме възприели, как при умирането душевно-духовната му същност се освобождава от това, което остава във физическия свят; обаче без да се ориентираме в самите имагинативни възприятия, ние не бихме могли да разберем връзките между това, което става след смъртта на човека, и предходните и следващи състояния, в които той навлиза. Без инспиративното познание, имагинативният свят остава като един текст, в който се възприема, но не можем да разчетем.

След като ученикът напредне от Имагинацията към Инспирацията, той скоро разбира, колко неправилно би било, ако се откаже от проучването на великите мирови явления и поиска да се ограничи само във фактите, свързани с неговите непосредствени интереси. Който е непосветен в тези неща, може да попита: „За мен е важно само да узная съдбата на човешката душа след смъртта; достатъчно е да чуя подробности по този въпрос. Защо Духовната Наука трябва да ме занимава с толкова далечни неща като Сатурновото и Слънчевото състояние, като отделянето на Слънцето, Луната и т.н.?" Но който е добре запознат с тези неща, той е наясно, че истинското познание в тази област е недостижимо без вникването в това, което на пръв поглед изглежда толкова ненужно. Едно описание на човешките състояния след смъртта остава напълно неразбираемо и без всякаква стойност, ако не го обхванем с понятия, извлечени тъкмо от тези далечни епохи. Дори най-простото наблюдение на даден човек в свръхсетивния свят, подсказва колко необходимо е да се познават тези неща. Когато например едно растение преминава от цъфтеж в плододаване, свръхсетивно наблюдаващият човек вижда, как пред него метаморфозира едно астрално Същество, което по време на цъфтежа обгръща растението отгоре като облак. Ако оплождането не би станало, астралното Същество би приело съвършено друга форма. След като сме вникнали в онзи величествен процес, разиграл се със Земята и всички нейни обитатели, а именно отделянето на Слънцето, вече разбираме по свръхсетивен начин и всички подробности от живота на растенията. Преди оплождането, растението се намира в такова състояние, в каквото се е намирала цялата Земя преди отделянето на Слънцето. След оплождането растителният цвят изглежда така, както е изглеждала Земята, съхраняваща и Лунните сили след отделянето на Слънцето от нея. Ако

вникнем в представите, които можем да извлечем от отделянето на Слънцето, ще вникнем и в самите процеси на оплождането. И тогава ще сме сигурни: Преди оплождането, растението се намира в слънчево състояние, а след оплождането - в лунно състояние. Нещата са поставени така, че дори най-незначителният процес в света може да бъде разбран само тогава, когато в него разпознаваме отражението на величествените космически процеси. Иначе той остава по своята същност така неразбран, както и Мадоната на Рафаел за онзи, който вижда от цялата картина само едно малко синьо петно, докато всичко друго остава скрито.

Всичко, което се разиграва в човека, е отражение на великите мирови процеси. Те са свързани с неговото съществуване. Ако искаме да вникнем в наблюденията на свръхсетивното съзнание относно явленията между раждането и смъртта, както и в тези между смъртта и едно ново раждане, ние трябва да постигнем способността да дешифрираме имажинативните изживявания чрез това, което сме усвоили като представи при разглеждането на великите мирови процеси. Тъкмо това разглеждане дава ключа за разбирането на човешкия живот. Ето защо в смисъла на Духовната Наука, наблюденията върху Сатурновия, Слънчев и Лунен период са в същото време и наблюдение върху човека.

С помощта на Инспирацията започваме да разбираме отношенията между Съществата от по-висшия свят. А чрез следващата степен от познанието става възможно проникването в самата вътрешна природа на тези Същества. Тази степен означаваме като интуитивно познание. (С думата „Интуиция“ в обикновения живот често се злоупотребява. До нея се прибегва в случаите, когато става дума за неясен и неопределен поглед в нещо, за един вид хрумване, което понякога съвпада в истината, но чиито аргументи по начало са недоказуеми. Естествено, тук не говорим за този вид „Интуиция“. Според нас Интуицията е познание, притежаващо най-висша и пълна яснота; познание, чиито основания и аргументи са достъпни до човешкото съзнание.)

Да опознаем едно сетивно същество означава да стоим вън от него и да съдим за него според външни впечатления. Да познаем едно духовно Същество чрез Интуиция, означава да станем едно цяло с него и да се съединим с неговата вътрешна природа. До това познание ученикът се издига стъпка по стъпка. Имагинацията го довежда до там, че той съди за Съществата не според външните им качества, а според душевно-духовните им въздействия. Инспирацията го води още по-навътре: той започва да разбира какво представляват тези Същества едно за друго. Чрез Интуицията той прониква в самите Същества. Тук отново ще стане дума за значението на Интуицията. В предишните глави говорихме не само за еволюцията в планетарните възплъщения на Стария Сатурн, Старото

Слънце, Старата Луна и т.н., но споменахме, че в тази еволюция участвуват и Същества от най-различен вид. Посочихме редица от тях – Престоите или Духовете на Волята, Духовете на Мъдростта, Духовете на Движението и т.н. Докато обсъждахме същинската Земна епоха, стана дума за Духовете на Луцифер, на Ариман. Стана ясно, че космогонията е дело на Съществата. А познанието за тези Същества може да ни даде само Интуицията. Тя е необходима дори и за да вникнем в хода на човешкия живот. Това, което след смъртта се отделя от физическото тяло на човека, минава по-нататък през различни състояния. Тези от тях, които настъпват не посредствено след смъртта, могат все пак да бъдат описани чрез имагинативното познание. Но това, което следва после, когато човек попада в областта между смъртта и едно ново раждане, би трябвало да остане напълно не разбираемо за Имагинацията, ако не се прибави Инспирацията. Само Инспирацията може да изследва и да се произнесе върху това, което става с човешкия живот след пречистването в „страната на Духовете“. Тогава обаче настъпва нещо, за което Инспирацията вече не е достатъчна; тук тя просто губи нишката на разбирането. Съществува период от човешкото развитие между смъртта и новото раждане, когато достъп до човека има само Интуицията.

Но тази част от човешкото същество винаги съществува в човека; и ако искаме да я разберем според нейната вътрешна същност, ние трябва да я проследим и през времето между раждането и смъртта с помощта на Интуицията. Ако някой би искал да разглежда човека само със средствата на Имагинацията и Инспирацията, той ще пропусне тъкмо онези процеси от неговата най-дълбока същност, които се разиграват от едно въплъщение в друго. Ето защо само Интуицията прави възможно обективното изследване на човешките прераждания и на Кармата. Всяка истина относно тези процеси, която може да бъде споделена с други хора, възниква от изследването чрез интуитивно познание. И ако човек иска да познае себе си в своята дълбока вътрешна същност, той може да стори това само чрез Интуицията. С нейна помощ той възприема онази част от себе си, която крачи напред от един земен живот в друг.

* * * * *

Човек може да постигне инспиративното и интуитивното познание също само чрез душевно-духовни упражнения. Те са подобни на онези медитативни упражнения, които вече бяха описани като средство за постигане на имагинативно познание. Обаче докато при упражненията, водещи към Имагинация, има все пак връзка с впечатленията от сетивно-физическия свят, при упражненията за Инспирация тази връзка трябва да отпадне. За яснота, нека отново да припомним до символа на кръста с

розите. Когато медитираме върху него, пред себе си имаме образ, чиито части са взети от сетивния свят: черния цвят на кръста, розите и т.н. Обаче самото сглобяване на тези части в посочения символ не е взето от физическия свят. Ако сега ученикът се опита да премахне от своето съзнание черния кръст и червените рози като сетивни образи на материални предмети и да задържи в душата си само духовната дейност, която е „сглобила“ тези части, той вече разполага със средство за такава медитация, която постепенно ще го доведе до Инспирация. Той задава в душата си приблизително следния въпрос: Какво направих аз в себе си, за да създам този символ от кръста и розите? Но сега аз искам да задържа в себе си точно това, което съм извършил (моя собствен душевен процес), самия образ - него ще премахна. И тогава аз искам да почувствувам в себе си, какво е извършила душата ми, за да създаде образа, но самия образ не желая да си представям. Сега искам да се потопя дълбоко в моята собствена дейност, която е създала образа. Следователно, искам да се вгълбяне в образа, а в моята пораждаща образи душевна дейност. Подобно вгълбяване може да се приложи спрямо много символи. Всичко това води до инспиративното познание.

Един друг пример: Нека се вгълбим в представата за едно израстващо и умиращо растение. Нека вложим в душата си образа на постепенно израстващо растение: както покълва от семето, как пуска лист след лист, как цъфти и дава плод. И след това по-нататък - от увяхването до пълното разпадане. Медитирайки върху такъв образ, ние стигаме до чувството за раждане и умиране, на което растението е само образ. След съответна продължителност и постоянство в тези упражнения, от това чувство ще развием Имагинацията за онова преобразяване, което стои в основата на физическото раждане и умиране. Ако обаче искаме да стигнем до съответната Инспирация, трябва да променим упражнението. В този случай трябва да размислим върху собствената си душевна дейност, която от образа на растението извлича представата за раждане и умиране. Необходимо е напълно да отстраним растението от нашето съзнание и да се вгълбим само в това, което сме постигнали вътрешно. Единствено чрез такива упражнения е възможно издигането до Инспирацията.

В началото за ученика никак не е лесно да разбере докрай как трябва да постъпва при този род упражнения. Причината е там, че всеки човек, чийто вътрешен живот по навик се определя от външните впечатления, веднага изпада в колебание и пълна несигурност, когато трябва да разгърне в себе си и душевен живот, при който е отхвърлена всякаква връзка с външния свят. Относно упражненията, водещи към Инспирация, ученикът трябва да е наясно, и то в много по-голяма степен отколкото при постигането на Имагинациите: той е длъжен да ги предприема, само

когато наред с тях вземе и всички предварителни мерки за укрепването на разсъдъчната способност, чувствата и характера. Ако изпълни тези предварителни мерки, той получава двоен резултат. Първо, чрез упражненията, той няма да изгуби равновесието на своята личност в акта на свръхсетивното виждане; второ, наред с това той ще постигне способността действително да изпълнява изискванията на тези упражнения. Те ще ни се струват трудни само дотогава, докато постигнем точно определено състояние на душата, точно определени чувства и емоции. Разбиране и способност за упражненията, и то в скоро време, ще постигне този, който с търпение и постоянство развива в душата си подходящи качества за поклъване на свръхсетивни познания. Несъмнен напредък очаква този, който изгради здравия навик по-често да надниква в душата си и не толкова да се занимава със себе си, колкото в тишина и мир да се заеме с поддръждането и преработването на получените в живота опитности. Той ще забележи, че когато свързва една житейска опитност с друга, обогатява своите представи и чувства. Ще установи до каква голяма степен може да напредва в новото не само с новите си впечатления и изживявания, но и като оставя старите да работят в него. Който оставя своите впечатления, дори своите мнения, да си взаимодействуват така, сякаш неговите симпатии и антипатии, неговите лични интереси и чувства изобщо не влияят върху тях, той подготвя особено добра почва за свръхсетивните познавателни сили. В действителност той изгражда това, което можем да наречем богат вътрешен живот. Но преди всичко, важен е балансът, равновесието на душевните качества. Човекът е твърде склонен, отдавайки се на определена душевна дейност, да изпадне в едностранчивост. След като например забелязва предимствата на дълбокия размисъл и вглъбяването в света на собствените представи, той така се привързва към тези състояния, че все повече започва да се затваря пред впечатленията от външния свят. Но това води до обедняване и нивелиране на вътрешния живот. Най-бързо напредва този, който наред със способността да се концентрира в себе си, запазва и пълна възприемчивост за всички впечатления от външния свят. Не трябва да предпочитаме т. н. „важни“ житейски впечатления; всеки човек при всяко положение - дори и затворен между четири голи стени - може да изживее достатъчно, стига да съхрани жив усет за тези неща. Не е нужно да търсим изживяванията; те са навсякъде.

От особена важност е също, как се преработват изживяванията в човешката душа. Някой например може да има следната опитност: в даден момент той открива, че една твърде уважавана от него или други хора личност, има едно или друго качество, което той е принуден да признае за характеров недостатък. Такава опитност може да накара човек да разми-

шлява в две посоки. Той може просто да си каже: Сега, след като разбрах това, аз вече не мога да уважавам тази личност както по-рано. Но той може да си зададе и въпроса: Как е възможно тази уважавана личност да допуска такъв недостатък? И не мога ли да си представя, че този недостатък е не само недостатък, а нещо което е предизвикано от трудния живот на този човек и може би направо от неговите забележителни качества? След като човек си задава подобни въпроси, може би ще стигне до извода, че забелязаният недостатък изобщо не променя неговото уважение. С помощта на такива изводи винаги научаваме нещо, винаги прибавяме нещо към нашето разбиране за живота. Несъмнено зле би се отразило на окултния ученик обстоятелството, че добрите страни на подобен светоглед могат да го подвеждат и тласнат към всеопрощаване на хора с подобни склонности, или към навика да оставя без последствие всевъзможни нарушения около себе си, понеже това носи известни предимства за неговото вътрешно развитие. До последното не се стига само тогава, когато човек възпита в себе си усета не просто да укорява недостатъците, а да ги разбира; а подобно поведение заслужава всеки конкретен случай, независимо дали този, който съди, печели или губи нещо. Изводът е напълно верен: Човек може да научи нещо не като осъжда един недостатък, а само чрез опита си да го разбере. Обаче ако поради разбирането някой иска да изключи неодобрението, той също няма да стигне далеч. Тук става дума не за едностранчивост в една или друга степен, а за съразмерност и равновесие на душевните сили.

Това особено важи за едно душевно качество, което е от изключително значение за развитието на човека, а именно чувството на преклонение. Който възпитава това чувство в себе си или го има предварително като щастлив дар от природата, той разполага с добра основа за постигане на свръхсетивно познание. Това познание се отдава особено добре на хора, които в своите детски и юношески години са гледали към някои лица с онова удивление, с което се обръщаме към висшите идеали. Също и в по-късните години, когато човек със здрав разум и с безусловна всеотдайност поглежда към звездното небе и към откровението на висшите сили, той вече е узрял за познанието на свръхсетивните светове. По същия начин стоят и нещата с този, който се удивлява на сили те, ръководещи човешкия живот. От не по-малко значение е и случаят, когато един възрастен и зрял човек може да изпитва преклонение, и то до най-висша степен, пред други хора, чиято стойност той предсеща или се надява да познае. Само това преклонение може да разкрие достъпа към висшите светове. Който не стига до преклонението, не може да напредне далеч в своето познание. Който не иска да признае дадено явление в света, за него същността на нещата се затваря.

Ако обаче човек се подлъже от чувството на преданост и преклонение, и умъртви здравето себесъзнание и доверието в своя Аз, той върши престъпление пред закона на равновесието. Окултният ученик трябва непрекъснато да работи над себе си, за да става все по-зрял; но наред с това той трябва да има и доверие в своята личност и да вярва, че нейните сили израстват с всеки час и ден. Който стигне до верния усет за тези неща, знае: В мен дремят скрити сили и аз мога да ги изнеса навън. Ето защо там, където намирам нещо, което се извисява над мен и е достойно за преклонение, аз трябва не само да го уважавам, а да се доверя на мен самия и да изградя в себе си всичко онова, което може да ме направи равен на уважаваната личност.

Колкото по-голяма е способността на един човек да насочва вниманието си върху определени процеси и събития от живота - които не са му познати от преди - толкова по-голям шанс има да изгради в себе си предпоставки за издигане в духовния свят. Нека си послужим с друг пример. Даден човек стига до такава ситуация в живота, когато трябва да реши: да извърши или да не извърши определено действие. Разумът диктува: Направи го! Но нещо неуловимо в неговите чувства го спира. Възможно е човек да не обърне внимание на този необясним нюанс в своите чувства и просто да извърши действието според основанията на разума. Но възможен е и другият вариант: човек да се вслуша в това неясно предупреждение и да не предприеме действието. Ако после проследи нещата, може да се окаже, че ако би следвал своя разум, щеше да предизвика нещастие, и че отказът от действие е истинска благословия. Такава опитност може да тласне човешкото мислене в една точно определена посока. Сега той разсъждава: В мен явно живее нещо, което ме ръководи поправилно от моите разсъдъчни способности. И моят усет за това „нещо в мен" трябва да е винаги буден. Когато душата насочва своето внимание към такива случаи, това действа благотворно върху нея. Сега сякаш едно здраво предчувствие казва: в човека съществува нещо много повече от това, което той може да обхване в даден момент с помощта на своите разсъдъчни способности. Внимание от този род несъмнено разширява душевния живот. Но и тук може да възникне някаква вредна едностранчивост. Ако някой просто свикне да изключва доводите на своя разум, понеже „предчувствията" му шепнат едно или друго, той лесно би могъл да се превърне в играчка на всевъзможни неопределени импулси. Само крачка дели подобна неспособност за преценка от суеверието. Впрочем всякакъв вид суеверие е фатален за окултният ученик. Верният път към областите на духовния живот изисква старателно предпазване от суеверие, мечтателство и фантастичност. Съвсем не онзи прониква в духовния свят, който е радостен, че изживява нещо, което „не може да се

побере в човешките представи". Предпочитания към „необяснимото“ не правят от никого окултен ученик. Той трябва напълно да се освободи от предразсъдъка, че: „мистик е този, който навсякъде в света вижда загадъчни и необясними явления". Верният усет на окултния ученик му подсказва да търси навсякъде скрити сили и Същества, но и да предпоставя също, че при наличието на необходимите сили, необяснимото може да бъде обяснено.

Съществува една душевна нагласа, която е особено важна за ученика във всеки миг от неговото развитие. Тя се състои в това, да предпази неговия познавателен порив от едностранчивия въпрос: Как мога да си отговоря на това или онова? Напротив, въпросът следва да гласи: Как да развия в себе си тази или онази способност? И когато след продължително вътрешно усърдие човек развие тази или онази способност, той намира и отговора на определени въпроси. Окултните ученици винаги поддържат в себе си такава душевна нагласа. Това ги довежда дотам, че те продължават да работят над себе си, ставайки все по-зрели; те вече не искат насилствени отговори на своите въпроси. Те се научават да чакат, докато отговорите им се открият сами. Но и тук е възможна известна едностранчивост, която прегражда пътя напред. Окултният ученик може да сметне, че в даден момент сам може да разреши и най-трудните въпроси със своите собствени сили. Следователно, тук съразмерността и равновесието също играят важна роля в душевната нагласа.

Можем да посочим още много душевни качества, чието култивиране и развитие са благотворни за окултния ученик, който иска да постигне Инспирация чрез съответните упражнения. Преди всичко трябва да изтъкнем, че най-важните душевни качества са съразмерността и равновесието.

Те подготвят осмислянето на упражненията и способността на ученика да ги практикува с оглед постигането на Инспирация.

Тези упражнения изискват от ученика да премахне от своето съзнание не само образите, които е създавал при постигане на Имагинацията, но и живота в своята собствена душевна дейност, в която се е вглъбявал по пътя към Инспирацията. Следователно, в този случай той не трябва да има в душата си буквално нищо от предварително известните му външни и вътрешни изживявания. И ако след отстраняването на външните и вътрешни изживявания съзнанието му продължава да е празно, т. е., ако то изобщо изчезне и той потъне в безсъзнание, по това би могъл да разбере, че все още не е достатъчно зрял, за да предприеме упражненията за Интуицията, и че трябва да продължи с упражненията за Имагинация и Инспирация. Но рано или късно идва време, когато след отстраняване то на външните и вътрешни изживявания, съзнанието не остава празно, а в

него откриваме нещо, спрямо което човек също може да медитира. Обаче това „нещо“ е от съвсем особено естество. В сравнение с всички предишни опитности, то е действително нещо ново. Сега човек знае: Това е нещо напълно непознато за мен. То е като действителния тон, който ухото чува; само че то може да проникне в моето съзнание единствено чрез Интуицията, както тонът може да проникне там само чрез ухото. С Интуицията се премахва и последният остатък от сетивните впечатления на човека. Духовният свят се отваря пред познанието по един начин, който няма нищо общо с физическите свойства на сетивния свят.

* * * * *

Имагинативното познание се постига чрез изграждането на лотосовите цветове в астралното тяло. Благодарение на упражненията за добиване на Инспирация и Интуиция, в човешкото етерно или жизнено тяло настъпват особени движения, потоци и конфигурации, които по-рано не са съществували там. Те са именно органите, чрез които човек овладява способността да „разчита скритата писменост“. Измененията в етерното тяло на човек, стигнал до Инспирация и Интуиция, изглеждат за свръхсетивното познание по следния начин.

Ученикът осъзнава, че приблизително в областта до физическото сърце, той има нов център в своето етерно тяло, който постепенно се оформя като един етерен орган. От него поемат всевъзможни потоци и движения към раз личните части на човешкото тяло. Най-важните потоци се насочват към лотосовите цветове, проникват през отделните им листа и излизат навън като се разливат в околното пространство като лъчи. Колкото по-развит е даден човек, толкова по-голям е ореолът около него, в който тези потоци могат да бъдат възприемани. Дори при правилно обучение, центърът в областта на сърцето не се изгражда веднага. Той трябва да бъде подготвен. Най-напред се образува предварителен център в главата, той слиза в областта на гръкляна и накрая се разполага в близост до физическото сърце. При неправилно развитие въпросният орган би могъл да се образува от самото начало в областта на сърцето. В този случай съществува опасността вместо до спокоен и обективен поглед в свръх сетивния свят, човек да стигне до мечтателство и фантастичност. По-нататък ученикът трябва да постигне независимост на особените етерни потоци и формации от физическото тяло, както и способност да си служи с тях самостоятелно. Така лотосовите цветове се превръщат за него в инструменти, с чиято помощ той привежда етерното тяло в движение. Преди да стане това, необходимо е в цялата сфера на етерното тяло да се образуват специални потоци и лъчения, които го обгръщат като в една фина мрежа, превръщайки го в самостоятелно същество. След

този етап, осъществяваните в етерното тяло потоци и движения могат безпрепятствено да влязат в досег с външния духовно-душевен свят и да се свържат с него така, че външните духовно-душевени процеси да се слеят с вътрешните, с тези на човешкото етерно тяло. Сега настъпва и моментът, когато човек, започва да възприема света на Инспирацията напълно съзнателно. Това познание идва по твърде различен път в сравнение с познанието за сетивно-физическия свят. В последния случай от сетивата човек получава възприятия и после върху тях изгражда представи и понятия. При инспиративното познание нещата не стоят така. Обектът на познанието тук идва непосредствено с възприятието, актът е един; след възприятието няма размисъл. Това, което за сетивно-физическото познание се постига едва по-късно в понятието, при Инспирацията идва едновременно с възприятието. Ето защо, ако не сме създали гореописаната мрежа в етерното тяло, бихме се слели в едно цяло с душевно-духовния свят, без да сме в състояние да се разграничим от него.

Когато се практикуват упражненията за Интуиция, те действуват не само върху етерното тяло, но и върху свръх сетивните сили на физическото тяло. Впрочем не трябва да си представяме, че в случая става дума за действия във физическото тяло, които са достъпни за обикновеното сетивно наблюдение. Те могат да бъдат преценени само от свръхсетивното познание. С външното познание те нямат нищо общо. Те възникват като резултат от зрелостта на съзнанието, когато в Интуицията то се добира до опитности, дори и когато от него са отстранени всички познати от порано външни и вътрешни изживявания.

Интуитивните опитности са нежни, интимни и фини; в сегашната степен от развитието си, човешкото физическо тяло е твърде грубо за тях. Ето защо то представлява трудно преодолимо препятствие за упражненията, стремящи се към резултати в Интуицията. Но ако се практикуват с енергия, постоянство и с необходимото вътрешно спокойствие, накрая те сломяват силните препятствия на физическото тяло. Ученикът забелязва това от факта, че постепенно добива власт над определени прояви на физическото тяло, които до тогава са се изплъзвали от неговото съзнание. Той забелязва това и от обстоятелството, че за кратко време усеща стремежа да приведе на пример дишането (или други подобни функции) в един вид съзвучие или хармония с това, което душата постига по време на медитациите. Идеалът на развитието е чрез физическото тяло да не се правят никакви - дори и дихателни упражнения, а всичко, което става с него, да идва само като една последица от чистите интуитивни упражнения.

* * * * *

Когато ученикът се издига по пътя към висшите светове на познанието, на определена степен той, забелязва, че взаимната връзка на силите, изграждащи неговата личност, приема по-друга форма от тази, която тя има в сетивно-физическия свят. В този свят Азът осигурява единно взаимодействие на душевните сили и преди всичко на мисли, чувства и воля. При обикновените ситуации от човешкия живот, тези душевни сили се намират в определени отношения. Виждаме например един предмет. Душата го харесва или не. Това означава, че по силата на известна необходимост, към представата за предмета, се прибавя и чувството на удоволствие или неудоволствие. Ние или пожелаваме предмета, или получаваме импулса да го изменим в една или друга посока. С други думи: към дадената представа и даденото чувство, се присъединяват желанието и волята.

Този процес се осъществява благодарение на обстоятелството, че Азът обединява представите (мисленето), чувствата и волята в едно цяло и по този начин внася ред в силите на личността. Ако Азът прояви безсилие в обединяващата си функция и например желанието поеме в посока, различна от тази на чувството и представата, тогава посоченият необходим и здрав ред би бил нарушен. Един човек би изпаднал в абнормно душевно състояние, ако на истина намира, че това или онова е правилно, но се стреми към нещо, за което е убеден, че е погрешно. Същото би се получило, ако някой се стреми не към това, което му харесва, а към това, което не одобрява. Но ето че сега, по пътя към висшето познание, човек забелязва как в действителност мислене, чувства и воля се разделят и всяко от тях получава известна самостоятелност, така че например дадена мисъл не поражда вече чрез самата себе си съответното чувство и волев акт. Нещата стоят така, че в мислите си човек може да възприема нещо съвсем правилно, но за да стигне въобще до определено чувство или до определено решение на волята, той се нуждае от самостоятелен подтик, произлизащ от самия него.

В хода на свръхсетивното съзерцание, мислене, чувства и воля престават да бъдат три сили, които се излъчват от общия Азов център на личността; те се превръщат в нещо като самостоятелни същества, превръщат се, така да се каже, в три личности. Ето защо човек трябва особено да укрепя своя собствен Аз, защото сега той внася не просто ред в три сили, а направлява и ръководи три отделни същества. Но това разделяне е добре да съществува само по време на свръхсетивното наблюдение. И тук отново става ясно, колко важно е наред с упражненията за висшето обучение, да се практикуват и тези, които придават сила и твърдост на разсъдъчната способност, чувствата и волята. Защото, ако внесем тези качества във висшия свят, скоро ще видим, че Азът се оказва слаб и не може да

координира мисленето, чувствата и волята. Ако тази слабост остане непреодоляна, душата би се оказала като разкъсана в различни посоки от три определени личности и нейната вътрешна цялост би престанала да съществува. Ако обаче развитието на ученика протича правилно, описаната метаморфоза на душевните сили означава истински напредък; Азът остава господар над трите отделни същества, които изграждат неговата душа.

В по-нататъшния ход на развитието този процес напредва още повече. След като мисленето е извоювало определена самостоятелност, то активира появата на една четвърта душевно-духовна същност; можем да я определим като едно непосредствено вливане на определени течения в човека, които са подобни на мислите. Сега целият свят прилича на мисловна сграда, която се изправя пред човека, както растенията и животните във физическия свят. По същия начин; чувствата и волята - след като също са станали самостоятелни - активират две други душевни сили, които също се проявяват в нея като самостоятелни същества. Към всички тях, се присъединява и една седма сила, която е подобна на собствения Аз.

Цялото това изживяване се свързва и с едно друго. Преди влизането в свръхсетивния свят, човек познаваше мислите, чувствата и волята само като вътрешни душевни изживявания. След попадането си в свръхсетивния свят, той възприема неща, които се проявяват не по сетивно-физически, а по душевно-духовен път. Зад възприеманите от него качества на новия свят, сега стоят душевно-духовни Същества. И те му се явяват под формата на един външен свят, както в сетивно-физическата област пред неговите сетива застават минералите, растенията и животните. Само че окултният ученик прави съществена разлика между физическия и откриващия се пред него душевно-духовен свят.

Едно растение например в областта на сетивния свят, остава такова, каквото е, независимо какво чувства или мисли човешката душа за него. С образите от душевно-духовния свят, това съвсем не е така. Те непрекъснато се променят според това, което човек мисли или чувства. По този начин човек им придава известен отпечатък, който зависи от неговата собствена личност.

Да си представим, че в имажинативния свят пред човека застава някакъв образ. Ако човек се отнесе равнодушно към него, образът приема определена форма. Обаче в мига, когато той усети удоволствие или неудоволствие, образът променя своя облик. Първоначално образите изразяват не само нещо, което съществува независимо и вън от човека, а и това, което е самият човек. Те са изцяло проникнати от качествата на човешката личност. И тези качества се спускат като едно було пред Същест-

вата. Дори и човек да е изправен пред едно действително Същество, той вижда не него, а своето собствено създание. Така той може да има пред себе си нещо истинно, и все пак да вижда, нещо измамно. И това е така не само по отношение на нещата, които човек забелязва в самия себе си; неговите собствени качества също оказват въздействие върху света. Например човек може да има някои скрити склонности, които макар и поради ред особености в характера и възпитанието да остават не проявени в живота, оказват определено въздействие върху духовно-душевния свят. Независимо дали човек е наясно или не със своята същност, тя налага едни или други нюанси върху духовно-душевния свят.

За да напредва още по-нататък в своето развитие, необходимо е човек да се научи да различава себе си от външния духовен свят. Налага се той да отстранява своите собствени въздействия върху обкръжаващия го душевно-духовен свят. А това не може се осъществи по друг начин, освен като вникне в това, което сам внася в новооткрития свят. Следователно, първо човек трябва да постигне истинско и всепроникващо себепознание и едва тогава ще може да възприема точно обкръжаващия го духовно-душевен свят. Определени факти от човешкото развитие допринасят за това, че подобно себепознание се явява при навлизането във висшите светове като нещо естествено и необходимо. Човекът развива своя Аз и своето себесъзнание в обикновения сетивно-физически свят. Азът действа като притегателен център за всичко, което принадлежи към човека. Всички негови наклонности, симпатии, антипатии, страсти, мнения и т. н. се групират около Аза. В същото време Азът е и притегателният център за това, което наричаме човешка Карма. Ако бихме погледнали директно в този Аз, бихме забелязали, че определен вид съдби трябва да се изпълнят още сега или в следващите прераждания, в зависимост от това как е живял съответният човек в миналите прераждания и какви качества е изградил във всяко от тях. И сега, когато човешката душа се издига в душевно-духовния свят, първият образ, който трябва да застане пред нея, е имен но образът на Аза и всичко свързано с него. Според един окултен закон, първото впечатление от духовния свят е тъкмо този двойник на човека. Лесно можем да разберем закона, стоящ в основата на споменатия факт, ако размислим върху следното. В сетивно-физическия живот човек възприема себе си само доколкото има съответните вътрешни опитности в своите мисли, чувства и воля. Тези възприятия обаче са вътрешни; те не застават пред човека, както застават минералите, растенията и животните. Благодарение на вътрешните изживявания, човек опознава само част от себе си. Той има в себе си нещо, което му пречи да стигне до едно дълбоко и проникващо познание. Това е импулс, който веднага щом човек поиска и трябва да утвърди едно свое качество –

без да се поддава на никаква илюзия спрямо себе си - го кара да преработва това качество все отново и отново.

Ако не притежава този импулс, ако просто отклонява вниманието си от своята собствена личност и остава такъв, какъвто е, той естествено, се лишава и от възможностите за себепознание. Ако обаче човек е устремен към себе си и безпощадно, и честно преценява едно или друго свое качество, той или ще го подобри в хода на своя живот, или няма. В последния случай в душата му ще се промъкне едно чувство, което трябва да определим като чувство на срам. Здравата човешка природа практически действа по този начин: чрез себе познанието тя изпитва различни видове срам. Дори в ежедневието, това чувство има точно определено въздействие. Здравомислещият човек ще се погрижи: аз не трябва да проявявам чрез видими действия това, което причинява у мен срам. Следователно срамът е една сила, която ни кара да капсулираме нещо в себе си и да не му позволяваме да се прояви навън. Ако размислим върху това, ще се убедим, че духовното изследване обръща специално внимание, както на споменатото душевно изживяване, което е много сродно с чувството на срам, така и на неговите последствия. То открива, че в скритите дълбини на душата съществува един вид скрит срам, за който човек няма съзнание в сетивния свят. Но това скрито чувство има същите последици, както явния срам в обикновения живот: то пречи и не позволява на съкровения човешка същност да се яви пред човека в един възприемем образ. Ако това чувство не би съществувало, човек би виждал пред себе си това, което е той в действителност; той би изживявал своите представи, чувства и воля не само вътрешно, но би ги възприемал и външно, както възприема минералите, растенията и животните. Така това чувство скрива човека от самия него, от неговия истински облик. Наред с това обаче, той скрива и целия духовно-душевен свят. Защото докато на човек му убягва неговата собствена вътрешна същност, той не може да възприема и това, спрямо което би искал да развие познавателните инструменти, гарантиращи му напредък в душевно-духовния свят; в случая той не може да преобрази своята вътрешна същност така, че тя да раз полага с духовните възприемателни органи.

Но в хода на правилното обучение, човек полага усилия за изграждането на тези възприемателни органи, като първо впечатление пред него се явява това, което е самият той. Човек застава пред своя двойник. И това себе възприятие не може да се отдели от възприятието на останалия духовно-душевен свят. При обикновения живот в сетивно-физическия свят посоченото чувство непрекъснато затваря достъпа на човека към духовно-душевия свят. Поиска ли човек да направи дори само една крачка в този свят, веднага се надига - но без да стига до съзнанието - чувството

на срам и закрива всяка пролука към духовно-душевния свят. Описаните упражнения обаче откриват достъпа към духовния свят. Но нещата стоят така, че това скрито чувство на срам действа като голям благодетел на човека. Защото с онези чувства, разум и воля, които развива без духовно-научното обучение, за човека е невъзможно да понесе без сътресения гледката на своето собствено същество в неговата истинска форма. Пред подобна гледна той би изгубил всяка следа от самочувствие, самоувереност и себесъзнание. За да не стане това, са предвидени и всички онези мерки, които следва да бъдат изпълнени наред с упражненията. Те се състоят в укрепване на разсъдъчната способност, чувствата и характера. Благодарение на редовното си обучение, човек се запознава по естествен начин с достатъчно много подробности от Духовната Наука, а освен това намира и достатъчно средства за себепознание и себенаблюдение, за да посрещне уверен и смел, своя двойник. Сега за ученика положението е такова, че практически той вижда под друга форма и само като образ на имажинативния свят това, което вече е опознал във физическия свят. Ако човек още във физическия свят обхване със своя разум закона на Кармата, той няма да изтръпне от ужас, когато съзре очертанията на бъдещата си съдба в образа на своя двойник. Ако сериозно проучи развитието на света и на човечеството и знае как в определен момент от това развитие, силите на Луцифер са проникнали в човешката душа, човек ще понесе сравнително леко откритието, че тези луциферични Същества с техните всевъзможни действия се съдържат в образа на неговото собствено същество.

Сега става пределно ясно, колко важно е човек да не бърза с желанието да проникне в духовния свят, преди да е разбрал определени духовни истини чрез разсъдъчната си способност, изградена и култивирана в условията на физическия свят. Преди да пожелае самостоятелно проникване в свръхсетивните светове, окултният ученик - в хода на своето правилно развитие - трябва да осмисли с обикновения си здрав разум изложението в първите четири глави на тази книга.

При обучение, в което не се обръща внимание на сигурната и здрава разсъдъчна способност, на хармонията в чувствата и волята, може да се случи така, че свръхсетивният свят да се открие на ученика преди той да е постигнал необходимите вътрешни качества. В такъв случай срещата с неговия двойник би го угнетила и довела до грешки. Ако обаче срещата с двойника бъде избегната - а това също е възможно - и все пак човек прекрачи в духовния свят, той не би бил в състояние да го познае в неговия истински вид. Защото за него би било просто невъзможно да разграничава това, което вижда в нещата, от това, което са те в действителност. Разграничаването е възможно само тогава, когато човек възприеме

собственото си същество като един образ сам по себе си и по този начин отнема от обкръжаващата го среда всичко, което е внесъл там чрез своите качества.

В обикновения живот двойникът действа по такъв начин в сетивно-физическия свят, че с приближаването на човека до душевно-духовния свят той изведнъж става невидим чрез описаното чувство на срам. Но с това се закрива и целият духовен свят. Той се изправя пред този свят като „Пазач“, за да го брани от влизането на онези, които още не са подготвени за това. Ето защо той може да бъде наречен „Пазачът, изправен пред прага на душечно-духовния свят“. Освен при описаното влизане в свръхсетивния свят, човек среща този „Пазач на прага“ и при физическата смърт. В хода на душевно-духовното развитие между смъртта и едно ново раждане, „Пазачът“ се разкрива все повече и повече. И тогава срещата им не може да угнекти човека, защото той вече познава и други светове, а не само тези, които предлага животът между раждането и смъртта.

Ако човек би пристъпил в духовно-душевния свят, без да е срещнал „Пазача на прага“, той би изпаднал в цяла верига от заблуждения и грешки. Защото никога не би могъл да различи това, което сам внася в този свят, от това, което действително принадлежи на свръхсетивния свят. Разбира се, правилното обучение въвежда ученика в областта на истината, а не в тази на илюзиите. Подобно обучение, рано или късно, по необходимост ще предизвика тази среща. Защото тя е една от неизбежните предпазни мерки срещу възможността от заблуди и фантастичност в акта на свръхсетивното наблюдение.

Крайно наложително е, всеки окултен ученик грижливо да работи над себе си, за да не се превърне в обикновен фантаст, в човек, който лесно изпада в грешки и заблуждения (внушения, самовнушения). Ако обаче упътванията за духовното обучение се изпълняват точно, това същевременно премахва и източниците на тези измами и заблуждения. Разбира се, тук не бихме могли да се спрем на многобройните подробности, които имат значение за предотвратяването на тези неща. Можем само да загатнем за какво става дума. Измамите, за които говорим тук, произхождат от два източника. Те възникват отчасти поради това, че човек оцветява действителността чрез своята собствена същност. В обикновения живот на сетивно-физическия свят, този източник на измама представлява сравнително малка опасност; защото тук външният свят винаги рязко ще наложи своите собствени форми, независимо от стремежа на наблюдателя да го оцвети според своите желания и интереси. Обаче щом човек навлезе в имажинативния свят, образите на този свят се променят чрез такива желания и интереси, така че човек застава пред един вид

действителност, която сам е създал или поне е съучаствувал в нейното създаване. Благодарение на това, че чрез срещата с „Пазача на прага“ окултният ученик опознава всичко, което носи в себе си, следователно и всичко, което той внася в душевно-духовния свят, този източник на измама е премахнат. А подготовката, която си налага окултният ученик преди да пристъпи в душевно-духовния свят, създава у него навика да заличава себе си още при наблюдението на сетивно-физическия свят и да оставя нещата и процесите да му говорят направо чрез тяхната вътрешна същност. Ако човек е достатъчно усърден в тази подготовка, той може спокойно да очаква срещата с „Пазача на прага“. Чрез нея той окончателно ще провери, дали наистина е в състояние да заличава своето собствено същество и тогава, когато се изправя пред душевно-духовния свят.

Освен този източник на заблуждения и измами, съществува и друг. Той се проявява, когато тълкуваме неправилно полученото вече впечатление. Един прост пример за такова заблуждение в сетивно-физическия свят е този, кога то се возим във влак и ни се струва, че дърветата се движат в обратна посока, докато всъщност се движи влакът.

Въпреки че има много случаи, при които подобни измами в сетивно-физическия свят се коригират доста по-трудно от посочения случай, ясно е, че в този свят човек намира все пак достатъчно средства, за да ги отстранява, след като апелира към доводите на здравия разум. Но в свръхсетивните области нещата стоят по друг начин. В сетивния свят човешките заблуждения не променят фактите; ето защо всяко безпристрастно наблюдение може да разграничи заблуждението от обективния факт. В свръхсетивния свят това не е така. Ако наблюдаваме даден свръхсетивен процес и пристъпим към него с едно неправилно съждение, ние внасяме това съждение в свръхсетивния процес и то така се вплита в него, че е трудно да ги разграничим. В този случай грешката не е в човека; грешката е превърната в съставна част на самия външен факт. Ето защо тя не може да бъде коригирана чрез безпристрастна оценка на този външен факт. С това посочваме един богат източник на заблуждения и фантастика за онзи, който пристъпва в свръхсетивния свят без правилна подготовка.

След като ученикът се научи да премахва онези измами и заблуждения, които възникват чрез оцветяването на свръхсетивните явления от собственото същество на човека, той трябва да овладее и другата дарба: да неутрализира и втория източник на заблуждения. Той може да изключи това, което идва от самия него, едва след като познае образа на своя двойник; и той ще може да осъществи намерението си спрямо този втори източник на заблуждения, ако се научи да познава чрез самото естество

на даден факт от свръхсетивния свят, дали той е действителен или не. Ако измамните образи биха изглеждали както действителните факти, разграничаването им би било невъзможно. Обаче не е така. Измамите в свръхсетивните светове сами по себе си имат признаци, които ги разграничават от действителните факти. И сега работата опира до това, ученикът да е наясно, по кои признаци може да познае действителните факти. Лесно понятно е, когато незапознатият с духовното обучение човек пита: Възможно ли е изобщо да се предпазим от заблуждения, след като източниците им са толкова многобройни? Сигурен ли е изобщо окултният ученик, че въображаемите му висши познания не почиват на измами и заблуждения (внушение, самовнушение)? Подобни въпроси явно не отчитат обстоятелството, че при всяко истинско духовно обучение, благодарение на самия начин, по който протича то, източниците на заблуждения са отстранени. Преди всичко, в хода на своята подготовка истинският окултен ученик ще постигне достатъчно много познания върху всичко, което води до измами и самозаблуждения, така че ще е в състояние да се предпазва от тях. В това отношение той наистина има, както никой друг, изключителната възможност за трезво преценяване на своя живот. Неговите опитности го отдалечават от всякакви неясни предчувствия, внушения и т. н. Обучението го прави възможно най-предпазлив. Към това се прибавя и обстоятелството, че всяко истинско духовно обучение води първоначално до такива понятия за великите мирови събития, които изискват напрежение на разсъдъчната способност, така че тя се изостря и шлифова до непознати по-рано размери. Само този, който отхвърля възможността да напредва в такива далечни области и предпочита да се уповава на близкостоящите „откровения“, би могъл да се раз мине с изострянето и шлифоването на здравата си разсъдъчна способност; а сигурност в разграничаването между измама и действителност, би могла да даде единствено тя. Но това не е най-важното. Най-важното се крие в самите упражнения, които се прилагат при истинското духовно обучение. Те трябва да бъдат практикувани по такъв начин, че по време на вътрешното вглъбяване, съзнанието на ученика да обгръща с поглед всичко, което става в душата. При изграждането на Имагинацията първо се спираме на определен символ. Той все още е проникнат от представи, свързани с външните впечатления. Но човекът не е сам при формирането на символното съдържание; той не го формира сам. Следователно, може да се поддаде на измама относно това, как се ражда символът; той може да изтълкува неговия произход съвсем неправилно. Обаче когато се издига до упражненията за Инспирация, окултният ученик отдалечава това съдържание от своето съзнание. Там той се вглъбява все още само в собствената си душевна дейност, която е изг-

радила символа. Но грешки все пак са възможни. Човек формира своята душевна дейност чрез фактори като възпитание, образование и т. н. Той не може да знае всичко за нейния произход. Ето че ученикът отстранява от съзнанието и тази своя душевна дейност. Ако сега остава нещо, то не съдържа в себе си нищо, което да не може да бъде обхванато с поглед. В него не може да се прибави нищо, което - относно цялото си съдържание - може да избегне едно внимателно обсъждане. Следователно, в своята Интуиция ученикът притежава нещо, което му показва как е изградена цялата действителност на духовно-душевния свят. И ако приложи познатите критерии от духовно-душевната действителност върху всичко, което застава пред неговото наблюдение, той ще може да различава илюзията от действителността. И може да е сигурен, че прилагайки този закон, ще бъде предпазен от измама в свръхсетивния свят, също както в сетивно-физическия свят не може да смеси едно въображаемо парче нагорещено желязо с истинско горещо желязо, което действително изгаря. Естествено, човек ще се отнася по този начин само към онези познания, на които гледа като на свои собствени изживявания в свръхсетивния свят, но не и към онези, които получава като сведения от други хора и в които вниква със своя физически мозък и със здравия си усет за истината. Ученикът ще се постарее да тегли точна разграничителна линия между това, което научава по единия и по другия начин. От една страна той с готовност ще се вслуша в едни или други сведения за висшите светове и ще се стреми да ги обяснява със своя разум. Но когато става дума за яйчна опитност, за лично наблюдение, той вече ще е проверил дали то притежава онези признаци, с които той е запознат при срещите си с непогрешимата Интуиция.

След като ученикът е оставил зад себе си срещата с „Пазача на прага“, в неговото издигане към свръхсетивните светове му предстоят и други изживявания. Най-напред той ще забележи, че има вътрешно родство между „Пазача на прага“ и онази душевна сила, която по-горе описахме като седма по ред и която оприличихме с едно самостоятелно същество. Да, в известно отношение тази седма същност е не друго, а самият двойник, самият „Пазач на прага“. Пред ученика тя поставя една особена задача. Той трябва да насочва и ръководи чрез новороденото „Себе“ това, което се намира в неговото „обикновено себе“ и което му се явява като образ. Започва един вид борба срещу двойника. Той постоянно ще се стреми към надмощие. Обаче и силите на човека укрепват тъкмо в това, че се поставя в правилно отношение към двойника и че не му позволява действия извън контрола на новородения „Аз“.

Естествено себепознанието в по-висшия свят се различава от това в условията на сетивно-физическия свят. Докато в последния случай то ид-

ва само като вътрешно изживяване, новороденото Себе веднага израства като едно външно душевно изживяване. Новороденото Себе се изправя пред човека като друго Същество. Но той не може да го възприеме напълно. Защото на каквато и степен да се е изкачил човек по пътя към свръхсетивните светове, винаги съществуват по-висши степени. Овладейки ги, човек ще възприема все по-голяма част от своето „висше Себе". Следователно, при една или друга степен, то се открива на ученика само отчасти. Обаче когато в самото начало човек съзρε дори и част от своето „висше Себе", той изпада в огромното изкушение да го разглежда в зависимост от критериите, които е изработил в сетивно-физическия свят. Впрочем това изкушение е не що добро и дори трябва да се появи, ако се стремим към правилно развитие. Ние трябва да преценяваме това, което идва като наш двойник, като „Пазачът на прага" и да го поставяме пред „висшето Себе", за да сме наясно върху разстоянието между това, което сме и това, което сме длъжни да станем. Но в хода на тази преценка, „Пазачът на прага" започва да приема една съвършено друга форма. Сега той приема облика на всички възможни пречки, които се надигат срещу развитието на „висшето Себе". Ние разбираме какъв товар влачим с нашето обикновено Себе. И ако подготовката не е направила човек достатъчно силен, за да каже: „Аз няма да спра тук, а непременно ще доведе моето развитие до още по-съвършени степени от „висшето Себе", той ще се парализира и ужаси от това, което му предстои. Ето как той е потопен в душевно-духовния свят, но се отказва да работи по-нататък върху себе си. Той става пленник на формата, която чрез „Пазача на прага" е изправена пред душата му. Важното при това изживяване е, че човек няма усещането да е пленник. Напротив, той смята, че изживява нещо съвсем друго, формата, която „Пазачът на прага" предизвиква, може да породи в душата на наблюдателя впечатлението, че в образите - на тази степен от развитието - той обхваща всички възможни светове, че е стигнал върха на познанието и няма нужда от никакви други стремежи. Вместо пленник, той ще се чувства като без мерно богат притежател на всички мирови тайни. Обстоятелството, че може да се породи едно изживяване, диаметрално противоположно на истинското състояние на нещата, не ще учуди онзи, който се замисли, че в момента, когато то настъпва, човек стои вече в душевно-духовния свят, а особеност на този свят е, че събитията в него могат да изглеждат напълно обратно. Върху тези факти вече се спряхме при разглеждането на живота след смъртта. Формата, която ученикът възприема при тази степен от своето развитие, му показва и нещо различно от първоначалната форма, в която се беше появил „Пазачът на прага". В този двойник можеха да се доловят всички онези качества, които обикновеното човешко „Себе" има вследствие

влиянието на Луцифер. Обаче в хода на човешкото развитие, чрез влиянието на Луцифер, в човешката душа прониква и една друга сила. Това е силата, която в предишните глави на тази книга определихме като сила на Ариман. Това е силата, която в сетивно-физическото битие пречи на човека да възприема духовно-душевните Същества, намиращи се зад повърхността на сетивния свят. В какво се превръща човешката душа под влиянието на тази сила, това загатва по образен начин формата, която се явява при посоченото изживяване.

Ако човек пристъпи към това изживяване достатъчно подготвен, той ще стигне и до неговото правилно тълкуване; и тогава веднага ще се появи един друг образ, а именно онзи, който за разлика от описания, „Малкия пазач“, можем да наречем „Големият пазач на прага“. Той дава на ученика да разбере, че не трябва да спира на тази степен, а енергично да работи по-нататък. Той поражда и съзнанието, че когато работата напредва както трябва, завладеният свят става една истина, а не се превръща в илюзия.

Ако обаче поради неправилно духовно обучение, някой би пристъпил неподготвен към това изживяване, когато стигне до „Големия Пазач на прага“, душата му би се изпълнила с нещо, което можем да сравним само с „чувството на неизмерима уплаха“, с „безграничен страх“.

Както срещата с „Малкия Пазач на прага“ дава на ученика възможността да се изпита, дали е защитен от онези измами, които могат да се породят чрез намесата на собствената му същност в свръхсетивния свят, така и с помощта на изживяванията, които накрая го довеждат до „Големия Пазач на прага“, той може да провери дали е надраснал измамите, произтичащи от споменатия втори източник. Ако може да се противопостави на онази могъща илюзия, която му внушава, че постигнатият образен свят е едно богато притежание, докато всъщност той е само негов пленник, ученикът е в значителна степен предпазен от това да смесва илюзия и действителност в следващи те етапи от твоето развитие.

До определено равнище, за всеки отделен човек „Пазачът на прага“ ще приеме индивидуална форма. Срещата с него отговаря тъкмо на онова изживяване, чрез което личният характер на свръхсетивното наблюдение е вече превъзмогнат и на ученика се предоставя възможността да навлезе в сферата на такива опитности, които са напълно свободни от личния елемент и следователно, валидни за всяко човешко същество.

* * * * *

След като вече е минал през описаните изживявания, ученикът е способен да различава в душевно-духовния свят това, което е самият той от това, което е извън него. И тогава ще проумее колко необходимо е раз-

бирането на описаните в тази книга мирови процеси, за да вникне истински в самия човек и неговия живот. Ние можем да разберем физическото тяло само тогава, когато знаем как е протекло неговото изграждане през Сатурновото, Слънчевото, Лунното и Земното развитие. Разбираме етерното тяло само тогава, когато проследяваме формирането му през Слънчевото, Лунното и Земното развитие и т.н. Разбираме и процесите, които се разиграват в днешната Земя едва когато ги проследим в хода на тяхното възникване и развитие. Благодарение на духовното обучение, ученикът добива познание за съотношенията между всичко, което е скрито в човека, и съответните факти и Същества, намиращи се вън от него. Защото несъмнено е: всяка съставна част на човека е в определена връзка с целия останал свят. Тук можахме да предложим само едно кратко въведение в тази тема. Нека да си припомним, че например по време на Сатурновото развитие съществуват само първите заложи на човешкото физическо тяло. Неговите органи: сърце, бели дробове, мозък се развиват от тези заложи едва по-късно в хода на Слънчевото, Лунно и Земно развитие. Подобно е положението и със съставните части на етерното тяло, Сетивната Душа и т. н. Човекът е изграден от целия заобикалящ го свят; на всяка подробност, която се намира в него, отговаря определен процес, определено Същество от външния свят. В съответната степен от развитието си, ученикът стига до точното познание на връзките между своето същество и външния свят. Тази познавателна степен практически е едно проникване в съответствията между „малкия свят“, Микрокосмоса, т. е. самия човек от една страна, и „големия свят“, Макрокосмоса, от друга. След като е израснал до това познание, ученикът може да има съвсем нова опитност. Той започва да се чувства като вплетен в цялото мироздание, при това без да губи своята пълна самостоятелност. Това усещане е като едно ликуващо нахлуване в целия свят, като пълно единение с него, но без засягане на самоличността. Можем да определим тази познавателна степен като „Единение с Макрокосмоса“. Не трябва да си представяме това единение като прекъсване на индивидуалното съзнание, като разливане във Всемира. Подобна преценка би била израз на мнение, произтичащо от недостатъчно обучена разсъдъчна способност. Отделните степени на висшето познание, в смисъла на описания тук процес на Посвещение, могат да бъдат назовани в следния ред:

1. Изучаване на Духовната Наука, при което човек първоначално си служи с онази разсъдъчна способност, която е постигнал във физическия сетивен свят.
2. Добиване на Имагинативно познание.
3. Разчитане на скритата писменост (отговаря на Инспирацията).

4. Вживяване в духовното обкръжение (отговаря на Интуицията).
5. Познание върху отношенията между Микрокосмоса и Макрокосмоса.
6. Единение с Макрокосмоса.
7. Цялостно изживяване на миналите опитности като основно настроение на душата.

Не трябва да си мислим, че тези степени настъпват строго последователно. В много случаи обучението може да протече така, че според индивидуалността на окултния ученик една предходна степен да бъде измината само отчасти и той да започне упражнения, отговарящи на следващата степен. И все пак за предпочитане е първо да се постигнат Имагинации, и то по сигурен начин, а в същото време да се запознае с упражнения, водещи до Инспирация, Интуиция или до познанието върху отношенията между Микрокосмоса и Макрокосмоса.

* * * * *

След като ученикът си е създал едно изживяване за Интуицията, той не само различава образите на душевно-духовния свят, не само вижда техните връзки в „скритата писменост“: той стига до познанието за самите Същества, чрез чиито задружни действия е възникнал светът, комуто принадлежи човекът. Така той се научава да познава себе си в онази форма, която приема като духовно същество в душевно-духовния свят. Той се добира до възприятието на своя по-висш Аз и вече знае как трябва да работи по-нататък, за да овладее своя двойник - „Пазачът на прага“. Но ученикът е преживял вече и срещата с „Големия Пазач на прага“, чието непрекъснато подканваше го кара да работи по-нататък. И сега „Големият Пазач на прага“ се превръща в негов образец, към който ученикът трябва да се стреми. След като в ученика се пробуди това усещане, той вече може да се досети, кой всъщност стои пред него като „Големият Пазач на прага“. Точно сега във възприятието на ученика, този Пазач се превръща в образа на Христос, за чието Същество и намеса в Земното развитие вече говорихме в предходните глави. Ето как ученикът стига до посвещението в самата тайна, свързана с името на Христос. Сега Христос му се явява като „великия човешки образец на Земята“.

След като ученикът по този начин чрез Интуицията е познал Христос в духовния свят, му става ясно и това, което се разигра исторически на Земята през четвъртия следатлантски период на нашата планета, а именно в гръко-римската епоха. Ученикът се добира до лично изживяно познание относно това, как в хода на тази епоха висшето Слънчево Същество, Христовото Същество се е намесило в Земното развитие и както продължава да действа там. Следователно чрез Интуицията ученикът стига до смисъла и значението на Земното развитие.

Описаният тук път към познание на свръхсетивните светове е от такова естество, че по него може да тръгне всеки, независимо от мястото, което заема в съвременните условия на живота. Когато става дума за подобен път, трябва да се замислим, че през всички епохи на Земята, целта на познанието е една и съща, но изходните точки на човека през всяка от тях са различни. Ако днес човек иска да поеме по пътя към свръхсетивните области, той не може да стори това, например от изходната точка на древно-египетския Посветен. Ето защо упражненията на окултните ученици в древен Египет не могат да бъдат препоръчани на съвременния човек. От онова време насам човешките души са минали през различни прераждания и това напредване от едно прераждане в друго има дълбок смисъл и значение. Душевните способности и качества не са едни и същи в различните прераждания. Дори повърхностният поглед върху историята на човечеството установява, че от 12-ти, 13-ти век след Христос, условията на живот са коренно различни, че сравнени с миналото мненията, чувствата и способностите на хората са други. Описаният тук път към висшето познание е подходящ за душите, които са въплътени в съвременна та епоха. Той поставя изходната точка на духовното развитие сред обичайните условия на живот, при които е поставен днешният човек.

Духовното развитие тласка цялото човечество от една епоха в друга, при което пътят към висшето познание непрекъснато приема различни форми, също както и външният живот постоянно променя своя видим облик. Но през всяка епоха трябва да цари все по-пълна хармония между външния живот и Посвещението.

НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ В РАЗВИТИЕТО НА СВЕТА И НА ЧОВЕЧЕСТВОТО

В смисъла на Духовната Наука, невъзможно е да вникнем в настоящето и бъдещето на човешкото и мирово развитие, без да сме разбрали миналите епохи на това развитие. Защото това, което се открива пред възприятията на духовния изследовател, когато наблюдава скритите факти на миналото, съдържа в същото време и всичко, което той може да узнае за настоящето и бъдещето. В тази книга обсъдихме Сатурновото, Слънчево, Лунно и Земно развитие. В духовнонаучен смисъл е изключено да разберем Земното развитие, без да наблюдаваме фактите, свързани с неговите предишни епохи. Защото, в известно отношение, това което земният свят предлага на днешния човек, съдържа и фактите, свързани с Лунното, Слънчево и Сатурново развитие. Но процесите и Съществата, участвували в Лунното развитие, са претърпели едно по-нататъшно развитие. Те са се превърнали във всичко онова, което днес принадлежи на

Земята. Обаче сетивно-физическото съзнание далеч не възприема всички подробности от тази еволюция. Част от процесите на Старата Луна се открива едва при определена степен от свръхсетивното съзнание. И когато е постигнат този вид познание, за него нашият земен свят се оказва свързан с един свръхсетивен свят. Той съдържа онази част от процесите на Старата Луна, които не са съгъстени до предела на сетивно-физическото възприятие. То впрочем ги съдържа в този вид, в който те съществуват днес, а не каквито са били по времето на Старата Луна. Обаче свръхсетивното съзнание може да се добере до определени образи от тогавашното състояние на нещата. И когато това свръхсетивно съзнание се задълбочи във възприятия, каквито има днес, оказва се, че то постепенно се разпада от само себе си на два образа.

Единият образ се доближава до формата, която Земята е имала по време на своето Лунно развитие. Другият образ се проявява по такъв начин, че човек се досеща: той съдържа една форма, която е все още в зародишно състояние и която ще се развие едва в бъдеще; едва тогава тя ще постигне своята реалност, както реална е и днешната Земя. При по-нататъшно наблюдение се установява, че в тази бъдеща форма непрекъснато се влива това, което в известен смисъл е последствие от събитията, ставащи на Земята. Ето защо в тази бъдеща форма ние имаме пред себе си това, в което ще се превърне занапред нашата Земя. Последиците и действията на Земното съществуване ние ще се съединят с това, което се разиграва в описания свят и така ще възникне ново небесно тяло; в него имен но ще се превърне Земята, както на времето Старата Луна се превърна в днешната Земя. Ще наречем това следващо планетарно възплъщение на Земята Бъдещ Юпитер.

Свръхсетивният поглед, отправен към това Юпитерово състояние, вижда неизбежното настъпване на определени събития, тъй като в свръхсетивната част на земния свят, произхождаща от Старата Луна, има определени процеси и Същества, които ще приемат съответни форми в зависимост от хода на нещата, ставащи на сетивно-физическата Земя. Ето защо в Юпитеровото състояние ще присъства нещо, което вече е предопределено от Лунното развитие; но ще има и нещо съвсем ново, което се влива в цялата еволюция именно чрез събитията, разиграващи се на Земята. Тази е причината, поради която свръхсетивното съзнание може да открие още днес част от събитията, които ще настъпят на Бъдещият Юпитер. Съществата и явленията, които могат да се наблюдават в това поле на съзнанието, нямат сетивно-образен характер; те не се проявяват дори и като най-фини, въздухообразни формации, чиито въздействия да напомнят с нещо на познатите ни сетивни впечатления. Те пораждат чисто духовни впечатления: звукови, светлини, топлинни. Тези впечатле-

ния нямат нищо общо с материалния свят. Те могат да бъдат обхванати само с помощта на свръхсетивното съзнание. И все пак може да се каже, че тези Същества имат „тяло“. В тяхната душевна същност то се проявява като един сбор от съгъстени спомени. При тях можем да различим сегашните изживявания от миналите. В последния случай у тях остава едно впечатление, близко до телесното; те изживяват спомените както земният човек изживява своето тяло. Но за една степен от свръхсетивното съзнание, която е по-висша от току що посочената необходима степен за Лунното и Юпитерово познание, стават достъпни и друг вид свръхсетивни процеси и Същества; те са еволюираните форми на това, което беше на лице още по времето на Старото Слънце, но днес се намират на толкова високи степени от съществуването, които са недосегаеми за едно съзнание, стигащо само до възприемането на лунните форми. Но в хода на вътрешното вглъбяване, образът на този свят също се разпада на две части. Едната води към познанието на Слънчевото състояние от миналото; другата част представлява една бъдеща форма на Земята, а именно онази, в която Земята ще се превърне, след като там се вляят действията на земните и юпитерови процеси. Това, което се наблюдава по този начин от бъдещия свят, може да се нарече в смисъла на Духовната Наука, състояние на Венера. А едно още по-напреднало свръхсетивно съзнание достига до един още по-отдалечен в бъдещето период от развитието, който ще определим като този на Бъдещия Вулкан; спрямо Сатурновото състояние Вулкан се намира в същото отношение, както Венера спрямо Старото Слънце, и както Юпитер спрямо Старата Луна. Ето защо, когато разглеждаме цялото минало, настояще и бъдеще на Земята, можем да говорим за Сатурново, Слънчево, Лунно, Земно, Венераино и Вулканово развитие.

Наред с тези всеобхватни отношения, които засягат планетарните превъплъщения на Земята, свръхсетивното съзнание прониква и до едно по-близко бъдеще. На всеки образ от миналото отговаря образ от бъдещето. Но когато говорим за подобни неща, трябва да изтъкнем един факт, чието съблюдаване е абсолютно необходимо. Когато искаме да узнаем подобни неща, трябва напълно да се освободим от предположението, че философската мисъл, която е привлечена само от сетивната действителност, може да стигне до някакви разкрития в тази област. Подобни неща никога не могат и не трябва да бъдат изследвани от философията. Ако някой би повярвал, че след като е узнал" от Духовната Наука как е изглеждала Старата Луна, ще може чрез философски размисъл да надникне и в Бъдещия Юпитер, като съпоставя земните и лунни отношения, той ще изпадне в огромна грешка. Тези отношения могат да бъдат изследвани само с помощта на свръхсетивното наблюдение. А след като резулта-

тите от това изследване бъдат оповестени, те вече могат да бъдат разбрани и без намесата на свръхсетивното съзнание.

Относно данните, засягащи бъдещето, духовният изследовател се намира в по-друго положение, отколкото в случая, когато става дума за данни, засягащи миналото. Засега човек не може да се изправя пред бъдещите събития с онази безпристрастност, с която гледа миналото. Това, което ще се случи в бъдещето, пробужда човешките чувства и воля; миналото се изживява по съвсем друг начин. Ако внимателно наблюдаваме живота, ще установим, че това твърдение е валидно дори за ежедневието. Този факт се засилва до неимоверна степен при скритите явления на живота и външно приема най-неочаквани форми; но това са неща, върху които може да се произнесе само човек, стигнал до свръхсетивното наблюдение. Поради тази причина познанието върху подобни неща е свързано и с точно определени граници.

Грандиозната космическа еволюция може да бъде последователно описана от Сатурн до Вулкан; по същия начин могат да бъдат представени и по-ограничени периоди, например този на Земяното развитие. След онази мощна катастрофа, която сложи край на древната Атлантида, в еволюцията на човечеството настъпиха описаните в тази книга древно-индийска, древно-персийска, египетско-халдейска, гръко-римска епохи. Петата епоха е тази, в която човечеството се намира днес. Тя започна постепенно от 12-тия, 13-тия, 14-тия век след Христос, но подготовката и датира още от 4-ти, 5-ти век. От 15-ти век Петата епоха се проявява съвсем ясно на историческата сцена. Предишната гръко-римска епоха води началото си приблизително от 8-ми век пр. Хр. В края на нейната първа третина стана Христовото събитие. В прехода от египетско-халдейската към гръко-римската епоха всички човешки способности се променяха. По време на египетско-халдейската епоха още не съществуваше това, което днес познаваме като логическо мислене, като разсъдъчно обхващане на света. Това, което днешният човек извлича като познание чрез своя разум, на времето го получаваше в съответстващата на онази епоха форма: направо и непосредствено чрез едно вътрешно, в известен смисъл свръхсетивно знание. Човекът възприемаше нещата; и докато възприемаше, в душата му възникваше понятието, образът, от който тя се нуждаеше. Но когато познавателната способност е от такова естество, възникват образи не само от сетивно-физическия свят, но от дълбините на душата се надига известно познание, свързано с несетивни факти и Същества. И това беше остатъкът от древното, сумрачно свръхсетивно съзнание, каквото в миналото притежаваше цялото човечество. През гръко-римската епоха подобни способности все повече и повече липсваха на тогавашните хора. Вместо тези способности, у човека се засили разсъдъчното мис-

лене. Хората все повече се отдалечаваха от непосредственото и съноподно възприемане на духовно-душевния свят, и бяха все повече принуждавани да си изграждат представа за този свят чрез своите разум и чувства. Това състояние продължи през цялата Четвърта следатлантска епоха. Не посредствената връзка с духовния свят съхраниха само онези, които запазиха като особен вид наследство именно древното ясновидство. Те обаче се оказаха последните издънки от старата епоха. Начинът на тяхното познание вече не подходеше на новото време.

Защото според законите на еволюцията, когато се появяват нови душевни способности, старите постепенно изгубват своето значение. Човешкият живот се приспособява тъкмо към тези нови способности. Старите способности не могат повече да служат на човека. Но имаше и такива хора, които наред с постигнатите душевни качества, започнаха напълно съзнателно да развиват и други, по-висши способности, чрез които за тях отново стана възможно да проникват в духовния свят. Но те трябваше да правят това по начин, различен от този на древните Посветени. Техните последователи не се съобразяваха с душевните способности, развити през Четвъртата следатлантска епоха. А точно тогава започна и онази съвременна форма на духовно обучение, която е описана в тази книга. Разбира се, тогава тя правеше своите първи стъпки; нейният разцвет можа да настъпи едва през Петата културна епоха, започвайки от 12-тия, 13-тия и особено от 15-тия век. Хората, които се стремяха да се издигнат в свръхсетивните светове по този начин, можеха - чрез собствена Имагинация, Инспирация, Интуиция - да узнаят нещо от по-висшите области на съществуването. Тези, които се задоволяваха със съвременните умствени и чувствени способности, можеха да узнаят нещо от съкровищата на древното ясновидство, единствено от устните или писмени предания, минаващи от едно поколение в друго.

Дори и за истинската същност на Христовото събитие, по-късните поколения можеха да научат нещо само от такива предания, освен в случаите, когато отделни личности сами проникваха в свръхсетивните светове. Впрочем имаше и такива Посветени, които все още притежаваха естествените възприемателни способности за свръхсетивния свят и които в своето развитие се издигаха до него, без да пробягват до новите умствени и чувствени способности. Чрез тях беше създаден един преход от старата форма на Посвещение към новата. Подобни личности имаше и през следващите епохи. И тъкмо това е същественото за Четвъртата следатлантска епоха, че поради затварянето на душата за непосредствено общуване с душевно-духовния свят, човек укрепна в своите умствени и чувствени способности. Душите, които тогава се възплъщаваха по такъв начин, че напредваха с огромен скок в изграждането на умствените и

чувствени способности, после внасяха резултатите от този напредък в следващите си прераждания през Петата епоха. Като един вид обезщетение за тази душевна изолираност, в света продължиха да действуват забележителните предания на прадревната мъдрост, включително и преданието за Христовото събитие, чиято сила, бликаща направо от тяхното съдържание, топлеше душите с едно макар и косвено - и крепящо се най-вече на вярата - знание за духовните светове. Но винаги съществуваха и хора, които наред с умствените и чувствени способности, се грижеха и за своите по-висши познавателни сили. Те имаха задачата да изследват по свръхсетивен начин явленията в духовния свят и преди всичко тайната на Христовото събитие. От тях в душите на другите хора се изливаше всичко, което те можеха да разберат за Христос.

Съобразно дълбокия смисъл на Земното развитие, първоначалното разпространение на християнството трябваше да стане точно в епохата, когато в преобладаваща част на човечеството вече липсваха свръхсетивните познавателни способности. Затова през онези времена силата на преданието беше толкова голяма. Необходима беше наистина огромна сила, за да се пробуди в хората вяра в свръхсетивния свят, особено у такива, които сами не можеха да прогледнат в него. Почти винаги имаше хора (както изключим кратък период от време през 13-ти век), които чрез Имагинация, Инспирация, Интуиция можеха да се издигнат до висшите светове. Тези хора са следхристиянските последователи на древните Посветени. Те имаха задачата отново да познаят чрез своите собствени способности онова, което беше достойние на древните Мистерии; но към него те трябваше да прибавят и познанието за същността на Христовото събитие.

Така при тези нови Посветени възникна едно познание, което обхващаше всичко, което беше предмет на древното Посвещение; обаче в центъра на това познание светеше висшето знание за тайната на Христовото събитие. По време на Четвъртата следатлантска епоха, когато хората бяха длъжни да укрепват своите разум и чувства, подобно познание не можеше да проникне дълбоко в живота на човечеството. Ето защо тогава то съществуваше като „скрито знание“. После настъпи новата или Пета следатлантска епоха. Нейната главна особеност се свежда до бурното развитие на разсъдъчната способност, до нейния могъщ разцвет в съвременната епоха, който ще продължи и занапред. Тази епоха се разви постепенно, започвайки от 12-ти, 13-ти век, за да прогресира все по-бързо от 16-ти век до днес. Влиянията в Петата следатлантска епоха стимулираха главно разсъдъчната способност, докато митологиите, преданията и знанието основаващо се на вяра, престанаха да имат власт над човека. Но затова пък в тази епоха възникна нещо, което можем да определим

като едно все по-мощно нахлуване на познанията, бликащи от съвременното свръхсетивно съзнание, в човешките души. Макар и в началото съвсем незабележимо, „скритото знание“ се влива в представите и мисленето на хората от Петата следатлантска епоха. Напълно понятно е, че и до днес разсъдъчната способност се отнася отрицателно към този вид знание. Но това, което трябва да стане, ще стане независимо от каквото и да е временно отрицание.

„Скритото знание“, което обхваща и все, повече ще обхваща човечеството, може да бъде наречено според един чуден символ, познание за „Граал“. Ако човек се потопи в по-дълбокото значение на този символ, така както е отразен в преданията и легендите, ще открие, че той онагледява по един неповторим начин това, което по-горе определих ме като новото Посвещение, центрирано около Христовата тайна. Поради това съвременните Посветени могат да бъдат наречени също и „Посветените на Граал“. Пътят към свръхсетивните светове, чиито първи стъпала бяха описани в тази книга, води към „Науката за Граал“. А тя има тази особеност, че нейните факти могат да бъдат изследвани само тогава, когато са овладени необходимите средства, описани в настоящата книга. Но след като са вече изследвани, те могат да бъдат разбрани именно чрез развитите в хода на Петата следатлантска епоха душевни сили. Да, днес живеем в една епоха, когато свръхсетивните познания трябва да бъдат приемани в обикновеното съзнание на хората много по-интензивно, отколкото преди. И съдържанието на тази книга би искало да помогне точно от тази гледна точка. Колкото по-дълбоко приеме човечеството познанията на Граал, толкова по-силен ще се окаже импулсът, вложен в нашата планета чрез Христовото събитие. Към външната страна на християнството, все повече ще се прибавя и вътрешната. Познанията за висшите светове, които са свързани с Христовата Тайна и до които човек ще достига чрез Имагинация, Инспирация и Интуиция, ще проникват все по-мощно в мисловния, чувствен и волев живот на човека. „Скритото знание за Граал“ ще стане явно и ще се намесва все по-активно в човешките действия като една вътрешна сила.

И така, през Петата епоха познанията за свръхсетивните светове ще започнат да се вливат в човешкото съзнание. А с настъпването на Шестата епоха, човечеството отново ще постигне - но на една по-висша степен - това, което притежаваше в миналото като смътно или сумрачно ясновидство. Обаче новото ясновидство ще бъде съвсем различно от старото. Това, което древната душа знаеше за висшите светове, не беше проникнато от силите на разума и чувствата. Тя се добираше до него чрез един вид вдъхновение. В бъдеще душата ще има не просто вдъхновения; тя ще ги усеща и ще вниква в тях като в нещо, което е част от нейната соб-

ствена същност. В познавателния акт, насочен към даден процес или дадено Същество, разумът ще открива достоверност и поради своята собствена същност; в познавателския акт спрямо един морален закон, спрямо едно или друго човешко поведение, душата ще си казва: Сега моето чувство е оправдано пред самото себе си само тогава, когато аз осъществявам действията, заложили в смисъла на това познание. Такава душевна нагласа ще преобладава сред достатъчно голям брой хора на Шестата следатлантска епоха.

В известен смисъл през Петата епоха се повтаря това, което Третата, египетско-халдейската епоха беше дала на човечеството. През тази епоха душата все още можеше да възприема определени явления от свръхсетивния свят. Но този вид възприятия навлезе тогава в процес на упадък. Това е така, защото идваше епохата на разума, на разсъдъчните способности; и на първо време те трябваше да прекъснат връзката между човека и духовния свят. През Петата епоха онези свръхсетивни явления, които през Третата бяха достъпни за сумрачното съзнание, ще се излязат отново, но вече проникнати от силите на разума и чувствата. Те ще бъдат проникнати и от познанието на душата за Христовата Тайна. Ето защо, сравнени с миналото, те ще приемат свършено друга форма. Докато през древността свръхсетивните впечатления бяха усещани като сили, които един вид поемат и „изнасят“ човека из външните рамки на външния духовен свят, без неговото присъствие в този свят да е забележимо и ясно, през новите времена свръхсетивните впечатления ще бликат от един свят, който все повече и повече ще се изпълва от човешкото присъствие. Не трябва да мислим, че повторението на египетско-халдейската епоха ще настъпи механично и че просто душите ще приемат това, което е съществувало и тогава. Истински разбираният Христов Импулс действа така, че човешката душа, която го приема, започва да се усеща като част от духовния свят; съответно се променят нейната познавателна и действена активност, докато преди тя стоеше вън от този свят.

Както в Петата епоха оживява Третата, за да се обогати в човешките души със свършено новите качества, развити в хода на Четвъртата, нещо подобно ще стане и в Шестата епоха по отношение на Втората и в Седмата - по отношение на Първата, древно-индийска епоха. Прекрасната мъдрост на древна Индия, възвестявана от тогавашните велики Учители, отново ще изгрее през Седмата епоха като непосредствена истина за човешките души.

Земните условия, независимо че са вън от човека, се променят в явна зависимост от цялостното развитие на човечеството. След края на Седмата епоха, Земята ще бъде сполетяна от катастрофа, подобна на тази, при която загина древна Атлантида. След тази катастрофа развитието на Земя-

та отново ще продължи в други седем епохи. Тогава, на едно ново равнище, човешките души, които ще се въплъщават, ще общуват с един повисш свят, познат и на атлантите, но в по-низша форма. Обаче за обновените условия на Земята ще се окажат зрели само онези човеци, привличащи и въплъщаващи в себе си такива души, които са изпитали влиянията на гръко-римската и на следващите Пета, Шеста и Седма епохи от следатлантското развитие. Вътрешният свят на такива души ще съответствува на онова, което Земята ще представлява тогава. А другите души ще са принудени да изостанат, въпреки че по-рано зависеше от самите тях да си подготвят условия за общата еволюция. Подготвени и достойни за новите условия след предстоящата планетарна катастрофа ще бъдат онези души, които тъкмо в прехода от Петата в Шестата следатлантска епоха ще успеят да наситят свръхсезивните опитности с новите си умствени и чувствени сили. Петата и Шестата епоха са решаващите. В Седмата епоха душите, които са постигнали целта на Шестата, ще продължат своето развитие; другите души обаче ще имат твърде ограничени възможности да наваксат пропуснатото в коренно променените условия на околния свят. Едва в по-далечно бъдеще отново ще се появят условия, които да позволяват това.

Така развитието напредва от една епоха в друга. Свръхсезивното познание констатира не само измененията, свързани с бъдещето на Земята, но и такива, които се разиграват в близките до нея небесни тела. Идва време, когато развитието на Земята и човечеството ще е толкова напреднало, че онези сили и Същества, които през епохата на Лемурия трябваше да се отделят от Земята, за да направят възможна еволюцията на земните същества, ще могат отново да се съединят със Земята. Това събитие ще настъпи, защото дотогава достатъчно голям брой човешки души ще са развили такава вътрешна сила, която ще е в състояние да тласне Лунните сили още по-напред в тяхното развитие. Всичко това ще се случи в такъв период от време, когато наред с високо развитите човешки души, ще са въплътени и други, които ще са поели по пътя на злото. В своята Карма изостаналите души ще са натрупали толкова много грешки, зло и грозота, че ще изградят една особена общност на злите и заблудени те, която ще е в рязък контраст с общността на добрите.

Благодарение на своето развитие, добрата част от човечеството ще постигне друг начин за усвояване, на Лунните сили и така ще видоизмени злата част, че тя ще може да поеме като отделно земно царство един съвсем друг път на развитие. Благодарение на тази работа от страна на доброто човечество, след определен период на развитие, съединената с Лунната Земя ще може отново да се съедини със Слънцето (а също и с другите планети). И след едно междинно състояние, което се представя като

един вид пребиваване в по-висшите светове, Земята ще премине в състоянието Юпитер. Една от особеностите на Юпитер е, че там няма да съществува това, което днес наричаме минерално царство; силите на минералното царство ще бъдат превърнати в растителни. Растителното царство, което през епохата на Юпитер ще има съвършено нова форма, ще бъде тогава най-низшето природно царство. Над него ще се разполага преобразеното животинско царство; после идва онова човешкото царство, което се явява като един вид наследник на злото човечество. А най-горе са потомците на доброто земно човечество. Голяма част от неговата мисия е да облагородява злата общност на падналите души, така че те все пак да са в състояние да намерят достъпа до истинското човешко царство. На бъдещата Венера ще изчезне и растителното царство; там най-низшето царство ще бъде повторно преобразеното животинско царство; а нагоре ще се редуват три човешки царства с различни степени на съвършенство. По време на състоянието „Венера“, Земята ще остане свързана със Слънцето. Развитието по време на Бъдещия Юпитер ще напредва по такъв начин, че в определен момент Слънцето още веднъж ще се освободи от Юпитер, така че последният ще приема неговите въздействия отвън. После отново ще настъпи свързване на Слънцето с Юпитер и така постепенно ще стане превръщането във Венера. От това планетарно възплъщение на Земята, наречено Венера, ще се отдели едно особено небесно тяло; то ще съдържа всички Същества, които се противопоставят на развитието, един вид „непоправима Луна“. Това тяло ще израсне, като нещо, което не може да бъде описано, понеже е прекалено различно от всички възможни изживявания на днешния човек. Обаче истинското човечество ще се устреми към следващото, напълно одухотворено планетарно състояние на Земята, Бъдещия Вулкан, чието описание е извън замисъла на тази книга.

Нека повторим, че в „познанието за Граала“ е вложен възможно най-висшия идеал за развитие, който човек може да си представи: одухотворяване, което човек постига чрез своите собствени усилия. Защото това развитие се явява накрая като резултат от хармонията, която ще се установи през Петата и Шестата следатлантска епоха между умствените и чувствени способности от една страна, и познанията за свръхсетивните светове от друга. Това, което човек изработва във вътрешността на своята душа, накрая ще се превърне в един обективен, външен свят. Човешкият Дух се издига до могъщите впечатления от околния свят и първо предусеща, а после и разпознава духовните Същества зад тези впечатления; човешкото сърце се изпълва с трепет пред величието на необхватния духовен свят. Постепенно човек разбира, че неговите интелектуал-

ни, чувствени и волеви изживявания са просто зародишите на идващия духовен свят.

Ако някой смята, че човешката свобода е несъвместима с предварителното познание за нещата и техния бъдещ облик, нека да помисли и разбере, че занапред свободните действия на човек ще зависят толкова малко от предопределените факти, както и в случая, когато неговата свобода не зависи от обстоятелството, че е решил след една година да живее в една къща, чийто план той изработва днес. Той ще бъде свободен в своите вътрешни импулси тъкмо в къщата, която си е построил; а на Юпитер и Венера той ще бъде дотолкова свободен, доколкото това отговаря на неговата вътрешна същност, именно всред условията, които ще възникнат там. Свободата няма да зависи от преопределеността на предишните условия, а от това, което душата сама е направила от себе си.

Днешното планетарно възплъщение наречено „Земя“, съдържа всичко онова, което се е развило в хода на предишните планетарни състояния Сатурн, Слънце и Луна. Не случайно земният човек открива „мъдрост“ в процесите, които се разиграват около него. Тази мъдрост е стаена там като резултат от едно продължително развитие. Вече знаем, че Земята е потомък на „Старата Луна“. А тя осъществи своето развитие, заедно с това, което и принадлежеше, постигайки „Космоса на Мъдростта“. Сега Земята е само началото на едно развитие, чрез което в тази Мъдрост ще бъде вложена една нова сила. Тя ще доведе човека до там, да се чувства като самостоятелен участник в духовния свят. Това се обяснява с обстоятелството, че в хода на Земния период неговият „Аз“ е така формиран от „Духовете на Формата“, както на Сатурн физическото му тяло беше формирано от „Духовете на Волята“, на Слънцето - етерното му тяло от „Духовете на Мъдростта“ и на Луната - астралното му тяло от „Духовете на Движението“. Едва чрез взаимодействието между „Духовете на Волята, на Мъдростта и на Движението“ възниква това, което днес наричаме „мъдрост“. Земните същества и процеси постигат хармония с останалите същества от техния свят благодарение на тези три вида Духове. Чрез „Духовете на Формата“ човек получава своя самостоятелен „Аз“. В бъдеще този „Аз“ ще взаимодействува със Съществата на Земята, Юпитер, Венера и Вулкан чрез онази сила, която в хода на Земната епоха се включва към мъдростта. Това е силата на Любовта. В земния човек тя има да направи своите първи стъпки. И тогава „Космосът на Мъдростта“ ще прерасне в „Космос на Любовта“. От всичко, което Азът прави в себе си, ще блика Любов. Всеобхватния „образец на Любовта“ има ме в лицето на висшето Слънчево Същество, за което говорихме при описанието на Христовото събитие. Чрез Христос в самата сърцевина на човешкото същество беше вложен зародишът на Любовта. От тук

той трябва да нахлуе в цялата еволюция на световите. Както създадената вече Мъдрост се проявява в сетивния външен свят на Земята, в днешните „природни царства“, така и в бъдеще самата Любов ще се проявява във всички процеси като една нова природна сила. Тази е тайната на всеки вид развитие в бъдещето: познанието, че всичко, което човек осъществява, изхождайки от истинското разбиране на еволюцията, е зародиш, който трябва да разцъфне и узрее като плод на Любовта. Колкото повече е силата на Любовта, толкова повече творческа мощ ще се проявява в бъдещето. В това, което ще произлезе от Любовта, ще са вложени онези могъщи сили, които ще поведат Земята към нейното пълно одухотворяване. И колкото повече духовно познание се влива в развитието на човечеството и Земята, толкова по-жизнеспособни ще са зародишите на бъдещия свят. Духовното познание, чрез своята собствена същност, се превръща в Любов. Целият процес, който беше описан, започвайки от гръко-римската до днешната Пета следатлантска епоха ясно показва как трябва да се извърши това велико превръщане и къде е поставено началото на бъдещата еволюция. Това, което беше подготвено като Мъдрост чрез Сатурн, Слънце и Луна, действа във физическото, етерното и астралното тяло на човека; то се явява като „Мъдростта на света“; в Аза обаче то се превръща във вътрешна същност. Започвайки от Земната епоха, „Мъдростта на външния свят“ става вътрешна мъдрост в човека. И когато това е вече факт, вътрешната мъдрост се превръща в зародиш на Любовта. Мъдростта е предусловието на Любовта; Любовта идва като резултат от новородената в „Аза“ Мъдрост.

Ако изложеното до тук би пробудило у някого убеждението, че описаното развитие има фаталистичен характер, той не е разбрал напълно тази книга. Ако например някой сметне, че при такова развитие определен брой хора са осъдени да попаднат в царството на „злото човечество“, той просто не вижда взаимните отношения между сетивно-физическите и душевно-духовните факти в хода на това развитие. В определен период от време сетивно-физическите и душевно-духовните сили образуват отделни течения в развитието. Чрез сетивно-физическите сили възникват формите на „злото човечество“. Необходимостта дадена душа да се въплъти в подобна форма ще съществува само дотолкова, доколкото самата тя е създала съответните предпоставки. А би могло да се случи и така, че формите, възникнали от сетивно-физическите сили да не намерят никакви човешки души, произхождащи от миналите епохи, защото те биха се оказали прекалено добри и неподходящи за такива тела. Тогава тези форми би трябвало да се одушевяват от Космоса и по друг начин, а не от предишни човешки души.

Описаните форми ще бъдат одушевявани от човешки души само тогава, когато душите сами са се подготвили за такова възплъщение. Свръхсетивното познание може да се произнесе и в тази област според това, което вижда. А то е, че в загатнатата от нас бъдеща епоха, ще съществуват две човешки царства: едно добро и едно зло. Но свръхсетивното познание, опирайки се на състоянието, в което се намират днешните човешки души, не може да направи логичното заключение, че подобен преход към бъдещи състояния е възможен по силата на една природна необходимост. Свръхсетивното познание трябва да изследва развитието на човешките форми и развитието на душевните съдби по два свършено отделни пътя. Всяко смесване на двата пътя в един общ светоглед, би било остатък от материалистични убеждения; ако този остатък е налице, той би проникнал по опасен начин в Науката за свръхсетивните светове.

ПОДРОБНОСТИ ОТ ОБЛАСТТА НА ДУХОВНАТА НАУКА

Етерното тяло на човека

Когато свръхсетивното възприятие се насочва към по-висшите съставни части на човешкото същество, това възприятие никога не е напълно еднакво с това, което се осъществява чрез външните сетива. Ако човек докосва един предмет и има топлинно възприятие, необходимо е да различаваме всичко, което идва от предмета и един вид се излъчва от него, от това, което човек изпитва в душата си. Вътрешното душевно изживяване при топлинното усещане е нещо различно от топлината, която излъчва предметът. Нека да си представим това душевно изживяване като нещо съвсем отделно и независимо от външния предмет. Да си представим душевното изживяване, което съпровожда едно топлинно усещане, без да търсим причината в един или друг физически предмет. Ако би съществувало просто едно такова изживяване без външна причина, то би било едно въображение.

Окултният ученик има подобни вътрешни възприятия без физическа причина и най-вече без физическото участие на своето собствено тяло. Обаче на определена степен от развитието, причинните моменти се представят така, че той може да е сигурен: това вътрешно възприятие не е въображение, а е предизвикано от едно духовно-душевно Същество на свръхсетивния външен свят, също както например обикновеното топлинно усещане е предизвикано от един външен физически предмет. По същия начин стоят нещата и ако говорим за възприятието на да ден цвят. В този случай също трябва да различаваме външното, обективно явление, от вътрешното душевно изживяване, което го съпровожда. Да си представим вътрешното усещане на душата, когато тя възприема един червен предмет от сетивно-физическия свят. Да си представим

още, че запазваме много силен и жив спомен за това впечатление; но в същото време да отвърнем поглед от самия предмет. И нека сега тази представа-спомен за цвета да разгледаме като чисто вътрешно изживяване. Тогава несъмнено ще правим разлика между външния цвят и свързаното с него вътрешно изживяване. По своето съдържание тези вътрешни изживявания напълно се различават от външните сетивни впечатления. Те носят в много по-голяма степен отпечатък на това, което изпитваме като болка или радост, отколкото нормалното сетивно усещане. Нека сега да си представим, че в душата се надига едно такова вътрешно изживяване, без то да е предизвикано от някакъв физически предмет, нито пък от спомена за този предмет. При свръхсетивното познание имаме-точно такива изживявания. В съответния случай човек ясно разбира, че е изправен не пред някакво внушение или въображение, а пред изразната форма на едно душевно-духовно Същество. Когато това душевно-духовно Същество предизвиква същото впечатление, което предизвиква и един червен предмет от физическия свят, то може да бъде наречено червено. При сетивно-физическия предмет обаче винаги имаме първо външното впечатление, а след това вътрешното изживяване на цвета; докато при истинското свръхсетивно изживяване на човека от нашата епоха трябва да е обратно: най-напред вътрешното изживяване, което остава смътно и наподобява обикновения спомен за даден цвят, а после - все по-наситения и жив образ. И колкото по-малко внимание обръщаме на това, че процесът трябва да протича тъкмо по този начин, толкова по-слабо ще различаваме истинското духовно възприятие от измамното внушение, илюзията, халюцинацията и т.н. А до каква степен образът при едно такова душевно-духовно възприятие израства подвижен и жив, с интензивното въздействие на един физически предмет или пък остава неясен и блед, като една смътна представа, това зависи изцяло от начина, по който напредва окултният ученик.

Цялостното впечатление, което ясновидецът има от човешкото етерно тяло, можем да обобщим по следния начин: той е развил такава сила на волята, че - дори и пред него да стои физически един човек - той може да отклони вниманието си от това, което вижда физическото око, и чрез свръхсетивното съзнание да отправи своя взор в пространството, заето от физическия човек. Разбира се, за да отклони вниманието си не само от предмета на нашите мисли, но и от физическото му присъствие, е необходима изключително силна воля. Но това укрепване на волята е напълно възможно и то се постига благодарение на упражнението за свръхсетивно познание. Първоначално окултният ученик се добира до едно общо впечатление от етерното тяло. В душата му трепва същото вътрешно усещане, което той има пред цветната корона на една цъфнала

праскова; после това усещане нараства и той вече е сигурен: етерното тяло има цвета на цъфналата праскова. Впоследствие той започва да възприема и отделните органи и течения на етерното тяло. Етерното тяло може да бъде описано и с по-големи подробности, като се спрем на онези душевни изживявания, които съответствуват на топлинните, звукови усещания и т. н. Защото то не е просто едно явление, изградено от цветове. В същия смисъл могат да бъдат описани астралното тяло и другите свръхсетивни съставни части на човека. Който вземе под внимание тези факти, ще знае как да се отнася и към описанията, направени в смисъла на Духовната Наука, (сравни с глава II.)

Астралният свят

Доколкото наблюдаваме единствено физическия свят, Земята, като отделно небесно тяло, ни изглежда единственото обиталище на човека. В мига, когато се пробуди свръхсетивното познание за другите светове, това усещане веднага изчезва. Вече казахме, че с помощта на Имагинацията можем да възприемаме, наред със Земята, и развитата до днес Лунна епоха. По този начин човек навлиза в един свят, комуто принадлежат не само свръхсетивните сфери на Земята; в него присъствуват и други небесни тела, които физически са отделени от Земята. На първо време изследователят на духовните светове наблюдава не само свръхсетивната сфера на Земята, но и свръхсетивните сфери на други небесни тела. (Обстоятелството, че на първо време става дума за свръхсетивните сфери на други небесни тела, следва да има предвид и онзи, у когото възниква въпросът: защо ясновидецът не описва как изглежда Марс и т. н. В този случай въпросът явно се свежда до чисто физическите отношения.) Ето защо в тази книга се говори само за определени подробности, свързани със Земяното развитие и процесите протичащи по същото време в хода на Сатурновото, Юпитерово, Марсово развитие и т. н. Когато астралното тяло на човека е обхванато от съня, то принадлежи не само на земните условия, а и на други космически (звездни) светове. Разбира се, тези звездни светове действуват върху астралното тяло също и в будното състояние на човека. Затова и името „астрално тяло“ е напълно оправдано.

За живота на човека след смъртта

В тази книга вече споменахме за времето, когато -след настъпването на смъртта - астралното тяло е все още свързано с етерното тяло. В този период от време е налице един постепенно избледняващ спомен за току що приключилия живот. (Виж гл. III) За отделните хора този период от време е различен. Той зависи от силата, с която при даден човек астралното

тяло задържа към себе си етерното тяло, съответно каква власт има първото над второто. Свръхсетивното познание може да вникне в тази власт, ако наблюдава един човек, който според душевно-телесното си състояние би трябвало всъщност да спи, но, който чрез една вътрешна сила стои буден. Оказва се, че различните хора могат да са будни за различен срок от време, без да са междувременно надмогнати от съня. Колкото дълго един човек може да остане буден, когато това се налага в краен случай, толкова дълго продължава след смъртта споменът за токущо приключилия живот, т. е. толкова дълго трае връзката между астралното и етерното тяло след смъртта.

Когато след смъртта етерното тяло се отделя от човека, все пак от него остава нещо, което има отношение към цялото следващо развитие на човека; можем да го наречем екстракт или есенция на етерното тяло. Този екстракт съдържа плодовете на изтеклия живот. Той е носител на всичко онова, което по време на духовното развитие на човека между смъртта и новото раждане пониква като един зародишен кълн за следващия живот.

Продължителността на периода между смъртта и новото раждане се определя от това, че по правило „Азът“ се връща отново в сетивно-физическия свят едва тогава, когато междувременно този свят се е променил до такава степен, че „Азът“ има възможност да изживее нещо ново. Докато „Азът“ пребивава в духовните области, обликът на Земята се променя. От една страна тази промяна е свързана с кардиналните промени в Космоса, с промените в положението на Земята спрямо Слънцето и т. н. В този вид промени има известни повторения. Те намират своя външен израз например в това, че онази точка на небосвода, в която Слънцето изгрява в началото на всяка пролет, очертава пълна окръжност за около 26,000 години. Тази пролетна точка се придвижва от една небесна област в друга. В хода на 1/12 от тази окръжност, т. е. приблизително за 2,100 години, условията на Земята се променят до такава степен, че в поредното си възплъщение човешката душа може да изживее нещо действително ново. Но понеже човешките опитности са различни в зависимост от това, дали човек се възплъщава като жена или мъж, то през посочения период по правило стават две прераждания, едното като мъж и другото като жена. Но тези неща зависят и от това, какви сили човек взема със себе си, какви сили пренася той от земния живот в живота след смъртта. Ето защо на изнесените тук данни трябва да се гледа по такъв начин, че макар и по принцип да са напълно верни, в отделните случаи те, естествено, ще показват всевъзможни отклонения. Времето, през което човешкият Аз пребивава в духовния свят между, смъртта и новото раждане, зависи от споменатите космически условия само доня-

къде. От друга страна то зависи и от степените на развитие, през които човек минава между смъртта и новото раждане. След известно време тези състояния довеждат „Аза“ до такава духовна нагласа, че в своите вътрешни духовни изживявания той не намира вече никакво удовлетворение. Възниква копнежът за една промяна в съзнанието, чрез която Азът отново ще има своето отражение във физическите изживявания. Встъпването на човека в новия земен живот се определя от взаимодействието между тази жажда за въплъщение и космически подготвената възможност за намирането на подходящо физическо тяло. Понеже тук действуват два фактора, в единия случай въплъщаването може да стане преди „жаждата“ да е стигнала своята връх на точка, при което се постига едно приблизително подходящо тяло; в другия случай „жаждата“ е надхвърлила връхната си точка, тъй като в съответния момент няма никаква възможност за въплъщаване. Общият жизнен тонус на човека, наред с особеностите на неговото физическо тяло, зависи и от тези неща.

Фазите на човешкия живот

Човешкият живот, в последователната смяна на отделните му фази между раждането и смъртта, може да бъде разбран единствено благодарение на това, че вземаме под внимание не само сетивно-физическото тяло, но и промените, които стават със свръхсетивните съставки на човешката природа. Тези промени могат да се разгледат накратко по следния начин, физическото раждане идва като един вид освобождаване на човека от физическата майчина обвивка. Преди раждането, определени сили са общи за човешкия зародиш и за майчиното тяло; след раждането те остават да съществуват в човешкия организъм под една самостоятелна форма. Обаче в по-късния живот на човека, свръхсетивното възприятие долавя определени свръхсетивни процеси, които са твърде подобни на сетивните процеси при физическото раждане. По отношение на своето етерно тяло, до смяната на зъбите (т. е. до шестата, седмата година) човекът е обгърнат от една етерна обвивка. В посочения период тази обвивка се разкъсва. Настъпва „раждането“ на етерното тяло. Човекът продължава да е обгърнат от своята астрална обвивка, която то отпада между дванадесетата и шестнадесетата година (по времето на половото съзряване); Настъпва „раждането“ на астралното тяло. По-късно се ражда и истинският „Аз“. (Най-важните педагогически принципи, които могат да се извлекат от тези свръхсетивни факти, са изложени в моята книга „Възпитанието на детето от гледна точка на Духовната Наука“). След раждането на „Аза“, човек се включва в специфичните условия на света и на живота, развивайки там своята дейност според контролираните от „Аза“: Сетивна Душа, Разсъдъчна Душа и Съзнаваща Душа. После нас-

тъпва период, през който етерното тяло се развива по обратен път и осъществява обратно развитие на това, което е представлявало до седмата година. Докато по-рано астралното тяло се развива така, че най-напред проявява това, което носи в себе си като заложба при раждането, то след раждането на „Аза“, същото се обогатява чрез изживяванията във външния свят и от определен момент нататък започва да се изхранва духовно от своето собствено етерно тяло. То буквално консумира етерното тяло. А в по-нататъшния ход на живота етерното тяло започва да се изхранва от физическото тяло. С това е свързан и упадъкът на физическото тяло в старческата възраст.

Така човешкият живот се разделя на три части: през първата част имаме бурно развитие на физическото и етерното тяло; следва периодът, през който се развиват астралното тяло и „Азът“; и накрая етерното и физическото тяло претърпяват период на обратно развитие. Обаче астралното тяло участва във всички процеси между раждането и смъртта. Понеже в духовен смисъл то се ражда фактически едва между дванадесетата и шестнадесетата година, а през последния период на живота трябва да се изхранва от силите на етерното и физическото тяло, онова, което то може да осъществи чрез своите собствени сили, ще се развие по-бавно, отколкото, ако не би било свързано с физическо и етерно тяло. След смъртта, когато физическото и етерно тяло отпаднат, периодът на пречистването (виж гл. III.) протича приблизително така, че обхваща една трета от времето, през което човек е живял на Земята между раждането и смъртта.

Висшите области на духовния свят

Постепенно Имагинацията, Инспирацията и Интуицията издигат свръхсетивното познание до онези области на духовния свят, където за него стават достъпни Съществата, участващи в развитието на света и човечеството. Благодарение на това то има възможност да проследи по един разбираем начин развитието на човека между смъртта и новото раждане. Има и още по-висши области на съществуването, за което тук ще споменем накратко. След като свръхсетивното познание се издигне до Интуицията, то попада в един свят на духовни Същества. Те също подлежат на развитие. Задачата на съвременното човечество се простира, така да се каже, до света на Интуицията. Впрочем между смъртта и новото раждане човек поема влиянията на още по-висши светове, но не директно, а по-скоро духовните Същества са тези, които ги приближават до него. И ако спрем погледа си върху тях, ще разберем всичко, което става с човека Мисията на тези Същества, онова, от което се нуждаят, за да ръководят човешкото развитие, всичко това може да обхване само едно

познание, което надхвърля Интуицията. Тези светове -за тях само загатваме - можем да си представим така, че духовните дела, които на Земята са от най-висш порядък, там попадат на по-заден план. При нашите земни условия например, разумните решения са най-висши; процесите в минералното царство - най-низши. В онези висши светове разумните решения изглеждат приблизително така, както минералните процеси на Земята. Над Интуицията е онази област, където от духовните причини се подготвя планът на Битието.

Съставните части на човека

Вече показахме как „Азът“ работи върху физическото, етерното и астралното тяло, и как в обратен ред ги преобразява в Духовно Себе, Дух-Живот и Човек-Дух. Това впрочем се отнася до работата на Аза чрез онези най-висши способности, чието развитие започва едва в хода на Земната епоха. Обаче тази метаморфоза се предхожда от една друга, на по-ниска степен, чрез която възникват Сетивната, Разсъдъчната и Съзнаващата Душа. Формирането на Сетивната Душа е свързано с промени в астралното тяло, формирането на Разсъдъчната Душа - с промени в етерното тяло, формирането на Разсъдъчната Душа - с промени в етерното тяло и формирането на Съзнаващата Душа - с промени във физическото тяло. Подробности по този въпрос вече бяха казани при описанието на Земното развитие. В известен смисъл ще допълним: Сетивната Душа вече се опира на едно преобразувано астрално тяло; Разсъдъчната Душа - на преобразувано етерно тяло; Съзнаващата Душа - на преобразувано физическо тяло. И още: тези три душевни съставки са и части на астралното тяло, защото например Съзнаващата Душа е възможна само като една астрална същност в съответното пригодно за нея физическо тяло. Тя води астрален живот върху арената на подготвеното за целта физическо тяло.

Сънуването

Сънуването или сънищното състояние, вече беше разгледано в главата „Сънят и смъртта“. От една страна то трябва да се разбира като остатък от древното образно съзнание, което е характерно за човека по време на Лунното развитие, а и за голяма част от Земното развитие. Но еволюцията напредва по такъв начин, че древните състояния се преплитат в по-новите. Така че по време на сънуването, у човек се проявява сега като остатък нещо, което по-рано е представлявало нормално състояние. От друга страна обаче, в това древно състояние са внесени свършено нови елементи. Защото след раждането на Аза, той действа и в процесите на астралното тяло, които се разиграват след заспиване именно в съну-

ването. Така в сънуването имаме едно образно съзнание, изменено чрез присъствието на Аза. Но понеже по време на сънуването Азът не упражнява съзнателни действия върху астралното тяло, нищо от това, което принадлежи към сънищния живот, не трябва да се прибавя към истините, които - в смисъла на Духовната Наука - могат да издигнат човека до познанието за свръхсетивните светове. Същото се отнася и за това, което наричаме визионерство, „второ виждане“ (деутероскопия) и т. н. Тези състояния възникват - поради това, че Азът е изключен - като остатъци от древното образно съзнание. В Духовна та Наука те нямат никакво непосредствено приложение; произхождащите от тях данни не могат да бъдат смятани за резултат на Духовната Наука.

За постигането на свръхсетивни познания

Подробно описаният в тази книга път за постигане на свръхсетивно познание може да бъде наречен също и „пряк път на познанието“. Наред с него има и такъв, който може да бъде означен като „път на чувството“. Но би било съвсем погрешно да смятаме, че първият път няма нищо общо с усъвършенствуването на чувствата. Напротив, той води към възможно най-голямото задълбочаване на чувствения живот. Но „пътят на чувството“ се обръща непосредствено към чувствата и wśród тях търси начини за издигане до познанието. Той се основава на това, че едно чувство - ако човешката душа му се отдаде напълно за определено време - може да се превърне в познание, в образно виждане. Ако например душата се изпълни седмици наред, месеци или по-дълго време с чувството на смирение, съдържанието на това чувство се превръща в един вид възприятие. Задълбоченото и постоянно укрепване на определени чувства, също може да се окаже един от пътищата към свръхсетивните светове. Разбира се, този път не е лесно осъществим при съвременните, условия на живота. Той изисква на всяка цена усамотяване, оттегляне от задачите на деня. Защото впечатлението от всекидневния живот неизбежно смущават всичко онова, което душата постига при вглъбяването си в определени чувства. Напротив, описаният в тази книга път на познание, може да се приложи независимо от условията и трудностите, които предлага съвременният живот.

Наблюдения върху особени събития и Същества в духовния свят

Основателно може да бъде поставен въпросът, дали вътрешното вглъбяване и другите описани средства за постигане на свръхсетивни познания, позволяват само наблюдението на човека между смъртта и новото раждане както и на други духовни процеси въобще или е възможно и диференцираното наблюдение на точно определени процеси и Съществ-

ва, например на даден мъртвец. На това трябва да отговорим: Ако чрез посочените средства човек постигне способността да вижда в духовния свят, той може да наблюдава също и отделни подробности, които са част от този свят. Сега, той е в състояние да установи връзка с хора, които живеят в духовния свят между смъртта и новото раждане. Следва да се има обаче предвид, че в смисъла на Духовната Наука, това може да стане само тогава, когато човек е преминал през правилното духовно обучение. Защото само тогава той може да прави разлика между измама и действителност, що се отнася до свръхсетивните събития и Същества. Ако някой иска да наблюдава отделни подробности без да е минал през правилното обучение, може да стане жертва на много заблуждения. Дори първата крачка: вникването в начина, по който трябва да се тълкуват впечатленията от особените свръхсетивни явления, е невъзможна без напреднало духовно обучение. Обучението, което в свръхсетивните светове води до наблюдението на това, което е описано в настоящата книга, дава възможност да се проследи и животът на отделен човек след смъртта; а не на последно място - възможността да се наблюдават и разбират всички духовно-душевени Същества, които действуват както в скритите, така и във видимите светове. Обаче сигурното наблюдение на отделните процеси и Същества е възможно само въз основа на познанието върху все общите духовни явления, които засягат всеки човек. Който се устремява към едното, а пропуска другото, се заблуждава. Една от опитностите, до която човек ще стигне при наблюдението в духовния свят е тази, че проникването в свръхсетивните области, които са желани най-силно, идва като награда едва тогава, когато той е предпочел сериозните и тежки пътища, насочени единствено към всеобщите въпроси на познанието, търсейки отговор за смисъла и целта на живота. Ако човек следва тези пътища в един чист, неегоистичен стремеж към познание, той е вече узрял да наблюдава и подробности, чието съзерцание по-рано би представлявало само задоволяване на егоистични нужди, дори и съответният човек да ни убеждава, че се стреми да проникне в духовния свят само от любов, например към свой близък, който вече не е между живите. Проникването в особените процеси и Същества на свръхсетивния свят може да постигне само този, чийто сериозен интерес към общовалидните духовно-научни познания го издига до възможността да приема и частните случаи като една обективна научна истина.